

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

600028024M

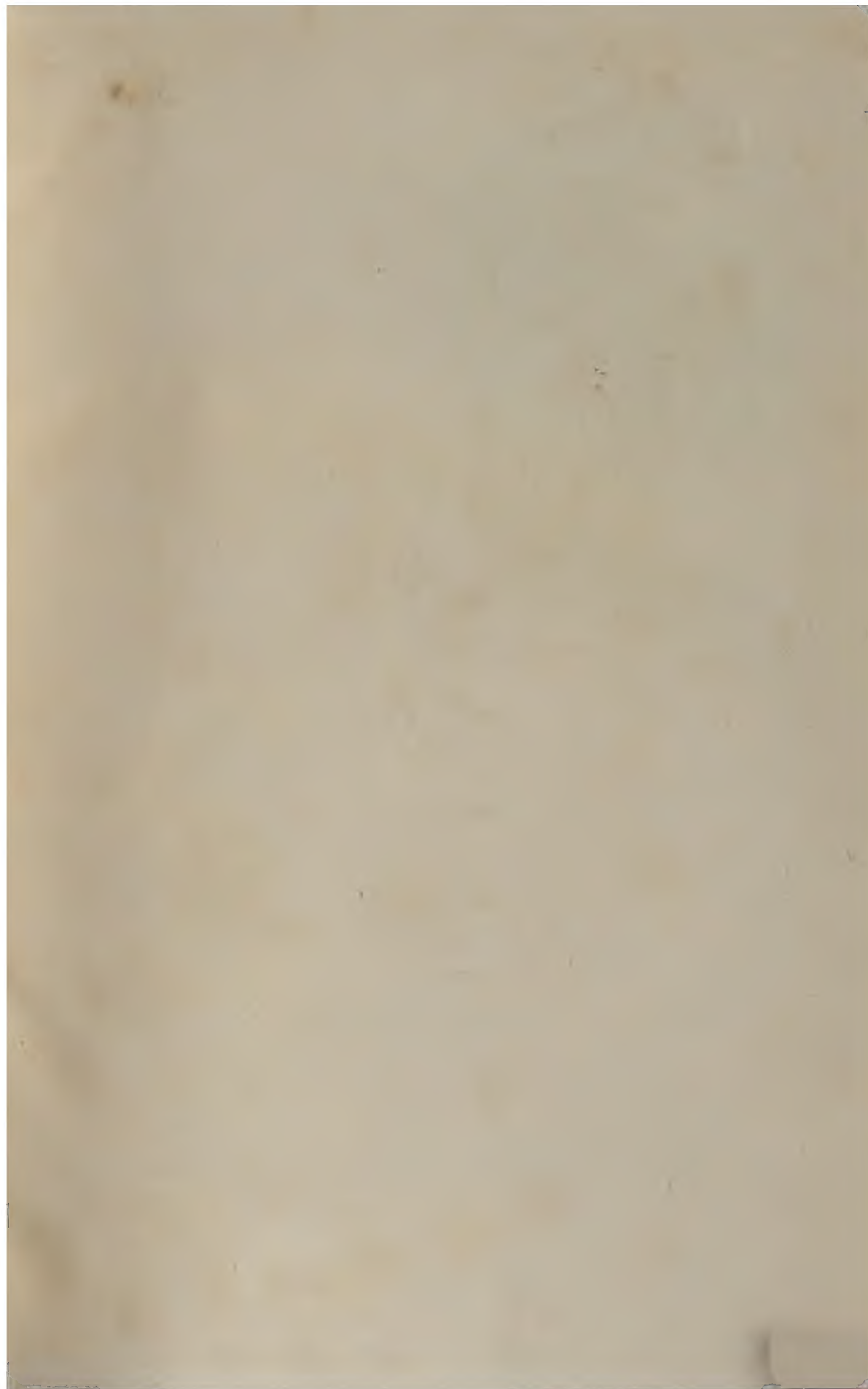
600028024M

Amintor meu Dr. Stefanescu
Harg

B. P. HASDEU.

PRINCIPIE DE LINGUISTICA

ARHIVELOR STATULUI

---

istorico-filologice

ALTEA ROMANA VORBITA

INTRE

1550—1600

TOMUL III.

Σ ^κε ππ ε
Σ ^κε ππ ε

ISTORIA
LIMBEI ROMÂNE

DE

B. PETRICEICU-HASDEU.

PARTEA I.
PRINCIPIE DE LINGUISTICA

BUCURESCI

NOUA TYPOGRAFIA NAȚIONALĂ, DIRECTOR ȘTEFAN RĂSILESCU.

— 15. STRADA ACADEMIEI 15. —

1881

B. PETRICEICU-HASDEU.

PRINCIPIE DE LINGUISTICA

CA

INTRODUCERE LA "ISTORIA LIMBEI ROMANE,,

Denn so wundervoll ist in der Sprache die Individualisirung innerhalb der allgemeinen Uebereinstimmung, dass man eben so richtig sagen kann, dass das ganze Menschengeschlecht nur Eine Sprache, als dass jeder Mensch eine besondere besitzt. Unter den durch nähere Analogien verbundenen Sprachähnlichkeiten aber zeichnet sich vor allen die aus Stammverwandtschaft der Nationen entstehende aus...

W. v. HUMBOLDT.

BUCURESCI

NOUA TYPOGRAFIA NAȚIONALĂ, DIRECTOR STEFAN RASIDESCU.

— 15. SGRADA ACADEMIEI 15. —

1881

In cestiuni de o natură socială, soluțiunea atinge tot-d'una pînă la un punct deprinderile noastre, interesele, amorul propriu sau vanitatea, dorințele și tendințele, fel de fel de corde individuale sau colective, cari sbîrîne mai lesne prin emoțiune decât prin rațiune. De aci dificultatea nu numai de a constata adevărul, dar mai mult încă de a face pe cel-l'alt să-l înțeleagă și să-l primescă.

Nemic mai social ca limba, nodul cel mai puternic, dacă nu chiar temelia societății. Nemic mai expus, prin urmare, la pericolul unor aprecieri emoționale în loc de cele raționale. Limba unui popor se confundă și se identifică cu naționalitatea lui, cu memoria părinților, cu lăgănul, cu mama, de unde ea se și numește *„limbă maternă”*, expresiune sublimă, necunoscută anticității, născută în Italia din vîecul de mijloc și pe care dela gîntea latină au împrumutat-o apoi Germanii. ¹⁾ Dicînd acésta, etă că eu însumi, ca Român, simțesc o caldă emoțiune. A o birui pe deplin, a o supune rațiunii celei reci, fără a scote măcar un suspin de protestare, e a-nevoe.

Momentul cel mai priincios pentru constatarea, înțelegerea

¹⁾ Cfr. Steinthal, *Von der Liebe zur Muttersprache*, in *Gesammelte kleine Schriften*, Berlin, 1880, p. 100: „Auch sind nicht die Deutschen die Schöpfer des Wortes *Muttersprache*, sondern die Italiener.”

și primirea adevărului, este acela când o cestiune socială a fost deja exagerată în două direcțiuni opuse; căci numai atunci emoțiunea, isbită prin antiteză, se sperie de extreme, se opresce cu nedumerire, rechizită ea însăși ajutorul rațiunii.

Un asemenea moment a sosit pentru graul român.

* * *

Nu e aci vorba de limba literară, și cu atât mai puțin de limba științifică în specie.

Națiunea română a făcut într'un scurt interval nesce pași atât de mari și atât de luți pe calea progresului general, încât cercul său de cugetare lărgindu-se peste măsură, literatura la noi și mai ales știința se ved silite vrând-nevrând a căuta din afară un arsenal de expresiuni, pe cari nu le află de loc sau nu le găsesc după plac în graul poporului. Acel arsenal ni-l procură latina și limbile romanice, de cari ne legă ginta, curentul de aspirațiuni, însăși provenința culturii noastre actuale.

Acastă procedură de a forma o limbă literară comună tuturor Românilor, o indicase cel întâi, pe la finea secolului trecut, Bănățenul Paul Iorgovici, a cărui carte, pe o scară modestă, este pentru noi, cu tot dreptul, ce-va ca a lui Dante "De vulgari eloquio, pentru limba literară a Italiei."¹⁾ Heliade n'a făcut în Muntenia decât a aplica și a propaga ideile lui Iorgovici. Tot așa Asachi în Moldova.

Orî-ce s'ar face, orî-ce s'ar dice, literatura română, mai cu sémă cea științifică, și-a croit deja o limbă, pe care o înavuțesce și o va înavuți mereu, nu cu elemente slavice, maghiare, turce etc., ci numai cu elemente latine. Dacă latinitatea nutresce într'un mod aprópe exclusiv limba literară englesă, deși germanică în fond, apoi cu cât mai virtos ea nu póte a nu fi unica sorginte firéscă pentru limba literară română.

Nu acésta însă, repetăm încă o dată, ne preocupă în cazul

¹⁾ Iorgovici, *Observații de limba rumânescă*, Buda, 1799, p. 77—9.

IX

de față; nu literatura și nu actualitatea sa viitorul, ci numai graful poporan în dezvoltarea lui istorică, în înălțuirea cea nemeșugită a fenomenelor ce îl caracterisă dela naștere și pînă astăzi, în toate câte constituă individualitatea lui bine definită în sinul familiei lingvistice neo-latine și'n concertul limbilor în genere.

* * *

Primele încercări asupra grafului poporan al Românilor, conduse într'un mod ce-va mai sistematic, se datoresc unei plelade de Ardeleni: Șincal, Samuil Micu, Petru Maior, a căroră mărime trebuî măsurată nu prin ceea ce ei au făcut, ci prin ceea ce voiau să facă: a deștepta naționalitatea română, a o deștepta cu ori-ce preț. 'Sinteți fil al Romei!', au strigat ei; și Românul, sguduit din somn, s'a pus pe gînduri.

În acest chip s'a plăsmuit la noi și a crescut treptat pînă la un *non-plus-ultra* o direcțiune unilaterală în sensul latin. Toate elementele limbii române sînt latine și numai latine. Se știe că *Lexiconul* Budan dela 1825, a cărui partea etimologică este opera lui Petru Maior, trage pe turcul *alatu* din latinul *aula*, pe slavicul *becisnic* din latinul *imbecillis*, pe albanesul *brad* din latinul *abies*, brînză din *prandium*, bardă din *dolabra*, *cias* din *caedo* etc.

Acastă școală a produs doi bărbați, de'naintea cărora cată să se'nchine toți Români: Cipar și Laurian. Cipar a supus cel întău unui studiu critic vechile texturi române. Laurian, pe de altă parte, a presimțit, înainte de somitățile occidentale, două dintre pîrghiile cele fundamentale ale Linguisticii contemporane: ne'ntreputa continuitate dialectală și reconstrucțiunea prototipurilor. Când el dice că dialectul sard unesce Italia cu Spania, dialectul piemontes pe Italia cu Francia, iar dialectul sicilian pe Italia cu România; când el reconstruesce apoi pentru 'tatăl-nostru, românesc de astăzi trei tipuri succesive anteriore, cari îl lăgă cu 'pater-noster, latin; procedura pôte fi necorectă, dar ideia—desvol-

THE UNITED STATES OF AMERICA
DO hereby certify that
[Name] is a citizen of the United States of America.

IN WITNESS WHEREOF, I have hereunto set my hand and the seal of the United States of America at [City], [State], this [Day] of [Month], [Year].

JOHN F. [Name]
[Title]

By [Name]
[Title]

Subscribed and sworn to before me this [Day] of [Month], [Year].
[Signature]
[Title]

Notary Public for the State of [State]
My commission expires on [Date]

Witness my hand and the seal of the United States of America at [City], [State], this [Day] of [Month], [Year].

By [Name]
[Title]

5°. Nu se află nici o vorbă, dar nici una, pe care Slavii și cel-l'alți vecini s'o fi luat dela Români, ci pe toate le-au primit numai Românii dela vecini și mai ales dela Slavi, că-rora noi le datorim până și pe *Traian* ! 7)

Din toate acestea rezultă, fără ca Cihac să ni-o spună într'un mod expres, cumcă dela Traian până la Ciril și Metodie Românii nu vorbeau aproape nici o limbă, fiind un popor mut, căci latina 'n'etait pas encore entrée dans la chair et le sang de la nation,, Turcii și Ungurii nu se arătasera încă, iar Slavii nu se apucară a ne creștina.

De aci mai rezultă încă, și Cihac ni-o spune el-insuși cu o fragedă candore, cum-că vorbele române cele eminamente creștine ca : *biserica*=lat. *basilica*, *botez*=lat. *baptizo*, *duminica*=lat. *dominica*, *păresiml*=lat. *quadragesima*, *cruce*=lat. *crux* etc. nu ne-au venit dela Romani, ci : 'sont venus, sans aucun doute, d'une source gréco-latine du moyen-âge,. 8)

Lui Cihac, ce e drept, îi scapă într'un loc de a dice că : 'elementul latin formeză, fără îndoelă, *substanța* limbii române,, 9) și pe 'substanța, el chiar o subliniază; dar ce fel de *substanță* poate fi acela, care în curs de opt secolii, dela colonizarea romană a Daciei până la apostolatul Slavicilor, 'nu intrase în carnea și'n sângele națiunii, !

După Cihac, afară de sfera curat lexică, elementul slavice 'preponderază, la Români în sufixuri, în nomenclatura locală, în terminologia botanică, în 'forma interioară a limbii, ; mai adăogându-se că poezia noastră poporană e slavice de sus până jos : 'par le langage, le sujet, la forme,. 10)

Cu alte cuvinte, dacă teoria lui Cihac poate fi înțeleasă într'un fel și dacă o înțelege măcar el-insuși, apoi numai dăra în acel sens, că limba română este un *dialect neo-slavic*.

* * *

7) Ib. p. 423. — Cfr. *Curentele den bătrâni*, t. 2, p. 303—6.

8) Cihac, *Dict.* II. p. XIII.

9) Ibid. p. VIII.

10) Ib. p. IX.

Ca metódă, Cihac este inferior Lexiconului Budan dela 1825.

Petru Maior are grijă, cel puțin, de a arăta, chiar în capul operei sale, diferitele tranzițiuni fonetice, prin cari pôte său trebuî să trecă un cuvînt latin pentru a intra în limba română. Bună său rea, totuși este o metódă. Cihac e mai puțin scrupulos. El nu indică nicăiri vre-un criteriu, după care se conduce. Pentru dînsul, fără ca să mai vorbim de bietele vocale, toate consónele pot trece în toate consónele, toate consónele pot dispăre dintr'o vorbă, toate consónele se pot introduce într'o vorbă: *pipa* pôte să derive din *lulea* și *lulea* din *ciubuc*, ajunge numai identitatea său analogia sensului.

Astfel consóna *ț* (*tz*, *u*), ca să luăm un singur exemplu, derivă după Cihac din *s*, din *z*, din *j*, din *ch*, din *v*, din *é*, din *d*, din *t*, din *i*, din *l*, din *st* etc., precum :

ț=s : *țarcă*=sl. *срѣка* (II, 429);
ț=z : *țanc*=sl. *знакъ* (ibid.);
ț=j : *țiltă*=sl. *жалты* (II, 434);
ț=v : *țip*=sl. *взвоник* (ibid.);
ț=é : *țipar*=ung. *csik* (II, 535);
ț=d : *țanțos*=ung. *dlacos* (II, 534);
ț=t : *țurcă*=ung. *turcos* (II, 536);
ț=i : *maț*=turc. *ma'ii* (II, 594);
ț=st : *acaț*=ung. *akasztalni* (II, 475) etc.

În *țîțesc*, derivat din slav. *ѣтъкъ* (II, 436), primul *ț* reprezintă pe *ch*, iar al doilea *ț* pe *v*! În *hoț*, tras din slav. *зѡдѣкъ* (II, 142), nici nu se mai scie măcar dacă *ț* vine din *l* său din *d*; și lucrul se încurcă și mai reu, când Cihac mai adaugă că *hoț* este de același viță cu *deld*, cu *innădesc*, cu *nădejde* și cu *sidesc*: 'tous de la même origine, !

Să ne mai mirăm ôre, că pînă și *Solomon* este pentru Cihac un cuvînt slavice? Vorba românească *solomonidă* 'sorcellerie, sortilège, magie,, adică cea-ce în Occident se numia 'claviculae Salomonis,, 'la clavicule de Salomon, titre d'un livre

XIII

de magie attribué fausement à Salomon, ¹⁾ Cihac nu se sfîiesce a trage din slavicul *шаманъ* "îndrăcit,, pe care'l înrudesce apoi cu maghiarul *csal* "îşelăclune, (II, 384).

Ca onestitate ştiinţifică, reputaţiunea lui Petru Malor e mai pe sus de ori-ce muştrare. Nici o dată el n'a născocit un cuvînt, o formă, o semnificaţiune, după cum îi venia mai bine la socotélă. Cu o adîncă părere de reu, nu putem dice tot aşa despre Cihac. El nu numai dă ca poporane nescie vorbe pe cari nu le va înţelege un singur Român şi cari n'au figurat chiar în biurocraţiă sau în cler decît numai dóră în scurtele intervaluri ale ocupaţiunilor rusesci, fără a remăné în limbă, bună oră *hodul delei* (II, 139)=russ. *ходъ дѣла*, dar încă inventează *ad-hoc* cuvinte slavice.

Astfel într'un exemplu de mai sus, pentru a lega mai strîns sub raportul fonetic pe românul *solomoniă* cu slavicul *шаманъ*, Cihac ne dice, că polonesce *szalamanić*, *szolomić* înseamnă "tourner la tête à quelqu'un, éblouir etc.,, iar *szalamanie* "éblouissement, séduction, duperie,. Căutaţi aceste cuvinte în Linde, unicul dicţionar polon complet, mai voluminos decît cel frances al lui Littré. În deşert! Ele nu se gădesc acolo. Cihac le-a inventat.

E foarte caracteristic, că un susţinător atât de îndrăzneţ al slavismului limbii române nu este în stare el-insuşi de a citi un text în vre-unul măcar din dialectele slavice. Numai astfel se explică, pentru ce dicţionarele slavice cele mari, adevărat serioase, întemelate pe citaţiuni textuale, precum este cel polon al lui Linde, cel bohem al lui Jungmann, cel paleo-serbic al

¹⁾ Littré, *Dict.*, I, p. 640. — Cfr. Nisard, *Histoire des livres populaires*, Paris, 1854, t. I, p. 173: "Joseph rapporte (Antiq. VIII, ch. II) que Salomon se servait de la connaissance qu'il avait des choses naturelles pour composer divers remèdes, entre lesquels il y en avait même, dit-il, d'assez puissants pour chasser les demons. Sur ce fondement, des imposteurs ont publié, sous le nom de ce roi, plusieurs ouvrages de secrets de médecine, de magie et d'enchantements...". — Cfr. Collin de Plancy, *Dictionnaire infernal*, Paris, 1836, p. 692—4, verbo *Salomon*.

lui Daničić, acela al Academiei din Petersburg etc., l-au ramas cu totul necunoscute...

Nu numai ca metodă și ca onestitate științifică, dar și ca principiu, exagerațiunea latinomană a lui Petru Maior este mai legitimă decât exagerațiunea slavomană a lui Cihac.

Petru Maior, exagerând latinitatea graiului român, exagerază un adevăr, la care știința tot va trebui să revină, după ce-și va da mai lătușu ostenele de a înlătura trăsăturile cele încărcate. Cihac, din contra, exagerând slavismul Românilor, ba încă sub toate puncturile de vedere, exagerază o exagerațiune, care lea nescie proporțiunile gigantice pentru a deveni o curată fantomă. ¹²⁾

Ambele exagerațiuni însă provocă de o potrivă necesitatea de a se supune graiul român unui nou studiu, ale cărui rezultate pot fi înțelese și primite de astă dată în totă obiectivitatea lor, desbrăcată de ori-ce sensaționalism, de oră-ce lumea s'a săturat deja de *pré-pré* dintr-o parte și de *forte-forte* din cea-laltă.

Această este ținta operei de față.

* * *

Limba română oferă lingvistului un câmp de cercetare pe atât de nou pe cât și de important.

Nou, căci pînă acum ea a fost studiată din când în când într-un mod monografic, dar nu s'a scris încă nimic solid asupra totalității sale.

Important, căci ea singură reprezintă ramura orientală a familiei romanice, avînd astfel în cumpănă același greutate pe care o are ramura occidentală întrîgă, adică dialectele italiene, spaniole, portugese, provençale, reto-romane și franceze luate la un loc.

Tocmai de acela însă, prin noutate și prin importanță studiul limbii române cere *à-fortiori* :

¹²⁾ Cfr. mai jos p. 96—100.

1°. Deplina cunoaştere şi aplicarea riguroasă a principiilor generale ale Linguisticii ;

2°. Adunarea şi aprofundarea în specie, după putinţă, a tuturor monumentelor literare şi a tuturor dialectelor române.

De aci împărţirea operei de faţă în două secţiuni.

* * *

O ştiinţă în progres, ca şi un individ care mereu se îmbogăţeşte, are trebuinţă din când în când de un bun inventar al averii sale, pentru ca să ştie tot ce posedă, tot ce a câştigat, tot ce a pierdut, tot ce-l prisoseşte şi tot ce-l mai lipsesce încă.

În ultimii zece ani, începând dela "Cursul" lui Ascoli,¹⁾ Linguistica a fost brăzdată în atâtea direcţiuni diverse şi semănată cu atâtea nouă idei, datorite mai cu seamă generaţiunii celei tinere, ca Johannes Schmidt, Ludwig Sayce, Leskien, Bréal, Brugman, Caix, Gustav Meyer etc., între cari să nu uităm pe d-na Carolina Michaëlis, încât inventarele din trecut nu se mai potrivesc cu avutul de astăzi, iar avutul de astăzi îmbrăţişează nu numai rădăcinile cele culese, dar mai mult încă pe acelea ce resar pentru ziua de mâine şi se pot deja privi mai de-nainte ca dobândite.

Într'un cuvânt, Linguistica actuală e mai departe de Linguistica lui Schleicher decum era Linguistica lui Schleicher de Linguistica lui Bopp.

Un inventar al acestei nouă faze a ştiinţei, îl încercăm noi în prima parte a operei de faţă sub titlul special de "Principie de Linguistică".

* * *

"Istoria limbii române", obiectul părţii a doua, este o consecinţă şi tinde a fi o sintesă a numeroşelor lucrări publicate în *Curante der bairischen*, alăturându-se cu toate tipăriturile no-

¹⁾ Ascoli, *Corsi di glottologia*, Torino, 1870.

XVI

stre cele vechi, mai ales din secolul XVI, precum și cu mai multe manuscrise inedite de același epocă, dintre care ne mărginim a menționa aci prețiosul Evangeliar dela 1574 din *British Museum* și nu mai puțin prețiosul codice în posesiunea profesorului Sbiera dela Cernăuți...

27, decembrie 1860.

București.

PRINCIPIE DE LINGUISTICA

CA

INTRODUCERE

LA

‘ISTORIA LIMBEI ROMĂNE,

Everything in the study of language, as in most other studies, depends upon the way in which one approaches the fundamental questions. In my opinion there is no other way here so secure and so fruitful as that of inquiring what our own speech is to us, and why; how we came by it, and by what tenure we hold it...

WHITNEY, *The Contemporary Review*, 1875, t. 25, p. 716.

SCIINȚA LIMBEI

§ I

MOTIVUL.

Lucrând la *Istoria limbii române*, am schițat mai întâiu o introducere generală în Linguistică.

Știința limbii, născută așa de curând, nefiind încă pe deplin formulată, fie-care linguist, înainte de a purcede la brăzduirea unui câmp special, se vede silit a-și reculege în memorie toate noțiunile teoretice cele împrăștiate, adesea necomplete, unele necontrolate, altele vițioase sau vițiate, pe a-locuri presintând chiar câte o însemnată lacună.

Numai printr-o asemenea laborioasă reculegere a principilor generale ale doctrinei, completându-le, controlându-le, îndreptându-le, încercându-se a umple neajunsurile, linguistul, în starea actuală a științei, își procură o busolă, cu ajutorul căreia poate să întreprindă apoi, fără a mai șovăi o lucrare monografică cutare sau cutare.

Necesară pentru autor, o introducere de această natură este nu mai puțin necesară pentru public: căruia altminterea i-ar lipsi în mare parte, dacă nu peste tot, criteriile pentru a pute judeca despre soliditatea relativă a operei.

Unul dintre fondatorii științei limbii, nemuritorul Wilhelm

Humboldt, a scris astfel un vast tractat general de Lingvistică, un adevărat cap-d'operă, pentru a servi numai și numai ca introducere la studiul său despre limba Kawi de pe insula Java.

De asemenea o remarcabilă carte a reposatului Schleicher, deși se intitulează în specie „Limba germană”, nu este totuși în realitate decât o desfășurare a teoriei autorului asupra studiului limbii în genere.

După ce vom fi recapitulat o dată toate principiile fundamentale, grație cărora Lingvistica contemporană a ajuns a fi o știință pozitivă în totă puterea cuvântului, ne va fi lesne a le aplica treptat la ori-ce limbă concretă. fără a tot pipăi pe'nțunerec *à-la-Bolza* sau *à-la-Cihac*.

Ne-am împărțit întreaga lucrare în următoarele cinci capitole :

- I. *Conspectul științelor filologice ;*
- II. *Lingvistica în genere ;*
- III. *Lingvistica în specie ;*
- IV. *Viața limbii ;*
- V. *Metoda și metode.*

I

CONSPECTUL ȘTIINȚELOR FILOLOGICE.

§ 2.

FILOLOGIA ÎN GENERE.

Filologia în genere cuprinde în sine toate doctrinele filologice speciale, care se pot reduce la două mari rubrici: filologia clasică și filologia comparativă.

Vom cerceta aici sfera proprie a fiecăreia din acestea, așa cum rezultă ea din actualitatea științei, și relațiunile lor reciproce, ca două părți bine definite, dar mai mult sau mai puțin solidare, ale unui singur tot.

§ 3.

FILOLOGIA CLASICĂ.

În secolul trecut prin filologie clasică se înțelegea explicarea cam subiectivă a finetelor și dificultăților literare ale unui text, mai ales grec sau latin. Ea se mărginea generalmente în recensiunea vechilor scriitori, pe care îi comenta și-și permitea foarte adesea să-i completeze sau să-i corege.

Wolf (1757—1824) a scos cel întâiu filologia clasică din această pură instrumentalitate, rădicând-o la o adevărată înălțime științifică. ¹⁾ De aci încolo, în loc de a fi arta de a

¹⁾ Cfr. Wolf, *Vorlesungen über die Encyclopädie der Alterthumswissenschaft* hrsg. v. Gärtler, Leipzig, 1831.

suci și resuci cu dibăciă un text, ea devine știința civilizațiunii clasice în totalitatea ei: limbă, instituțiuni, religione, filosofie, toate câte se resfring în monumente literare ²⁾).

După Hermann, Creuzer, Buttmann, Bekker etc., propagatorul contimpuran cel mai influent al acestei noue direcțiuni a fost ilustrul Böckh (1785—1867), a căruia numărösă școlă, cu Otfried Müller în frunte, a făcut imposibilă reîntörcerea la formalismul cel îngust de altă dată, când filologia clasică era și stăruia de a fi: „meșteșugul de a limpezi și a îndrepta pe autorii greci și romani, ³⁾).

Böckh, ca și Wolf, a scris puțin în comparațiune cu ceea ce a lucrat, aproape 60 de ani, pe calea didactică. Discipoli eminenți, dintre cei 1500 de studenți înscriși, au răspândit ideele sale, și nu o dată le-au formulat chiar, le-au legat într'o ordine mai sistematică, le-au dat ultima expresiune. În acest mod, deja după mörtea lui Böckh, unul din elevii săi a codificat și a scos la lumină de curînd prelegerile marelui profesor: *Enciclopedia și metodologia științelor filologice*; un volum de peste 800 de pagine, care ne introduce în întregul doctrinei ⁴⁾. Mărginîndu-se el însuși în clasicitatea grăcă și romană, fără totuși a contesta legitimitatea aplicării studiului filologic la ori-ce altă clasicitate, Böckh urmăresce în scriitorii antici toate manifestățiunile caracteristice ale traîului material, moral și spiritual al Eladei și Romei: relațiunile de Stat interne și externe, viața socială și casnică dela naștere pînă la mormînt, credințele religioase și cultul, artele și științele, mișcarea literară în proză și 'n versuri. Ultimul capitol este consacrat limbii, începînd dela alfabet pînă la stilistică și metrică.

²⁾ Haase, *Philologie*, în Ersch und Gruber, *Allgemeine Encyklopaedie*, 3-te Sektion, t. 23 (1847), p. 388—5. — Cfr. Ast, *Grundriss der Philologie*, Landshut, 1808, p. 1—13.

³⁾ Cfr. Matthiae, *Encyklopaedie und Methodologie der Philologie*, Leipzig, 1835, p. 3.

⁴⁾ Böckh, *Encyklopaedie und Methodologie der philologischen Wissenschaften*, Leipzig, 1877. — Cfr. Steinthal, *Zeitschr. f. Völkerpsychologie*, t. 10 (1878), p. 235—55, și t. 11 (1879) p. 302—26.

Ma! pe scurt, filologul clasic, așa cum îl înțelege știința de astăzi ⁵⁾, studiază activitatea omnilaterală a unui popor, întru cât ea se poate urmări în literatură, dacă această literatură, peste tot sau numai într-o epocă mai fericită, reușise a deveni oarecum clasică, pentru ca astfel să merite a fi cercetată chiar pentru propria ei greutate. A dice că filologia clasică n'are a face decât cu lumea antică, ar fi pré-confus, de oară-ce noțiunea de anticitate e relativă. Epoca lui Dante este antică pentru poporul italian; pentru Românii, sub ori-ce raport, e antică pînă și epoca lui Matei Basarab. În tot cazul însă, acea lume, pe care o reconstruiesc filologia clasică, cată să fi încetat din viață, lăsând posterității o însemnată moștenire literară calitativă, dacă nu și cantitativă; o moștenire unde, printr-o erudită exegesă, urmașii să poată surprinde sufletul trecutului.

§ 4.

FILOLOGIA COMPARATIVĂ.

O publicațiune periodică francesă, fundată sint acum vr'o patru-spre-deci ani, poartă titlul de : *Revue de linguistique et de philologie comparée*.

Și mai de'nainte, un d. L. F. Jéhan de Saint Clavien publicase la 1858 un gros volum intitulat : *Dictionnaire de linguistique et de philologie comparée*.

Ce este Linguistica și ce să fiă filologia comparativă, de vreme ce ele nu sint tot una?

Iată cum răspunde Whitney :

‘Filologia comparativă și Linguistica sint două laturi ale unei și aceluiași studii. Cea de'ntăiu începe prin a aduna ‘fapte isolate dintr-o grupă oarecare de limbi, apoi le clasifică. ‘indică raporturile lor și trage concluziuni din aceste rapor-

⁵⁾ Cfr. mai ales Reinach, *Manuel de philologie classique*, Paris, 1880.

‘turi. Cea-laltă se ocupă mai ales cu legile și principiile ‘generale ale limbei..., ⁶⁾

Filologia comparativă ar fi dară un fel de Linguistică analitică, opusă unui fel de Linguistică sintetică.

Cu alte cuvinte, ea nu este nici măcar Linguistica întregă.

O asemenea noțiune ar fi fost la locul său numai dóră în secolul trecut, când filologia clasică era și ea o speciă de Linguistică analitică. ⁷⁾ Astăzi însă, în urma lui Wolf și Böckh, sfera filologiei clasice lărgindu-se, precum am văzut, departe din cercul restrâns al analizei lingvistice, este un anacronism de a lăsa acolo la strîmtoare știința paralelă a filologiei comparative; sau cel puțin — dacă se va pretinde că ea nu este o știință paralelă — va fi o neconsecință de a-i mănține numele de filologie, fie comparativă sau altfel.

Este foarte ciudat că mulți încă, între cel-laltă chiar Littré, ⁸⁾ persistă a privi filologia clasică prin emipia secolului trecut. ‘Rollin—dice d. Hovelacque—définissait les philologues: ceux ‘qui ont travaillé sur les anciens auteurs pour les examiner, ‘les corriger, les expliquer et les mettre au jour. *Cette dé-finition conserve encore toute sa valeur.*, ⁹⁾ Unde mai sînt Wolf și Böckh?

Din dată ce dicem ‘filologie comparativă, față cu ‘filologia clasică,, ambele — ca de o potrivă *filologie* — trebui să aibe aceeași întindere, diferind una de alta numai prin punctul de vedere, pe care ‘l indică, într’un mod aproximativ, epitetetele: ‘comparativă, și ‘clasică,.

Prin urmare, filologia comparativă, pe lângă Linguistica întregă, cea analitică ca și cea sintetică, cată neapărat să mai cuprindă în sine alt ce-va, care să corespundă elementului

⁶⁾ Whitney, *La vie du langage*, Paris, 1875, p. 259. — Cfr. Sayce, *Introduction to the science of language*, London, 1880, t. 1, p. 135—6.

⁷⁾ Bielfeld, *L’érudition universelle*, Berlin, 1768, t. 4, p. 384: „La philologie n’est que la connaissance générale des langues, de leur critique, de la signification propre et figurée de leurs mots et de leurs phrases etc.“

⁸⁾ Littré, *Dict.* t. 3, p. 1097.

⁹⁾ Hovelacque, *La linguistique*, Paris, 1876, p. 2.

social, elementul religios, elementul literar din filologia clasică.

Acest 'alt ce-va', îl vom vedea mai departe: de o cam dată ne vom opri o clipă asupra unui punct de controversă așa dicând nominală.

§ 5.

'CLASIC' ȘI 'COMPARATIV'.

'Comparativ', nu este în corespundință cu 'clasic'.

Clasicitatea fiind în opozițiune cu vulgaritatea, termenul cel mai propriu pentru filologia comparativă ar fi 'filologia poporană'.

E cam anevoe însă de a modifica termenul admis, și nu este vre-o mare nevoie de a-l modifica. Pe de o parte, el s'a pră înrădăcinat, mai ales în țările latine occidentale și în Anglia; pe de alta, el se poate justifica.

S'a spus de de-mult și s'a repetat adesea, că este absurd, sau cel puțin pleonastic, de a numi o știință în specie 'comparativă', de vreme ce ori-ce cunoștință umană în genere rezultă dintr-o comparațiune. Numai punând pe A alături cu B, noi știm că A nu e B și B nu e A.

Este însă nu mai puțin adevărat că, în afară de facultatea comparativă generală, fără care omul n'ar fi în stare de a cugeta și de care, în graduri diverse, se bucură chiar animalele, există un fel de comparațiune specifică, propriă unui număr foarte restrins de științe, și anume comparațiunea elementelor omologe și omotipe; 'omologe', când este vorba de a urmări același element sub diferite forme în corpuri diferite; 'omotipe', atunci când sînt supuse comparațiunii elementele corelative ale unuia și acelui-ași individ. Din acest punct de vedere, dacă se poate dice *anatomia comparativă*, *fiziologia comparativă*, ba pînă și *legislațiune comparativă*, tot așa de bine merge *filologia comparativă*.

Filologia clasică are a face cu o înaltă stare culturală a unei națiuni. Literatura cea cultă, în care se oglindesc obiectul filologiei clasice, este ce-va artificial și, prin însăși aceasta, ce-va foarte individual. Doă literature culte se pot compara, precum se pot compara scrierile a doi autori; dar o asemenea comparațiune, fie cât de ingenioasă, cât de spirituală, cât de instructivă sub raportul curat istoric, nu ne va destăinui nici o lege, căci legea rezultă din comparațiunea fenomenelor naturale, cari trebui să fie multe, iar nu din a celor artificiale, cari sînt tot-o-dată puține.

Filologia comparativă are a face cu popórele în starea lor așa dîcînd naturală. Natura oferă pretutindenî o profusiune de fenomene omológe și omotipe, cari se pot aprecia numai printr'o scrupuloasă comparațiune. S'ar puté chiar dîce, că filologia comparativă, din dată ce se rădică mai pe sus de adunarea brută a materialului, nu mai are altă trébă decăt a compara, de óră-ce rezultatele ce le dobăndesc sînt tot-d'a-una nesce conșcințe imediate ale comparațiunii.

Noî mănținem dară pentru acéstă ramură a filologiei epitetul de comparativă, deși — mai repetăm încă o dată — el nu este cel mai nemerit.

§ 6.

FILOLOGIA CLASICĂ ȘI FILOLOGIA COMPARATIVĂ.

Am spus că ambele ramure speciale ale filologiei în genere diferă prin puncturî de vedere, iar nu prin sferă.

Părțile constitutive ale fie-cări'a din ele corespund și trebui să corespundă părților constitutive ale celei-l'alte, cu deosebirea numai că cele filologice clasice se întemeiază tóte pe literatura cultă, pe când ale filologiei comparative pe gura poporului.

Filologia clasică, așa după cum o vedem în șcôla lui Wolf și Böckh, studiază cultura antică în următóarele trei cercurî :

1, Etica clasică ;

2. Literatura și arta clasicității ;

3. Limba clasică.

Dacă vom resturna ordinea de succesiune a celor trei elemente constitutive, o ordine nu tocmai arbitrară, căci se răzămă pe importanța lor relativă în studiul civilizațiunii, unde pe primul plan ne interesează instituțiunile, iar limba abia pe planul al treilea, vom găsi ca filologia comparativă se ocupă și ea de asemenea cu :

1. Limba poporană ;

2. Literatura și arta poporului ;

3. Etica poporană.

În ultimele două rubrici intră tradițiunile istorice ale poporului, credințele sale religioase, noțiunile sale fizice și metafizice, obiceiurile juridice, literatura cea nescrisă în totă varietatea ei, literatura cea scrisă popularisată, muzica poporană etc., toate câte își au părechia lor în cea-ce filologia clasică studiază. din punctul ei de vedere propriu, ca viață publică și privată, religiune, știință etc.

Ce abis între Sofocle, pe care îl comentază filologia clasică, și între *Vicleemul*, pe care este datoră a nu-l uita filologia comparativă ! Și totuși, ca teatru, este aceeași sferă, același fond, ale cărui cele două puncturi de vedere, punctul clasic și punctul comparativ, ca să nu dicem cel poporan, aruncă adesea o vină lumină unul asupra altuia, deși câtă să ne ferim a le confunda împreună.

Sînt unele cestiuni, în cari filologia comparativă pare a se identifica pe deplin cu filologia clasică. Limbile cele morțe, traful întreg al popoarelor despărute, nu se pot cunoște, în cea mai mare parte, decât prin monumente literare. Filologul comparativ devine aci filolog clasic. Ei bine, chiar într-o asemenea pozițiune ambele doctrine rămân cu totul diferite prin puncturi de vedere. Filologul comparativ se mărginesce a utiliza filologia clasică, după cum îi este permis, în multe cazuri, a utiliza ori-ce altă știință. El iese o trăsură din viața Atenianilor nu pentru a o studia în sine-și, după cum face

Böckh de exemplu, ci pentru a o alătura cu o trăsură analógă la vre-un trib selbateg din America sau din Africa; o vorbă sau o formă gramaticală din Cicerone nu'l interesă decât prin înrudirea ei cu o vorbă sau o formă paralelă la Osetinî sau la Litvanî. În civilisaţiunile grécă, latină, indiană, pe cari le admiră filologul clasic în caracteristicile lor individualităţi, pe filologul comparativ preocupă ceia-ce este óre-cum anterior a-celor civilisaţiuni, ceia-ce s'a păstrat în ele dintr'o fasă primordială, dintr'un period colectiv.

Între filologia comparativă şi filologia clasică, cu tótă diversitatea puncturilor de vedere, există dară nu numai identitatea sferei, dar încă un fel de filiaţiune cronologică, de óră-ce starea clasică a unei societăţi nu este decât o continuare a stării sale naturale: Roma sau Elada au trecut miî de trepte pînă să se urce la August sau la Pericle. Un filolog în genere, filolog în tótă puterea cuvintului, trebuî să fie comparativ şi clasic tot-o-dată, fără a amalgama totuşi ambele ramure. Aşa a fost marele Grimm mai cu sémă; aşa sînt Benfey, Kuhn, Mommsen etc.

Limba poporană este materia acelei ramure a filologiei comparative care se numesce *Linguistică*. Pentru etica poporană, pentru literatura şi arta poporului, cari ar trebui să constituie, şi credem că vor ajunge o dată şi ele a constitui, două ramure tot atât de bine determinate ale filologiei comparative ca şi *Linguistica*, s'a introdus de cât-va timp şi a început a se înrădăcina un termen comun fórte nepotrivit: *Etno-psicologiă*.

§ 7.

ETNO-PSICOLOGIA ŞI LINGUISTICA.

Termenul etno-psicologiă, prin care noi am tradus aproape literalmente pe germanul '*Völkerpsychologie*', inventat de cătră Lazarus, nu ne place. Defectul lui cel mai mic este de a ne face a crede, la prima vedere, cumcă ar fi vorba

de o știință filosofică. Un defect mai grav al acestui termen, ni se pare a fi acela de a amesteca sub o singură rubrică două elemente oricum independenți, demne în ori-ce caz de a fi studiate fie-care a-parte, cu o atențiune așa zicând concentrată. Ar fi mai corect, credem noi, a nu se identifica într-o unitate confusă *literatura și arta poporana* cu acea *etică poporana*, care nu are în vedere decât numai moravurile, chiar atunci când ele se manifestă printr-o faptă lipsită de ori-ce expresiune lingvistică, literară sau artistică. În fine, dacă etica, arta și literatura cele poporane sînt etno-psicologie, de ce să nu fie etno-psicologie și Linguistica, în care se resfringe nu mai puțin sufletul poporului? ¹⁰⁾ Cu toate astea, ambele elemente ale studiului, cel literar-estetic poporan și cel etic poporan, fiind d'o cam dată în fașă, noi lăsăm separațiunea lor viitorului, admitînd din parte-ne, într'un chip provisoriu, bifurcarea filologiei comparative în:

I. Linguistică :

II. Etno-psicologie.

Fie-care din ele posedă câte un câmp propriu foarte întins, împărțit în mai multe ogore importante; aceste ogore însă, dintr'o latură și din cea-laltă, se impresoră une-orî atât de strîns, încît este anevoie a decide într'un mod categoric, mai cu seamă în starea lor actuală, unde se termină Linguistica și unde se începe etno-psicologia.

Așa numita mitologie comparativă, de exemplu, este ea o doctrină lingvistică sau o doctrină etno-psicologică? Mitul, ca și basmul pe de o parte, ca și religiunea pe de alta, intră în etno-psicologie; totuși el rezultă dintr'o metaforă, și nu se poate separa, prin urmare, de Linguistică.

Ce-va mai mult. Așa cum o vedem astăzi, etno-psicologia este o creațiune metodică mai ales a lingvistilor: Grimm,

¹⁰⁾ Cfr. deja Coelius, *De linguarum indole non ad logices, sed ad psychologice rationem revocanda*, Marburgi. 1809, citat de Pott, *Wurzel-Wörterbuch*, Detmold, 1870, t. 2, part. 2, p. V.

Kuhn, Max Müller, Benfey, Castrén, Steinthal, Bréal, Compagretti etc.

§ 8.

METÓDA COMPARATIVĂ.

Metóda comparativă este propriă științelor naturale, de unde însă nu urmează că o știință, care se servă de ea, ar fi *eo ipso* o știință naturală. Tóte științele tind, mai mult sau mai puțin, a-și apropria această metódă, deși nu tóte reușesc în același măsură. Obiectul, negreșit un obiect bine determinat, iar nu metóda, constituă natura unei științe. Statistica are tóte apucăturaile externe ale unei discipline matematice, și este totuși în fapt o știință eminamente sociologică.

Comparațiunea metodică consistă întru a observa cu d'a-măruntul și a aduna fenomene într'un număr pe cât se póte mai mare, grupând apoi la un loc pe cele înrudite, astfel ca concludsiunea să éasă de acolo așa dicénd dela sine, nesilită, *à-posteriori* fără nici o rezervă. Din dată ce fenomenele cele observate sînt pré-puține pentru a ne oferi d'a-dreptul o concludsiune sigură, sau din dată ce o asemenea concludsiune este trasă cu ușurință dintr'o grupare inexactă, lipsită de studiul prealabil complet al condițiunilor esențiale ale grupului în cestiune; din dată ce rezultatul se datoresce unui *à-priori* total sau parțial, comparațiunea este cu desăvîrșire nemetodică, sau nu este metodică pe deplin.

Nu există nici o știință sociologică, în care această metódă să pótă fi păzită cu mai multă rigóre ca în filologia comparativă. În Linguistică mai cu sémă, Pott, Curtius, Corssen, Ascoli și alții au împins-o la atâta perfecțiune, la un grad atât de înalt de certitudine, încât procedura lor nu diferă mai întru nimic de a naturalistului celui mai exact, celui mai scrupulos în observațiunea fenomenelor curat biologice.

Dar etno-psicologia nu este nici ea mai puțin susceptibilă de metóda comparativă. Ce póte fi mai capricios, la prima

vedere, ca basmul? Totuși un Hahn sau un Köhler, printr-o vastă comparațiune, au isbutit a clasifica și a reduce generalitatea poveștilor omenirii, vechi și noue, la un număr mărginit de tipuri, supuse unor legi stabile de variațiune.

Tot așa se va face cu încetul în privința celorlalte clase ale literaturii poporane, a obiceielor, a credințelor etc.

§ 9.

LOCUL ȘTIINȚELOR FILOLOGICE ÎN TOTALITATEA ȘTIINȚELOR.

Dacă filologia clasică este o știință sociologică sau istorică, după cum nici o dată nu s'a contestat de către nimeni; dacă tot o știință istorică sau sociologică este etno-psicologia, după cum de asemenea se admite generalmente; atunci nu mai puțin este și nu poate a nu fi știință sociologică sau istorică Linguistica, pe care e peste putință a o depărta de etno-psicologie și a o înstrăina de filologia clasică.

Teoria reposatului Schleicher ¹¹⁾, sfâșiata de către Steinthal, Whitney și alții, dar pe care tot o mai repetă încă Hovelacque ¹²⁾, cumcă Linguistica în parte, separată de restul filologiei, ar fi o știință naturală sau biologică, ca botanica bună oră, nu mai poate avea astăzi decât numai dorea o însemnătate anecdotică ¹³⁾. Linguistica nu este o știință naturală, măcar că întrebuințează o metodă biologică, după cum ea

¹¹⁾ *Zur Morphologie der Sprache*, Petersb. 1859, p. 1, 35—8; — *Deutsche Sprache*, Stuttgart, 1860, p. 9—10, 122—7; — *Die Darwin'sche Theorie und die Sprachwissenschaft*, Weimar, 1863 etc — Cfr. Lefmann, *August Schleicher*, Leipzig, 1870, p. 42—51.

¹²⁾ Hovelacque, op. cit. p. 1. — Cfr. Girard de Rialle, *La théorie de l'évolution et la science du langage*, in *Revue de linguistique*, 1877, t. 10, p. 290, 300.

¹³⁾ Cfr. L. Tobler, *Über das Verhältniss der Sprachwissenschaft zur Philologie und Naturwissenschaft*, in *Neues Schweizerisches Museum*, Basel, 1865, t. 5, p. 193—214. — Fr. Müller, *Grundriss der Sprachwissenschaft*, Wien, 1877, t. 1, p. 10—14. — Sayce, *Introduction to the science of language*, London, 1880, t. 1, p. 72—8. — Whitney, *Schleicher and the physical theory of language*, in *Oriental and linguistic studies*, t. 1, p. 298—331, cfr. ibid. p. 292—7.

nu este o știință matematică, deși recurge adesea la formul algebrice cu *plus*, cu *ecuațiunea*, cu *proporțiunea* etc., ba nu se speria nici chiar de semnul $\sqrt{\quad}$.

Fie-care știință sociologică are nevoie, mai mult sau mai puțin : pe prima linie, de luminele tuturor celorlalte științe sociologice ; pe a doua, de ale unor științe biologice, așternute ca o temelie a sociologiei întregi. În acest caz se află și filologia, fie clasică, fie comparativă.

Istoria, fără a fi ea însăși filologie, Drept, economie politică, filosofie sau alt ce-va analog, resumă în sine, în dose diferite, toate științele sociologice, altfel zise istorice, împreună cu baza lor cea biologică. Terenul însă, pe care-l ocupă filologia în genere în sfera sociologică, e atât de întins, și tot-o-dată rădăcinile sale biologice sînt atât de adînci, încât istoria, această sintesă a sociologiei, une-ori se pare a se confunda cu filologia, neputînd a face un singur pas fără puterul ei razăm.¹⁴⁾

§ 10.

ISTORIA ȘTIINȚELOR FILOLOGICE.

Filologia clasică nu s'a născut într'un singur timp și într'un singur loc; ci fie-care epocă de *Renascere*, *Renaissance*, acum pe țărmul Gangului, acum la Nil sau la Tibere, i-a dat câte o nouă naștere. Lucrul se pare a fi paradoxal, și totuși el rezultă, ca o neapărată consecință, din natura intimă a filologiei clasice, care ea însăși este numai și numai o *renascere*, a unei civilizațiuni, o *reproducțiune* a celor produse de către geniul uman,, după expresiunea lui Böckh.

Pe câte ori minunile științifice, literare sau artistice ale trecutului, concentrînd d'o-dată asupra-le atențiunea printr'un concurs fericit de împregiurări, fără care ele ar fi rămas uitate.

¹⁴⁾ Cf. Steinthal, *Philologie, Geschichte und Psychologie in ihren gegenseitigen Beziehungen* Berlin, 1861, passim.

deşteptă admiraţiunea posterităţii, de atâte ori se nasce câte o filologie clasică. Acelaşi civilisaţiune o poate nasce în mai multe rînduri. Filologia clasică sanscrită, născută chiar în India cu câţi-va secolî înainte de Crist, şi filologia clasică sanscrită, născută în zilele noastre prin desmormîntarea tesaurilor literare ale Indiei de către erudiţiunea europeană, sînt două renasceri separate ale aceleiaşi civilisaţiuni. Tot aşa filologia clasică elenă, născută în şcoala alexandrină din era ante-creştină, faţă cu filologia clasică elenă, născută în Italia pe la finea secolului XV. O direcţiune mai îngustă, mai unilaterală, mai formalistă, prin care se distinge filologia clasică cutare sau cutare, este o deosebire de şcoală, de sistemă, dar nu de natură, şi nici chiar de metodă. Aristare este filolog clasic cu acelaşi drept ca şi un Wolf. Cu atât şi mai mult un Poliziano (1494), un Erasmus (1536), un Scaliger (1558), cari recunoscău filologiei clasice o sferă nu mai puţin vastă, nu mai puţin realistă, decât acela ce l-o dă sciinţa de astăzi.

Dacă filologia clasică nu are un lăgan, nu posedă un act de botez, astfel că descifrarea scriptelor cuneiformice ne face a constata existenţa ei deja la Asiriani, născută acolo, ca şi pe aliori, printr'o înboldire independentă; dacă ea este, în orice caz, foarte veche; nu se poate dice acesta şi despre filologia comparativă, adevărat despre Linguistică şi etno-psicologie.

Pînă ce popoarele nu se studiau decît fie-care pe sine şi, ca o unitate izolată, iar în sine şi fie-care popor studia numai ceea-ce este mai sus, mai nobil, mai privilegiat, filologia comparativă era o imposibilitate, ca una ce se întemeiază pe studiul mai multor popoare puse pe acelaşi treptă, fără consideraţiune dacă este Elen sau Hotentot, ş'apoi pe un studiu privitor anume la ceea ce figură în însele mai jos, ceea-ce este mai comun, mai vulgar, fie ca limbă sau cunoştinţă, fie ca datină sau credinţă.¹⁵⁾ Acest egoism aristocratic, atât de propice

¹⁵⁾ Cfr. Jung, *Über Wesen und Aufgabe der Sprachwissenschaft*, Innsbruck, 1868, p. 2: „Am allerwenigsten war die Aufmerksamkeit auf das gerichtet, was das Charakteristische des Volkes bildet, wie Sprache und Sitte.“

pentru filologia clasică, atât de ostil celei comparative, a început a dispărea abia în secolul trecut, și nici chiar astăzi nu s'a șters încă cu desăvârșire. Iată de ce filologia comparativă este și a trebuit să fie nouă, nouă de tot.

Se repetă mereu, cumcă creștinismul ar fi dat impuls născerii filologiei comparative, în specieă Linguisticii, prin predica Evangeliului în toate limbile și prin înfrățirea tuturor popoarelor în afară și a tuturor claselor societății în întru. Este o frază, pe care, după ce a spus-o o dată Max Müller, ¹⁶⁾ alții o tot repetă. ¹⁷⁾ Creștinismul, din contra, pe de o parte a impus omenerii câte-va limbi monopoliste, generalmente morțe, mai ales ebraica, grăca și latina; pe de alta, dacă n'a produs, cel puțin n'a împedecat desfășurarea și crescerea aceluși feudalism, care turtia sub piclăre elementul poporan, ba contesta pînă și existența lui, lăsând adânci urme chiar în societatea contimpurană. Contra limbilor bisericesci, contra nemicirii morale a poporului, dacă protesta cine-va, apoi numai dădă ereticii, pe cari îi spulberău anatemele ortodoxiei. Pe terenul strictamente lingvistic, este necontestabil că vechile texturi biblice, originale sau traduse, sînt un prețios material; dela un asemenea material însă e pre-departe pînă la ideea unei științe, fără a mai vorbi că același serviciu ne procură texturile religioase ale păgânilor, unele fără comparațiune mai antice, iar mai cu deosebire cele buddhiste. ¹⁸⁾ Fapta cea mai creștină, ori-și-cum, ar fi de a nu mai amesteca Evangeliul în Linguistică, după cum nu se mai amestecă Vechiul Testament în geologie.

Născerea filologiei comparative se datorește nu creștinismului, ci spiritului revoluționar cosmopolit al secolului trecut.

¹⁶⁾ *Lectures on the science of language*, London, 1866, p. 181: "I, therefore, date the real beginning of the science of language from the first day of Pentecost.. — Cfr. mai de'nainte Pott, *Indogermanischer Sprachstamm*, in Ersch und Gruber, *Allgemeine Encyclopädie*, 2-te Sekt., t. 18 (1840), p. 4.

¹⁷⁾ Cfr. Wedewer, *Das Christenthum und die neuere Sprachwissenschaft*, Frankfurt, 1870, in 4. — Pezzi, *Introduction à l'étude de la science du langage*, Paris, 1873, p. 32.

¹⁸⁾ Cfr. Benfey, *Geschichte der Sprachwissenschaft*, München, 1869, p. 170—182.

Și fără a se fi desgropat limba sanscrită, filologia comparativă trebuia să se nască din dată ce a devenit egale de'naintea științei toate limbile sub raportul național și toți cetățenii pe terenul politic. Linguistica a fost prevădută de Leibnitz, etno-psicologia de Vico. Leibnitz sciea că limba ebraică, presupusa mămă biblică a tuturor limbilor, n'are a face cu limbile europene, cari își au o origine a lor comună eterogenă: el înțelegea însemnătatea limbilor inculte și necesitatea de a le cunoște, precum și importanța dialectelor și sub-dialectelor pentru studiul unei limbi; el indicase deja modul de a descifra cuneiformele și ieroglifile prin alăturarea numilor proprii din inscripțiunile cele bilinguice, prevestind astfel pe Champollion și pe Grotefend; el pătrunsese, până la un punct, însăși corelațiunea sonurilor dintr'o limbă în alta, razămul cel mai forte al Linguisticii actuale, arătând, de exemplu, că germanul *h* corespunde greco-latinului *c*: „*cervo* consentit *hirsch*, ut *capiti*—*haupt*, *cornu*—*horn*.”¹⁹⁾ În același timp Vico atrăgea atențiunea științei asupra literaturii poporane, asupra idiotismelor vulgare, asupra acelei împregiurări că fie-care popor posedă câte o enciclopedie a sa o-re-cum instinctivă, o logică a sa, o metafizică a sa, o geografie, o astronomie etc.²⁰⁾ În germene, filologia comparativă era acolo întrégă.

Secolului nostru, începând dela Schlegel, Rask, Grimm, Bopp, Humboldt, Burnouf, Pott și Benfey, dintre cari cei doi din urmă mai trăesc încă, aparține onórea de a fi dat cel întâiu o impulsie sistematică studiului linguistic. El a pus pe picior și s învățat să umble pe copilul născut în secolul trecut, dar care până atunci se târa pe genunchi, sau șovăia și cădea când îi venia pofta să se rădice. Etno-psicologia a mers mai încet decât Linguistica, căci prevențiunile cele aristocratice contra preinsei grosolănie a tot ce ese din coliba țeranului, contra

¹⁹⁾ Leibnitz, *Epistola*, în Chamberlayn, *Dissertationes ex occasione sylloges orationum dominicarum*, Amstelodami, 1715, p. 22—30. — *Collectanea etymologica*, Hanoverae, 1717, p. 102, 104, 173, 273, 281 etc.

²⁰⁾ Vico, *Cinque libri de'principj d'una scienza nuova*, Napoli, 1725, passim.

cugetelor și apucăturilor celor necioplite ale poporului de jos, au îngreunat mai mult timp și mai îngreunază încă pe a-locuri adunarea materialului. Pe lângă asta, este mai a-nevoie din toate puncturile de vedere, având o întindere mai mare și cerând o cunoștință practică perfectă a limbilor, de a compara literaturile poporane decât de a alătura sunete, cuvinte sau forme gramaticale. Din această cauză chiar pe terenul curii lingvistice a rămas foarte îndărit sintaxa...

§ 11.

R E S U M A T.

Filologia în genere studiază manifestățiunile tendinței firești a omului de a cunoște toate și de a se cunoște pe sine însuși, fie în stare incultă, fie în civilizațiune. Acea tendință se manifestă în limbă, în literatura scrisă sau nescrisă, în obiceiuri, în credințe etc., cari împreună — „humanitas, în adevăratul sens al cuvântului — formează astfel obiectul filologiei în genere.

Studiul acelor manifestățiuni în stare incultă se cheamă filologie comparativă; studiul lor pe o treaptă de civilizațiune este filologia clasică.

Starea socială, fie cât de rudimentară, este pentru om o necesitate; civilizațiunea — numai o posibilitate. Orî-ce civilizațiune presupune o stare socială anterioară incultă, prin care trece omenirea într-întregă; nu însă orî-ce stare socială ajunge la civilizațiune, deși poate să ajungă. În starea socială, orî-cât de înapoiată, se prevăd germenii civilizațiunii celei posibile; în civilizațiunea, orî-cât de înaintată, se întrevăd urmele fazelor precedinți celor necesare. Pentru a prevedea acei germenii, pentru a întrevădea aceste urme, se cere unirea intimă a filologiei comparative cu filologia clasică. Numai filologul în genere cunoște pe omul întreg.

Filologia comparativă este o știință pe deplin, întemeiată pe

observațiunea fenomenelor colective, din cari rezultă legi generale; filologia clasică este mai mult o artă, trăgând precepte din studiul fenomenelor isolate.

Filologia clasică se referă către filologia comparativă ce-va ca orticultura către botanică. Și curios! orticultura este și ea mai veche decât botanica. Pe timpul artisticelor grădine suspende ale Semiramidei, nemini, de sigur, nu observa încă într'un mod științific buruenele. Tot așa în filologia în genere, aș trebuit să trecă multe mil de ani, pînă ce omul să recunoască importanța de a-și studia copilăria în loc de a-și concentra totă atențiunea numai asupra maturității sale.

Fie-care din cele două filologie posedă o parte materială sau reală și o parte formală sau nominală. Partea formală sau nominală este limba, fie cea vulgară sau graiul, fie cea literară sau stil. Partea materială sau reală consistă din literatură, estetică și etică. În filologia clasică ambele părți constitutive n'au ajuns a deveni fie-care câte o doctrină separată. În filologia comparativă, partea reală este etno-psicologia; partea nominală — Linguistica.

Modul nostru de a privi totalitatea filologiei în ramificațiunile ei este nou numai ca o formulare precisă și categorică a unor elemente de de-mult împrăștiate sau ore-cum îmbrobodite pe aluri. Max Müller, care — ademenit de propaganda lui Schleicher — considera altă dată Linguistica ca o știință biologică, a ajuns astăzi a se mira, că unii tot încă se mai îndoiesc despre acela că studiul comparativ al limbii face 'o parte integrantă din filologia în genere'.²¹⁾ Revista berlinesă a lui Steinthal intrunesc de fapt Linguistica și etno-psicologia într'un singur tot: 'Zeitschrift für Völkerpsychologie und Sprachwissenschaft', lipsindu-i numai dîră un termen comun pentru ambele, și acest termen — după cum am văzut

²¹⁾ M. Müller, *Über die Resultate der Sprachwissenschaft*, Strassburg, 1872, p. 15. 'Und doch giebt es selbst jetzt noch Gelehrte, welche das vergleichende Sprachstudium nicht als einen integrierenden Theil der Philologie anerkennen wollen.'

— nu p^ote fi decât ‘filologie comparativă, față cu acea ‘filologie clasică,, pe care însuși Steinthal a înțeles-o tot-d’-a-una în sensul lui Wolf și Böckh. ²²⁾ În Statutele Societății de Linguistică din Paris se îmbrățișează de asemenea, în sensul nostru, filologia comparativă într^ogă: ‘a pour but *l’étude des langues, celle des légendes, traditions, coutumes, ...* ²³⁾ În fine, legătura cea intimă între Linguistică și etno-psicologie a prevăduse, într’un mod confus, deja August Schlegel. ²⁴⁾ Mai pe scurt, premisele fiind gata, noi am tras o concluziune...

§ 12.

CONCLUZIUNE.

Din cele de mai sus, rezultă următorul conspect al științelor filologice :

FILOLOGIA IN GENERE	
COMPARATIVĂ	CLASICĂ
I. LIMBA	I. MORAVURILE
II. LITERATURA ȘI ARTA	II. LITERATURA ȘI ARTA
III. MORAVURILE	III. LIMBA.

Conspectul total al științelor filologice fiind astfel stabilit, în cazul de față nu ne mai interesă în speciă, din generalitatea lor, decât numai Lingvistica.

²²⁾ Steinthal, *De pronomine relativo*, Berolini, 1847, p. 4—5.

²³⁾ *Mémoires de la Société de Linguistique*, t. 1, p. III.

²⁴⁾ Schlegel, *Oeuvres écrites en français*, Leipzig, 1846, t. 2, p. 112: ‘Combinée avec une étude également comparative des traditions nationales, l’étymologie etc.,

II.

LINGUISTICA IN GENERALE

---

§ 13.

BIBLIOGRAFIA

Lucrarea noastră având în vedere totalitatea Linguisticii, iar nu vre-o cestiune monografică, ne mărginim a indica aci numai opere sau opusculă generale, menite a servi, mai mult sau mai puțin, fie măcar în intențiunea autorilor, ca introduce la știința limbii:

1. **Ascoli G. I.**, *Studj orientali e linguistici. Introduzione.* Milano, 1854, in-8, pag. 50.

Ilustrul autor nu avea încă nici 25 de ani. — Cfr. recenziunea de Rödiger în *Zeitschr. d. deutsch. morg. Ges.* t. 10 p. 715.

2. **Barbe P.**, *Essaj en formo de dialogo sul las lengas en general e lours prencipalos attribucius.* Toulouse, 1873, in-18.

O cităm numai dăcă pentru că e în limba provençală, în care nu cunoșcem alt ce-va analog. — Cfr. *Revue des langues romanes* t. 4 1873 p. 479.

3. **Baudouin de Courtenay J.**, *Нѣкоторыя общія замѣчанія о языковѣдѣніи и языкѣ.* Petersburg, 1871, in-8, pag. 38.

Cuprinde unele vederi foarte originale. De același autor, cu un bogat aparat bibliografic:

4. Подробная программа лекцій в 1876—77 учебном году. Kazan, 1878, in-8, pag. 96.

Recensiunea de Jagić în *Archiv für slawische Philologie* t. 3 p. 532.

5. **Baudry F.**, *De la science du langage et de son état actuel*. Paris, 1864, in-8, pag. 44.

Reprodus din *Revue archéologique*, nouv. série, t. 6.

6. **Baur F.**, *Sprachwissenschaftliche Einleitung in das Griechische und Lateinische für obere Gymnasialklassen*. Tübingen, 1874, in-8, pag. XV, 110.

Traducerea italiană de Ramorino, Torino 1876 in-8, și cea engleză de Kegan și Stone, London 1876 in-12.

7. **Benloew L.**, *Aperçu général de la science des langues*. Paris, 1872, in-8, pag. 148 și 4 table.

8. **Bergmann F.**, *Résumé d'études d'ontologie générale et de linguistique générale*. 3-e éd. Paris, 1875, in-8, pag. XXII, 490.

O carte teoretică, la care servă ca aplicațiune practică de același autor :

9. *Cours de linguistique fait moyennant l'analyse glossologique des mots de la fable de Lafontaine 'Le rat de ville et le rat des champs'*. Paris, 1876, in-8, pag. XLVIII, 270.

O recensiune de Hugo Schuchardt în *Centralblatt* 1877 p. 183. —Cfr. Neumann în Kuhn, *Zeitschr.* t. XXIV p. 161—2.

10. **Bernhardi A. F.**, *Anfangsgründe der Sprachwissenschaft*. Berlin, 1805, in-16, pag. XII, 432.

Lucrare remarcabilă chiar astăzi. Cfr. Heyse, *System* p. 43 nota, și Sayce, *Introduction* t. 1 p. 36.

11. **Boltz A.**, *Die Sprache und ihr Leben*. Offenbach a. Main, 1868, in-8, pag. X, 150.

O recensiune de Steinthal în *Z. f. Völkerpsych. u. Sprachw.* t. 5 p. 366—7.

12. **Bošković J.**, *Наука о језику и језикн задатак*. Београд, 1871, in-8, pag. 48.

O slabă compilațiune, sată mai mult o perifrasă după Jülg.

13. **Braun**, *Die Ergebnisse der Sprachwissenschaft in populärer Darstellung*. Cassel, 1872.

O cunoscem numai din nume.

14. **Bréal M.**, Introducerea la fie-care din cele patru tomuri din traducerea franceză: *Grammaire comparée des langues indo-européennes par Bopp*, Paris, 1866—72, in-8, t. 1 pag. 1—LVII, t. 2 pag. 1—XXXVIII, t. 3 pag. 1—LXXXIV, t. 4 pag. 1—XXXII.

De aceleși eminent linguist:

15. *Mélanges de mythologie et de linguistique*. Paris, 1877, in-8, pag. VIII, 416.

Mai ales: *De la méthode* și *Les progrès de la grammaire comparée*.

16. **Cămpénu P. M.**, *Gramatica românească*. Edițiunea a doua, prelucrată din nou cu un adaus la gramatica generală, în carele se cuprind pe scurt: I. O tratare filosofică despre originea limbii omenesci; II. Clasele generale în care se împart limbile etc.; III. Clasele generale ale obiectelor, despre care spiritul omenesc a putut să-și formeze la începutul succesiv atât idei cu mintea sa la lumina conștiinței, cât și cuvinte (limbă) prin sensibilizarea acestora. Iași, 1880, in-8, pag. XXXVIII, 204, VI.

Ce-va curat metafisic, ba încă foarte înapoiat chiar ca metafisică. Este de regretat că venerabilul autor, cărui a rămas străină întreaga literatură lingvistică modernă, a crezut de cuviință a se expune publicității.

17. **Chaignet A. E.**, *La philosophie de la science du langage étudiée dans la formation des mots*. Paris, 1875, in-8, pag. IX, 372.

Generalități bune; amănunte foarte riscate. Recensiunea de Darmesteter în *Revue critique* 1875 No. 52.

18. **Chavée H.**, *La science positive des langues indo-européennes, son présent, son avenir*. Paris, 1867, in-8, pag. 36.

Reproducere din *Revue de linguistique et de philologie comparée*, t. 1. Pînă la un punct, tot aci aparține opera capitală a autorului:

19. **Lexiologie indo-européenne ou essai sur la science des mots.** Paris, 1849, in-8, pag. XVI, 420.

20. **Delbos L., Chapters on the science of language.** London, 1878, in-16, pag. IV, 114.

21. **Delbrück B., Einleitung in das Sprachstudium.** Leipzig, 1880, in-8.

22. **Denk J., Über Sprachbildung und Sprachvergleichung nebst einem vergleichenden Vademecum der stammverwandten Wörter auf dem Gebiete des Griechischen etc.** Eichstätt, 1868, in-8, pag. IV, 82.

23. **Donaldson J. W., The new Cratylus or contributions towards a more accurate knowledge of the greek language.** 4-th ed. London, 1868, in-8, pag. XVI, 740.

Ar puté servi ca introduce la Linguistică, și chiar la filologia în genere, dacă n'ar fi pré-just cea-ce observă Peile, *An introduction to greek and latin etymology* London 1875 p. 16: «It is this mixture of the proven and not-proven which must make Dr. Donaldson's books unfit for students of comparative philology.» — Cfr. Dwight, *Modern philology* t. 1 p. 249—52.

24. **Dumast P. G. baron de, Sur la vie des langues, leurs âges et leurs maladies.** Paris, 1865, in-8, pag. 5.

Un titlu pompos, și nimic mai mult. Reprodus din *Mémoires lus à la Sorbonne*, Paris, 1865, p. 153—7.

25. **Dwight B. W., Modern philology: its discoveries, history and influence.** New-York, in-8. I series, 3-d ed. 1871, pag. XVIII, 360 ; II series, 1869, pag. XII, 556.

Veđi o recensiuine pré-optimistă în Kuhn, *Zeitschr.* t. 12 p. 315—19. — O nouă edițiune la New-York, 1877, in-8, pag. XI, 914.

26. **Eichhoff F. G., Parallèle des langues de l'Europe et de l'Inde.** Paris, 1836, in-4, p. 502.

Revădită și adaosă, pôte în mai rău, s'a reproduș la 1867 sub titlul: *Grammaire générale indo-européenne*.—O traducere germană de Kultschmidt, Leipzig, 1840.—Veđi despre prima edițiune recensiunea de Pott în *Hall. Jahrbücher* 1838 No. 310—12; despre a doua edițiune, *Revue de linguistique* t. 1 p. 228—31.

27. **Farrar F. W.**, *Language and languages, being 'Chapters on language, and 'Families of speech*,. London, 1878, in-8, pag. XX, 412, cu 2 mape.

Lucrare generalmente foarte serioasă.

28. **Fleury J.**, *Un peuple retrouvé par la grammaire. Notions élémentaires de Linguistique*. Paris, 1879, in-8, pagine 72.

Reprodus din *Mémoires de la Société Nationale Académique de Cherbourg*, p. 121—92.

29. **Garcia Ayuso Fr.**, *El estudio de la filología etc*. Madrid, 1871.

Cunoscem numai din citațiune.

30. **Geitler L.**, *O stavu a najnovějšíh pokrocich srovnávacího jazykospytu*, în *Casopis Musea království českého*, 1873, p. 39—56, 148—63.

31. **Dr. Gerland**, *Versuch einer Methodik der Linguistik*. Magdeburg, 1864, in-4, pag. 27.

Interesant.

32. **Gilly A.**, *Premiers éléments de linguistique*. Paris, 1867, in-8.

Cunoscem numai după recensiunea în *Revue de linguistique* t. I p. 474—5.

33. **Hannwacker Ph.**, *Sprache und Sprachbildung*. Kempten, 1862, in-16, pag. 20.

De același autor:

34. *Sprache, Wort und Wurzel, Laut und Lautwandel*. Kempten, 1865, in-4, pag. 18.

35. **Heerdegen F.**, *Über Umfang und Gliederung der Sprachwissenschaft im Allgemeinen und der lateinischen Grammatik insbesondere*. Erlangen, 1875, in-8, pag. 48. .

Recensiunea de Leskien în *Jenaer Literaturzeitung* 1875 p. 436.

36. **Hewitt Key T.**, *Language: its origin and development*. London, 1874, in-8, pag. XVIII, 547.

A se citi cu multă pază; și totuși adesea important prin independința vederilor.

37. **Heyse K. W. L.**, *System der Sprachwissenschaft, herausg. v. Steinthal*. Berlin, 1856, in-8, pag. XX, 476.

Operă capitală, cu tot progresul științei de atunci încôce. — Traducerea italiană de Leone: *Sistema della scienza delle lingue*, Torino, 1864, și traducerea rusă de Желтовъ: *Система языковъ-дѣвнѣя*, Voronej, 1870. — Recensiunea de G. Curtius în *Litterarisches Centralblatt* 1857 No. 20.

38. **Höfer A.**, *Zur Lautlehre. Sprachwissenschaftliche Untersuchungen*. Berlin, 1839, in-8, pag. XX, 472.

Aci se referă numai pag. 1—47: *Über das Studium der Etymologie und vergleichenden Sprachwissenschaft im Allgemeinen*.

39. **Hovelacque A.**, *La linguistique*. Paris, 1876, in-8, pag. XI. 365, — Ed. II, 1876, pag. XIV, 435.

Recensiuni de G. v. d. Gabelentz în *Götting. Gelehrte Anzeigen* 1878 p. 417—38, de Darmesteter în *Revue critique* 1876 art. 109, de Jolly în *Litterarisches Centralblatt* 1876 p. 326.—S'a tradus englesesce de A. H. Keane: *The science of language*, London, 1877, in-8, pag. XV, 340.

40. **Humboldt W. v.**, *Über die Verschiedenheit des menschlichen Sprachbaues, herausg. v. Pott nebst einer Einleitung*. Berlin, 1876, 1—II, in-8, pag. CCCCXXI, 544.

Cfr. Steinthal, *Zeitschr. f. Völkerpsych.* t. 9 p. 304—23. — Sayce în *Academy* 1877 p. 97. — Gubernatis în *Bollettino italiano degli studii orientali* t. 1 p. 173. — Windisch în *Litterarisches Centralblatt* 1877 p. 958. — Regretăm că, neavând la îndămână această edițiune, ne vom servi în citațiunile noastre de acea din: *W. v. Humboldt's gesammelte Werke*, Berlin, 1848, in-8, t. 6.

41. **Jehan L. F.**, *Dictionnaire de linguistique et de philologie comparée. Histoire de toutes les langues mortes et vivantes, ou traité complet d'idiomographie embrassant l'examen critique des systèmes et de toutes les questions etc.* Paris, 1858, in-8, pag. 1447.

Face parte din *Encyclopédie théologique* a abbatelui Migne, și nu tocmai partea cea mai bună.

42. **Ionescu B.**, *Puterea de propășire a limbii. Studiu filologic comparativ asupra limbii românești.* Iași, 1878, in-8, pag. 62.

O încercare de diletant.

43. **Jülg B.**, *Über Wesen und Aufgabe der Sprachwissenschaft mit einem Überblick über die Hauptergebnisse derselben.* Innsbruck, 1868, in-8, pag. IV, 64.

Recensiunea în Kuhn, *Beitr.* t. 6 p. 240—1.

44. **Latham R. G.**, *Elements of comparative philology.* London, 1862, in-8, pag. XXXIV, 774.

Ma! ales pag. 697—751. — Despre Latham în genere cfr. Lord Strangford, *Original letters and papers* London 1878 p. 17: "is utterly untrustworthy and no scholar, though his destructive criticism is often of great value, and unjustly ignored or run down by the Germans."

45. **Maury A.**, *La philologie comparée, ses principes et ses applications nouvelles,* în *Revue des deux mondes*, 1857, t. 8, p. 905—36.

Numele autorului împune mențiunea acestui articol.

46. **Mérian**, *Principes de l'étude comparative des langues, suivis d'observations sur les racines des langues sémitiques* par M. Klaproth. Paris, 1828, in-8, pag. VIII, 240.

Se mai pôte cita numai dăcă ca curiositate, și acesta mai mult grație titlului.

47. **Minner J. M.**, *Ansichten von Entstehung, Wesen und Erscheinungen der menschlichen Sprache.* Stuttgart. 1839, in-8, pag. VII, 144

Nemetodic, chiar nesciințific, și totuși cuprinde multe observațiuni foarte bune.

48. **Müller Fr.**, *Grundriss der Sprachwissenschaft. I. Einleitung in die Sprachwissenschaft*. Wien, 1876, in-8, pag. VIII, 178.

Recensiunea de G. v. d. Gabelentz în *Z. f. Völkerps.* t. 9 p. 373—401, de Wilkins în *Academy* 1877 p. 324, de Spiegel în *Ausland* 1877 p. 369.

49. **Müller Max F.**, *Lectures on the science of language*. 1-t series, London, 1861, in-8, pag. XII, 399; 2-d series, London, 1864, in-8, pag. VIII, 600, urmate apoi de o mulțime de alte edițiuni engleze și americane.

Cea mai populară carte de Linguistică, tradusă în mai toate limbile culte: nemțesce de Böttger, franțusece de Harris și Perrot, italianesce de Nerucci, polonesce de Dygasinski, rusesce de Lavrenko și de Kaiser etc. Din nenumăratele recensiuni, vom menționa numai pe a lui Benfey în *Götting. gelehrte Anzeigen* 1862 p. 176 sq. și 1864 p. 1523 sq., de Rudolf v. Raumer în *Litterarisches Centralblatt* 1863 p. 64 sq., de Schweizer-Siedler în *Neue Jahrbücher für Philologie* 1864 p. 89 sq., de Barthélemy Saint-Hilaire în *Journal des savants* 1862 p. 389 sq. și 1866 p. 233 sq. etc.

50. **Nodier Ch.**, *Notions élémentaires de Linguistique, ou histoire abrégée de la parole et de l'écriture*. Bruxelles, 1834, in-16, pag. 280.

Autorul nu era linguist, dar — om de gust și de bun simț — el adesea nemerește.

51. **Papillon T. L.**, *A manual of comparative philology as applied to the illustration of greek and latin inflections*. Oxford, 1876, in-8, pag. 252. — 2-d ed., Oxford, 1877, in-8, pag. XVI, 262.

Recensiunea de Wilkins în *Academy* 1876 may 27.

52. **Pelle J.**, *Philology*. 3-d ed. London, 1877, in-16, pag. 168.

Excelent manual pentru începători.

53. **Petricelcu-Hasdeu B.**, *Principie de filologia comparativă ario-europeă cuprindând grupurile indo-perso-tracic, greco-italo-celtic și leto-slavo-germanic*. București, 1875, pag. 108.

Publicațiunea s'a întrerupt cu lecțiunea IV. Cfr. Sayce, *Introduction* t. 2 p. 355, și Baudouin de Courtenay, *Историческая грамматика* p. 2.

54. **Pezzi D.**, *Introduction à l'étude de la science du langage*, trad. de l'ital. p. V. Nourrisson. Paris, 1875, in-16, pagine 240.

Originalul italian: *Introduzione allo studio della scienza del linguaggio*, figurează pe pag. I — LXXVII în capul traducțiunii: *Compendio di grammatica comparativa di A. Schleicher*, Torino, 1869, in-8.—Vezi o recenziune în *Litterarisches Centralblatt* 1876 p. 1165.

55. **Potebnia A.**, *Изъ записокъ по русской грамматикѣ. I. Введение*. Voronej, 1874, in-8, pag. 158.

Se poate considera cu tot dreptul ca o introducere la *Linguistica* în genere. — Recenziunea de Jagić în *Archiv f. slav. Philologie* t. 2 p. 164—6.

56. **Pott A. F.**, *Die wissenschaftliche Gliederung der Sprachwissenschaft*, în *Jahrbücher der freien deutschen Akademie v. Nauwerk u. Noack*, 1849, t. 1, p. 185—90.

Mai complet în *Wurzel-Wörterbuch*, t. 2, part. 2, Detmold, 1870, p. I—LXIV. — Tot aci aparține lucrarea lui Pott, menționată mai sus la No. 40.

57. **Richter F. W.**, *Vorläufige Umriss zu einer allgemeinen Sprachwissenschaftslehre*. Quedlinburg, 1847, in-4, pagine 38.

58. **Sayce A. H.**, *The principles of comparative philology*. London, 1874, in-8, pag. XVI, 382. — Ed. II, 1875, pag. XXXII, 416.

Recenziunea de Severini în *Bollettino degli studi orientali* 1876 p. 212—7, de Bezzenberger în *Götting. gelehrte Anzeigen* 1876 p. 1616, de Schrader în *Jenaer Literaturzeitung* 1875 p. 139. Acastă excelentă lucrare, plină de idei originale și profunde, a fost urmată de una și mai remarcabilă:

59. *Introduction to the science of language*. London, 1880, in-8, I—II, pag. X, 442 și II, 422.

Se mai poate menționa de același autor :

60. *A lecture on the study of comparative philology*. Oxford, 1876, in-8, pag. 32.

61. **Schapiro M.**, Новый взгляд на современную систему сравнительнаго языкознанія. Voronej, 1876, in-8, pag. 110.

Paradoxal, dar nu fără interes. Cfr. *Romania* 1880 t. 9 p. 352 observațiunea lui Paul Meyer despre o altă scriere a lui Schapiro: «Petit livre singulier, rempli de faits, et où les idées ne manquent pas, mais où la bonne méthode fait défaut.»

62. **Schleicher A.**, *Die deutsche Sprache*. Stuttgart, 1860, in-8, pag. VI, 340.

Recensiunea în Kuhn, *Zeitschr.* t. 10 p. 388—93. — O a doua edițiune a eșit la 1869, o a treia la 1874. — Nu mai puțin aparține aci de același autor:

63. *Die Sprachen Europa's in systematischer Uebersicht*. Bonn, 1850, in-8, pag. X, 270.

Maî ales p. 1—39, carî cuprind o introducere generală în Linguistică.

64. **Steinthal H.**, *Abriss der Sprachwissenschaft. I. Die Sprache im Allgemeinen*. Berlin, 1871, in-8.

Tomul I — urmarea n'a apărut — pörtă titlul separat: *Einleitung in die Psychologie und Sprachwissenschaft*, în care se caracterisază mai bine direcțiunea autorului. — Despre Steinthal în genere, veđi pe Whitney, *Steinthal and the psychological theory of language* în *Oriental and linguistic studies* t. 1 p. 332—75, fără a se uita însă responsul lui Steinthal: *Wie Einer den Nagel auf den Kopf trifft* în *Zeitschr. f. Völkerpsych.* t. 8 p. 216—50.

65. **Stoddart J.**, *Glossology, or the historical relations of languages*. London, 1858, in-8, pag. IV, 388.

66. **Swiecicki B.**, *Mowa ludzka, jej uklad pierwotny i budowa*. Lwów, 1873, in-8, pag. IV, 93.

Nemțesco : *Die menschliche Sprache, ihre Bildung und ihr ursprünglicher Bau*, Leipzig, 1874, in-8, pag. 106.

67. **Terrien-Poncel A.**, *Du langage. Essai sur la nature et l'étude des mots et des langues, précédé d'une introduction par M. L. de Rosny*. Paris, 1867, in-8, pag. XXXII, 244.

68. **Wedewer H.**, *Zur Sprachwissenschaft*. Freiburg. 1861, in-8, pag. XX, 136.

Recensiunea in *Heidelb. Jahrbücher* 1862 p. 314 sq.

69. **Whitney W. D.**, *The life and growth of language*. London, 1875, pag. VIII, 326. — Ed. francesă, Paris, 1875; trad. germ. de Leskien, Leipzig, 1876; trad. ital. de d'Ovidio, Milano, 1876.

Recensiunea de Gubernatis in *Bollettino degli studii orientali* 1876 p. 187—94.—De același autor, pe un plan mai vast :

70. *Language and the study of language: twelve lectures on the principles of linguistic science*. 3-d ed. London, 1870, in-8, pag. XII, 504.

Recensiunea de Clemm in *Kuhn's Zeitschr.* t. 18 p. 119—25, de Steinthal in *Zeitschr. f. Völkerpsych.* t. 5 p. 346—6.—O traducere, să-mi bine o prelucrare germană de prof. Jolly : *Die Sprachwissenschaft*. München, 1874. — Recensiunea de Leskien in *Jenaer Literaturzeitung* 1875 p. 98.

71. **Winning W. B.**, *A manual of comparative philology*. London, 1838, in-8, pag. XII, 292.

Se poate repeta cea-ce am spus despre Mérian. — Cfr. Dwight, *Modern philology* t. 1 p. 252.

72. **Wilson J.**, *Phrasis: a treatise on the history and structure of the different languages of the world etc.* Albany, 1864, in-8, pag. VIII, 384.

Cfr. *Magazin für die Litt. des Auslandes* 1865 p. 626 sq.

Pe a doua linie, vom indica revistele lingvistice generale, indispensabile pentru a fi cine-va tot-d'a-una în curentul științei, și anume :

73. **Höfer A.**, *Zeitschrift für die Wissenschaft der Sprache*. Berlin și Greifswald, 1846—53, 4 tomuri in-8.

Intre colaboratori: Pott, Schweizer-Sidler, Diez. Heyse, Grimm, Westergaard, Spiegel, Ewald, Kuhn etc.

74. **Benfey Th.**, *Orient und Occident insbesondere in ihren gegenseitigen Beziehungen*. Göttingen, 1862—4, 3 tomuri in-8.

Excelentă revistă. Intreruptă însă înainte de a se fi terminat to mul al treilea. Intre colaboratori: Fr. Müller, Fick, Leo Meyer, Bühler, Nöldeke, Gildemeister, Justi etc.

75. **Kuhn A.**, *Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung auf dem Gebiete des Deutschen, Griechischen und Lateinischen*. Berlin, începând dela 1852, pînă astăzi 25 tomuri in-8.

Revistă *sine qua non* a linguistului, fondată de către Kuhn de'ntăi în asociațiune cu Aufrecht și la care au colaborat succesivmente mai toți specialiștii din Germania, iar din cei străini: Picot, Ascoli, Bréal, Bugge etc.

76. **Kuhn A.**, *Beiträge zur vergleichenden Sprachforschung auf dem Gebiete der arischen, celtischen und slawischen Sprachen*. Berlin, 1858—76, 8 tomuri in-8.

Revistă suplimentară la cea precedinte, cu care s'a și contopit dela 1877 încôce, fondată de către Kuhn de'ntăi în asociațiune cu Schleicher, la urmă cu Leskien și Johannes Schmidt.

77. *Revue de linguistique et de philologie comparée. Recueil trimestriel de documents pour servir à la science positive des langues, à l'éthnologie, à la mythologie et à l'histoire*. Paris, începând dela 1867, pînă acum 13 tomuri in-8.

Revistă fondată de școala lui Chavée (cfr. mai sus p. 25 No. 18). Redactorii actuali sînt: Girard de Rialle și Vinson. Dintre colaboratori francesi: Adam, Bréal, Hovelacque Picot, Charencey și alții: dintre cei străini: Delbrück, Johannes Schmidt, Spiegel, Miklosich, Justi, Novaković, Fr. Müller etc.

78. *Mémoires de la Société de Linguistique de Paris*. Paris, începând dela 1868, pînă acum 4 tomuri in-8.

Revistă excelentă, putînd a rivalisa, prin soliditatea metodei, cu a lui Kuhn. Dintre colaboratori: Bréal, Meunier. Gaston Paris,

d'Arbois de Jubainville, Baudry, Brachet, Bergaigne, Havet. Paul Meyer etc.

79. *The Proceedings of the Philological Society*. London, 1842—53, 6 tomuri in-8, urmate apoi de : *Transactions*, câte un volum pe an.

Cu lucrări de Garnett, Key, Latham etc.

80. *The Transactions of the American Philological Association*, dela 1868.

Nu avem la dispoziție.

81. **Gildersleeve B. L.**, *The American Journal of Philology*. Baltimore, 1880, in-8, acum început.

82. **Steinthal și Lazarus**, *Zeitschrift für Volkerpsychologie und Sprachwissenschaft*. Berlin, începând dela 1860, până acum 12 tomuri in-8.

Acastă revistă reprezintă singură filologia comparativă întrăgă, adică Linguistica și etno-psicologia tot-o-dată, pe cari le intrunla mai înainte, până la un punct, revista lui Benfey. Dintre colaboratori: L. Tobler, Pott, P. Heyse, Nöldeke, G. von der Gabelentz, Delbrück, Radloff, Arendt, Liebrecht, Bastian, Wolzogen, Jolly, Misteli etc.

Am puté să nu ne oprim asupra altor reviste lingvistice foarte remarcabile, dar având un caracter mai special, precum :

83. *Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes*. Göttingen-Bonn, 1837—50, 7 tomuri in-8, sub redacțiunea lui Lassen, ajutat de Ewald, Böhtlingk, Grotefend, Kosegarten, Pott, Rödiger, Rückert, Schleicher, Westergaard etc.

84. *Zeitschrift der deutschen morgenländischen Gesellschaft*. Leipzig, începând dela 1847, până acum 34 tomuri in-8, afară de publicațiuni suplimentare. Unele studii, mai ales de Pott, sînt de un interes lingvistic general.

85. **Ascoli G. I.**, *Archivio glottologico italiano*. Torino, dela 1873, in-8, cu colaborațiunea lui Flecchia, Canello, Nigra, D'Ovidio, Morosi, Hasdeu etc.

86. **Bezenberger A.**, *Beiträge zur Kunde der indogermanischen Sprachen*. Göttingen, dela 1876 încóce, 5 tomuri in-8, cu colaborațiunea lui Fick, Deecke, Gustav Meyer, Leo Meyer, Fröhde, Bechtel, Brugman etc.

Apoi pe o scară și mai specială:

87. **Paul Meyer și Gaston Paris**, *Romania. Recueil trimestriel consacré à l'étude des langues et des littératures romanes*. Paris, începând dela 1872, 9 tomuri in-8.

88. **Jagió V.**, *Archiv für slavische Philologie*. Berlin, dela 1876 încóce, 6 tomuri in-8.

89. **Gröber G.**, *Zeitschrift für romanische Philologie*. Halle, dela 1877, 4 tomuri in-8.

Și altele.

Aprópe în toate limbile europree există astăzi vre-o revistă, consacrată mai mult sau mai puțin Linguisticii, dintre cari vom indica pînă și la Unguri: *Nyelvtudományi Közlemények* sub redacțiunea lui Paul Hunfalvy, mai multe volume dela 1862 încóce, iar la Ruși: *Филологическія записки* sub redacțiunea lui A. Chovansky, dela 1861, și *Русскій филологическій вѣстникъ* sub redacțiunea lui M. Kolosov, dela 1879.

La Români:

Cipariu T., *Archiv pentru filologie și istorie*. Blaj, 1867—69, in-4.

Petricelcu-Hasdeu B., *Columna lui Traian. Revista mensuală pentru istorie, Linguistică și psihologia poporului*. Noua serie. București, 1876—7, 2 tomuri in-8.

Codrescu T., *Buciumul român. Foiă lunară*. Iași, 1876—9, 3 tomuri in-8...

§ 14.

LINGUISTICA.—GLOTTICA.—GLOSSOLOGIA.—GLOSSOGRAFIA.

Primul pas la definițiunea unei științe este chiar numele ei; în cazul de față nu e însă tocmai ușor de a dice, cum se cheamă știința ce ne preocupă, căci copilul a fost botezat cu o mulțime de nume diferite.

Steinthal, Pezzi, Whitney, Braun, Frederic Müller și Max Müller, Heyse, Chaignet, Benloew etc. o numesc 'știința limbii', sau 'știința limbilor'.

Deja Humboldt aprobase termenul 'Linguistică', ¹⁾ consacrat astăzi în titlul excelentei societăți speciale dela Paris, adoptat de școala lui Chavée și de alții, ba pôte tocmai cel mai răspândit din toate chiar afară din Franța, astfel că însuși Schleicher, care nu voia să-l primescă, a fost silit o dată a se supune dorinței exprese a editorului său de a pune pe frontispiciul unei cărți: 'Cercetări linguistice'. ²⁾

Francezii, Englezii și Italianii îi mai dic 'filologia comparativă'.

Dwight o botcă 'filologia modernă', iar Peile simplu 'filologia'.

Schleicher o numesc 'glottică', Ascoli 'glottologia', Stoddart 'glossologia', etc.

Cel mai mulți întrebuintează două-trei nume tot-o dată, când pe unul, când pe cel-lalt sau pe cele-lalte.

Am văzut în capitolul precedent, că știința noastră intră ca o parte integrantă în filologia comparativă, dar nu e 'filologia comparativă', întrăgă, a cărei altă ramură, tot atât de importantă, este etno-psicologia.

A-fortiori ea nu pôte fi 'filologia', în genere, nici veche, dar nici 'modernă', căci ar trebui atunci, pe lângă etno-psicologia, să mai îmbrățișeze filologia clasică.

¹⁾ *Gesammelte Werke*, t. 6, p. 207.

²⁾ Schleicher, *Die Sprachen Europa's*, p. V.

‘Știința limbii, are nefericirea de a nu rămâne o vorbă ne-schimbată în ori-ce limbă, ca *geometrie*, *istorie*, *fiziologie* etc. Ea trebui meret tradusă, și nu tot-dă-una se traduce printr’un singur cuvânt sau măcar prin doi: *Sprachwissenschaft*, *science of language*, *science du langage*, *scienza della lingua*... Pe titlul unei cărți acest nume figurează cu eleganță, cel puțin cu o amplitudine ore-care, mai mult ca o traducere a termenului tehnic; îl putem admite din când în când, ca o perifrază, pentru varietatea stilului; dar el-insuși nu este și nu e chip să fie un termen tehnic.

Urmază dară a se face o alegere între *glottică* sau *glottologie* ori *glossologie* și între *Linguistică*.

Contra *Linguisticii* s’a rădicat obiecțiunea că ar fi un barbarism.

După Schleicher și Max Müller, o mai repetă Pezzi: ‘tocmai un specialist în studiul limbii nu pôte să aprobe cuvântul *Linguistică*, fabricat din latinul *lingua* printr’un sufix grec,’.

Noi credem, din contra, că tocmai un specialist în studiul limbii trebui să aprobe o asemenea combinațiune, ca unul ce știe mai bine decât ori-cine, că toate limbile obicnuiesc a uni o tulpină și un sufix eterogene, după cum facem noi înșine, de exemplu, în *siliță*=slav. *sila*+lat. *-entia*, *casnic*=lat. *casa*+slav. *-nikă* etc.

Dacă e vorba de ibridism, apoi cu mult mai ibrid este termenul *sociologie*, făurit de către Quêtelet și August Comte din latinul *socius* și greul *λόγος*. El bine, el a ramas și va rămâne.

Precum din latinul *lingua* printr’un sufix grec s’a format *Linguistică*, tot așa din latinul *status* cu sens de ‘Stat,’ prin același sufix grec, Achenwall a croit în secolul XVII cuvântul *Statistică*, admis astăzi fără nici o contestațiune.

Termenul ‘*Linguistică*, e atât de comod, atât de potrivit, încât însuși Pezzi, după ce-l combate, adaugă apoi: ‘tuttavia

,per amore di brevità e di varietà ci varremo talvolta della parola *Linguistica*,. ³⁾

După cum se văd unele figure capricioase, neregulate, nesimetrice, și totuși foarte plăcute și foarte norocoase, de asemenea sînt unele cuvinte.

Bergmann crede, că termenul *Linguistică* nu s'a format d'a-dreptul din *lingua*, ci din *linguist*, modelat după *elenist*, *germanist*, *romanist* etc. El conchide de aci: 'Le nom 'de Linguiste, formé d'après cette analogie, et qui par sa forme 'désigne proprement quelqu'un qui imite une langue, n'est 'donc pas, philologiquement, bien choisi,. Ar fi mai corect—dice el — a se introduce vorba *Linguatică*, '*Linguatique*,. ⁴⁾

Cu toate astea, însuși Bergmann întrebuintează pretutindeni *Linguistică*, și bine face, cu atât mai virtos că opozițiunea sa cea teoretică se întemeiază pe o etimologie falsă. Deși din *elenist*, *romanist* etc. s'a putut naște *Elenistica* sau *Romanistica*, totuși *Linguistica* nu s'a născut din *linguist*. Cronologicesce, *linguist* este mai nou decît *Linguistică*, precum *sociolog* va fi mai nou decît *sociologie*. Existând deja *Linguistică*, ca nume de știință, s'a dat apoi *linguist* celui ce se ocupă cu acea știință, prin analogia cu *elenist*, *romanist*, *germanist*, ba încă *specialist*, *erborist*, *florist* etc.

Clar însă dacă am admite că *Linguistică* derivă din *linguist*, tot încă nu este nici o obiecțiune serioasă contra acestui termen. Ori-care să fi fost semnificațiunea elenului *-ιττης*, în limbile moderne el nu mai însemnă de loc 'quelqu'un qui imite quelque chose,, după cum crede Bergmann, ci numai: 'quelqu'un qui s'occupe de quelque chose,. Negreșit că *erboristul* nu imităză *erba*, nici *floristul*—*flora*, nici *specialistul* o *specialitate* etc.

Mai pe scurt, pentru doctrina totală a limbii noi nu găsim nici un termen mai bun decît *Linguistică*.

³⁾ Pezzi, *Compendio di grammatica comparativa*, p. IV nota 2.

⁴⁾ Bergmann, *Résumé d'études*, p. 810—11.

Latinul *lingua* ne oferă tocmai sensul, pe care 'l cere studiul lingvistic: 'modul vulgar de a vorbi,. Pentru vorbirea cultă, mai mult saă mai puțin artificială, Romanii aveau *sermo*. Astfel Seneca (*Controv.* II. 12) se exprimă în privința unui individ: 'sua *lingua* disertus est; ingenium illi concessit; *sermonem* objecit,, pentru a arăta că alt ce-va este 'la *langue*, și alt ce-va 'le beau *langage*,. Lingvistica are a face cu 'lingua,, filologia clasică cu 'sermo,,.

Vom observa în parentesl, că *Linguistica* este un termen tehnic, pe care nici o limbă nu trebuł să-l modifice. A ȃice romănesce *Limbistică* fiind-că avem *limbă*, după cum susțin unil, este ca și când Francesul ar ȃice *Linguistique* fiind-că are *langue*, saă Spaniolul *Lenguistica* fiind-că are *lengua*. Analogia nu se pôte aplica la termenl tehnicl. Din *Georgius* noi am făcut *Iorgu*; de aci nu urmază ca din *geometria* să facem *iometriă*.

Lingvistică admitându-se ca nume general pentru totalitatea sciințel limbel, prin acésta nici de cum nu se resping, ca numl speciale fôrte nemerite, cel-l'alți doi termenl: glottică și glossologiă, pe lingă carl va trebui să mai introducem un al treilea.

Vom vedé mai departe, că *Linguistica* întrégă, negreșit cea pură, nu cea aplicată, îmbrățișază:

- 1°. Diferitele grațuri în speciă;
- 2°. Limba umană în genere;
- 3°. Clasificațiunea grațurilor.

Prima sferă, *Lingvistică pozitivă*, se pôte numi *glottică*, după cum o și înțelega Schleicher.

A doua sferă, *Lingvistică transcendențială*, se va ȃice *glossologiă*.

În fine, pentru a treia sferă, *Lingvistică descriptivă*, se potrivește numele ne'ntrebuințat încă de *glossografiă*.

De o cam dată însă ne interesă numai termenul comun de 'Lingvistică,,.

§ 15.

LIMBA IN ABSTRACTO.

Obiectul Linguisticii. indicat în însuși numele acestei științe, este *lingua*, 'limba'.

Limba, cu care se ocupă Linguistica, este manifestățiunea vocală nativă a sufletului.

De ce vocală?

Omul poate să-și manifeste sufletul, poate să-și exprime simțirea și cugetarea, în diferite moduri.

Sînt acum trei secoli, Elvețianul Bonivard observa cu mult bun simț: 'Maintenant est question si la langue est seulle, interprète de la pensée; sur quoy je responds qu'elle en est, interprète souveraine, mais non pas la seulle, car il y ha, d'autres membres à ce servantz. Les mains parlent, les 'doigts, les yeux, la teste, les pieds. ., ⁵⁾

Precum graul este vulgar sau literar, tot așa gestul poate fi instinctiv sau artificial, mergînd în artificialitatea sa pînă la un grad extrem de perfecțiune, după cum este, bună oră, la Sicilianii, ⁶⁾ fără ca să mai vorbim despre 'parole manuelle, a surdo-muților. ⁷⁾

O asemenea manifestățiune a sufletului nu intră în sfera studiului linguistic, deși poate fi consultată, mai ales gestul cel instinctiv, ca o fîntînă între atâtea altele; ba chiar une-ori sîntem datorii a o consulta, mai cu sîmă întru cît privesce originea limbii în genere.

Aci, la prima vedere, s'ar pute rădica o obiecțiune.

Ce să facem cu limba scrisă?

⁵⁾ Bonivard, *Advis et devis des langues, traité de philologie composé en 1563*, Paris, 1849, p. 6.

⁶⁾ Cfr. Pitre, *Gesti ed insegne del popolo siciliano*, in *Rivista di letteratura popolare*, t. 1 (1877), p. 32—43. — Lubbock, *Les origines de la civilisation*, trad. Barbier, Paris, 1873, p. 407—10. — Tylor, *Bastian etc.*

⁷⁾ Jamet ap. Charma, *Essai sur le langage*, Paris, 1846, p. 187.

Un om scrie tăcând ; citește în tăcere ; literele de pe hârtia se adresază la văd, nu la auz.

Dacă am exclude limba scrisă din sfera Linguisticii, Linguistică n'ar mai fi. Limba egiptenă a ieroglifelor, cele trei limbi mesopotamice ale cuneiformelor, feniciană de pe inscripțiunii, zendica, sanscrita, gotica, paleo-slavica, chiar latina și elena, fazele cele vechi ale oricărei limbi fără excepțiune, toate acestea ne sînt cunoscute numai prin scrisore.

Scrisorea însă, dacă nu este neapărat audită, cel puțin e tot-d'a-una audibilă.

Ca limbă *audibilă*, măcar-că și *visibilă* în același timp, scrisorea intră pe deplin în obiectul Linguisticii, care studiază în ea o limbă întocmai după cum studiază cine-va o figură după un portret, ba figurele celor reposați nici nu se pot studia altfel.

S'a ținut nu o dată, că limba, pentru a merita numele de limbă, trebuia să fie articulată. Un sunet nearticulat, adecă confus, nedeterminat, equivoc, este un sgomot neorganic, un țipet animal, o notă musicală, dar n'are a face cu limba. *) Acastă aserțiune e falsă. Germanii articulează foarte reu tenuele și mediele, astfel că în pronunțarea lor un *k* se distinge de un *g* mai a-nevoe decît în cîntecul cucului. Un *v*, așa cum îl rostesc Spaniolii, nu e nici *v*, nici *b*. Ce să mai ținem apoi despre acele "țîțituri", acele "click-uri", acele sunete ce semănă cînd cu sărutarea, cînd cu vîjîirea unui biciu, cînd cu scrișnirea dinților sau cu trosnirea din degete, cari nu sînt de loc articulate, și cari totuși formază o porțiune însemnată din aparatul fonetic al unor limbi, mai ales africane: la Hotentotii, la Cafri, la Bușmanii etc. ? Vom vedea mai departe, că tocmai prin ambiguitatea sunetului în fonetică, ca și prin ambiguitatea cugetării în gramatica propriu ținută, se explică unul din fenomenele cele mai caracteristice în Linguistică: sub-

*) Humboldt, op. cit. t. 6, p. 67. — Heyse, *System*, p. 35: "Die Sprache ist die Aeusserung des denkenden Geistes in articulirten Lauten."

stituțiunea. Sayce crede, cu drept cuvînt, că limba umană s'a născut din sunetele cele mai nearticulate. Click'urile—dice el—închipuiesc o punte între limba cea articulată și între țipetele animalelor. "Ele se pot numi germenii fonetici ai limbii, germenii răspândiți pînă astăzi pe ici pe colea peste lumea întregă, .") Să fie ore cu putință de a exclude din definițiunea limbii acest element nearticulat, atât de esențial?

Vocalizațiunea este dară o condițiune fundamentală; *articulațiunea* — nu.

De ce însă limba, ca obiect al Linguisticii, e nu numai vocală, dar și nativă?

Latinesce *nativus* înseamnă ceea-ce se naște așa zicînd dela sine, fără a fi rezultatul artei, al muncii, al arbitriului. Limba nativă este opusul unei limbi convenționale.

Un medic prusian din secolul XVI, într-o carte foarte curioasă, ne dă mai multe rețete pentru a vorbi în ori-ce limbă într'un mod așa ca să ne pîtă înțelege numai cei inițiați. De exemplu. A se intercala după fie-care vocală un *b*, urmat de aceeași vocală repetată: *pababer* din *pater* sau *fababribicababab* din *fabricator*. A se transpune literele inițiale dela cuvintele învecinate: *san magt* din *man sagt*. A se suprima la fie-care cuvînt consoanele inițiale, mutându-se la finea aceluiași cuvînt. însoțite de un *-en*, astfel că din *Wiltu mit mir gen Strassburg ziehen* se face: *Ittuwen itmen irmen engen Assburgstren iehenzen*.¹⁰⁾

Un scriitor contimpuran ne spune că, nu mai departe decît pe la 1830, tot așa vorbea burgesimea din marele Paris: "On retranchait la dernière consonance des mots pour y substituer la syllabe *mar*. On disait *épicermar* pour *épicer*,"

⁹⁾ Sayce, *Introduction*, t. 1, p. 284. — Cfr. mai cu seamă Bleek, *Über den Ursprung der Sprache*, Weimar, 1868, p. 53—4 nota

¹⁰⁾ Thurneisser zum Thurn, *Onomasticum*, Berlin, 1583, in-f., p. 93—4.

,*boulangemar* pour *boulangier*, *cafemar* pour *café*. Ainsi de suite. C'était de l'esprit dans ce temps-là, .¹¹⁾

Acastă limbă convențională s'ar puté numi școlărescă. Noi toți, ori din ce țară am fi, am petrecut cu ce-va analog în primii ani de pe băncile școlei. Ea nu trebuî confundată cu limba copilărescă, o limbă nativă în totă puterea cuvintului, de care ne vom atinge mai la vale. Nu trebuî confundată de asemenea cu limba hoțescă, artificială și ea, dar de o altă natură.

În limba școlărescă convențiunea este curat fonetică: se adaugă, se suprimă sau se modifică sunetele. În limba hoțescă, în așa numitul *argot*, în graul 'cărăitorilor, la tâlharii din România, ¹²⁾ convențiunea este rare-ori fonetică, mai tot-d'una lexică, și mai cu sémă logică. Se înlocuesc cuvintele locale prin cuvinte străine; mai adesea se schimbă sensul propriu al vorbelor și chiar al fraselor, dându-li-se o accepțiune metaforică. Hoțul din Grecia pune românul Νδομνιζέος=*Dumneșeu* pentru Θεός, sau albanesul ζέμπια pentru δόντια. Tălharul frances ăice la 'spândurătore, —*béquille*, la un 'clasornic, —*coucou*, la 'dracul, —*boulangier*, la 'dinți, —*dominos*, 'a muri, —*casser sa pipe* etc. ¹³⁾ Pungașul român preface 'galbeni, în *ochișori*, 'cafea, în *cernelă*, pe 'câne, în *zapciă*, 'clondir, în *traistă* și altele; iar pentru 'vin, împrumută dela Țigani *mol* sau *molete*, precum și pentru 'banî, —*lovele*=*fig. love*. ¹⁴⁾

Neguțitorii —honni soit qui mal y pense—imitéză une-ori pe hoți. Tolbași din Rusia, de exemplu, vorbesc o limbă a lor convențională, numită nu se scie de ce ofenescă, în care flexiunea, sintaxa, particulele sînt rusesci, dar cuvintele s'au luat dela

¹¹⁾ Privat d'Anglemon, *Paris anecdote*, Paris, 1854, p. 190

¹²⁾ Baronzi, *Limba română și tradițiunile ei*, Braila, 1872, p. 149—51.

¹³⁾ Cfr. F. Michel, *Dictionnaire d'argot*, Paris, 1856, passim.

¹⁴⁾ Baronzi, op. cit. p. 149. — Cfr. Pott, *Die Zigeuner in Europa und Asien*, Halle, 1845, t. 2, p. 335 și 455. — Ambele cuvinte deja în Vulcanius, *De litteris et lingua Getarum*, Lugduni, 1597, p. 104.

fel de fel de n muri străine, între cari nici Românii n'au fost uita i: 'patru, — *tisero*==      , 'cinci, — *plonda*==     , 'f   , — *kortuk*==     (?), 'lup, — *lykus*==     , 'casă, — *rym*==germ. *Raum* (?), 'ora , — *koster*==lat. *castrum* (?), 'p   , — *ketrak*==mold. *ki   * (?), 'sat, — *turlo*==rom. *t   * (?) etc. ¹⁵⁾

Or  unde o grupă mică se vede izolată de restul societ  ii, fie prin v rst , fie prin despre , fie prin profesiune, prin interes, prin frică, prin crimă, ea tinde a- i combina o limbă a-parte, care în principiu nu se deosebesce de scrisórea cea cifrată: să ne' telegem noi între noi  i să nu ne   tel    al ii. Sub raportul psihologic, c te o dată  i prin material, aceste limbi conven ionale ne pot interesa; ¹⁶⁾ dar nici într'un cas ele nu form    obiectul Linguisticii.

Literatura  i lumea cea elegantă   i croesc  i ele c te un *argot*, pe care'l descrie m iestresce p na lui Nodier: 'Il y 'a une tendance incroyable, dans quiconque se croit plus de 'génie que les autres,   *individualiser* sa parole. C'est ainsi 'que surviennent, dans les langues littéraires, je ne sais quelles 'langues extr  ou ultra-littéraires, qui ne diff rent des autres 'que par la bizarrerie du trope ou l'extension forcée du radical, car elles n'ont jamais inventé le mot dans sa sub-'stance essentielle: le *mythisme*  nigmatique de Lycophron, 'l'*euphuisme* des Anglais, le *marinisme* des Italiens, le *culto-'risme* de Gongora, et quelques autres encore dont je ne 'parlerai pas, mais dont le *précieux* du dix-septième siècle 'offre un des types les plus curieux et les plus connus, ¹⁷⁾...

Acest fel de limbi conven ionale, Francesii le numesc *jargon*, termen pe care Voltaire il aplica de o potriv  la nomenclatura sciin ific . Latin sca cea botanic  a lui Linnaeus, de exemplu, este  i ea o limbă, dar o limbă cu totul străină preocup  iunilor linguistului, ori-c t de ra ional  ar fi, ori-c t de sistematică, ori-c t de importantă sub raportul teoretic. Linguistica

¹⁵⁾ Cfr. Diefenbach, *Die ofenische Sprache*,  n Kuhn, *Beitr.* t. 4, p. 328—41.

¹⁶⁾ Cfr. Nigra, *Il gergo dei Valsostani*,  n Ascoli, *Archivio*, t. 3, p. 53—60.

¹⁷⁾ Nodier, *Notions de linguistique*, p. 251.

se va interesa mult de *medicago*, pre-putin de *Lathyrus Nissolia*: va studia *ierba-ciumei* sau *ciudă-rea*, nu *Galega officinalis*.

În acest mod, limba, care ne preocupă, trebui să fie vocală și nativă: dar mai pe sus de toate, ea cată a fi o manifestare a sufletului.

Tusa sau strănutarea sînt și ele nesce manifestări foarte vocale și foarte native, dar nu ale sufletului, ci ale gîturului sau a vre-unei alte leziuni organice. Cea-ce ne face însă a stăruia asupra 'sufletului, în definițiunea limbii, negreșit că nu este tusa sau strănutarea, ci vechia și înrădăcinata jumătățire a rolului limbii numai la expresiunea *cugetării*. Iar nu și a *simțirii* tot-o-dată. Sufletul, în înțelesul său biologic, cuprinde totalitatea facultăților intelectuale și morale ale unei ființe. Limba este manifestarea vocală nativă a tuturor acestor facultăți fără excepție. Ori-ce animal, fie boi sau priveghetore, întru cât își manifestă sufletul într-un mod vocal, are și el o limbă, diferită prin grad, prin putere, prin formă de limba omului, dar nu prin fond.

Definițiunea cea exclusivamente spiritualistă a limbii, care mai domnesce încă în Linguistică, aduce la cele mai curioase neconsecințe. Pentru a împănă cul-va tăcere, noi punem un deget la gură și dicem 'st!'. Deși un asemenea st a putut să dea naștere celei mai fecunde radicale *sta*,¹²⁾ cărui lingvistul îi accordează pagini întregi și ar pute să-l consacre chiar volume, totuși nenorocitul străbun nu aparține limbii, căci exprimă simțirea, iar nu cugetarea.¹³⁾ Cu același drept se poate

¹²⁾ Heyse, *System*, p. 73. -- Cfr. Hannwacker, *Sprache und Sprachbildung*, p. 9.

¹³⁾ Whitney, *Language*, ed. 3, p. 376: 'The interjections, finally, however expressive and pregnant with meaning they may be, are not in a proper sense parts of speech: they do not connect themselves with other words, and enter into the construction of sentences: they are either the direct outbursts of feeling, like *ah! ah!* or else, like *st! sh!* mere vocal gestures, immediate intimations of will. — Această teorie o emisese de de-mulț Horne Tooke (ap. Farrar, *Language*, p. 78), Becker etc.

contesta caracterul lingvistic al vocativului sau al imperativului, măcar-că nu s'a găsit încă nici o limbă omenescă fără vocativ și fără imperativ, pe când atâtea alte forme gramaticale lipsesc cu desăvârșire într'o mulțime de graiuri. Ni se spune că o interjecțiune, un vocativ, un imperativ, rămân isolate într'o sentință, fără a se lega cu cele-lalte cuvinte ce o formază. Neapărat; căci fie-care din ele este o sentință întregă, întocmai precum este o sentință întregă în gura copilului un *papă* sau un *dada*, primul pas în viața limbii umane.²⁰⁾

Ce fel de consecință poate fi acela de a distinge Lingvistica de către filologia clasică anume prin naturalismul obiectului celei de'ntăiu față cu artificialitatea celei-lalte. Șapoi în același timp a suprima din cercul limbii celei naturale tocmai elementul cel mai natural?

Nici un lingvist nu s'a încercat a susține, că omul nu e om din nascere. A dice însă că limba exprimă numai cugetarea, iar nu și simțirea, nu sufletul întreg, este ca și când s'ar pretinde că omul începe a fi om numai dela vîrsta cutare sau cutare. În vorbirea copilului, fie dintr'o gînte cît de înaintată în civilizațiune, precumpănesce simțirea asupra cugetării; și mult timp trebui să treacă mai 'nainte de a se pute discerne în acea vorbire elementul curat intelectual de către cel moral. Tot așa este la selbateci. Minner observă foarte bine, că chiar la noi, omenii în totă firea, maturi prin etate și prin cultură,

²⁰⁾ Cfr. Menge, *Über Gefühlssprache*, Danzig 1863, p. 11-13: "Man kann dieselben (interjectiones oder exclamationes) den übrigen redetheilen der sprache anreihen, genauer betrachtet wird man sie den sätzen gegenüberzustellen haben. Wie der satz der bestimmte klare ausdruck eines gedankens ist, so der ausruf der mehr oder weniger dunkle ausdruck eines gefühls... Wenn ich vorhin versuchte die ausrufe den sätzen gegenüberzustellen, so mochte ich auch noch die bejahungs- und verneinungswörterchen ja und nein zu ihnen hinüberziehen und ihnen die ganze schaar von partikeln ähnlicher bedeutung als ja wol, ja freilich, allerdings, nie, nimmer, keineswegs etc. zugesellen. Ihrer bedeutung nach gehören sie sicher hieher, denn in ihnen liegt ein gantzer satz, oft von hoher bedeutung, so dass das glück oder unglück eines gantzen lebens von einem einzigen ja oder nein abhängen kann."

‘rare-ori se p^ote deosebi de c^ătră ascultători. ba și de c^ătră ‘insuși acela ce vorbește, limba simțirii de limba cugetării. ‘astfel că omul adesea nu știe, dacă într-un cas dat el și-a ‘expres pe una sau pe cea-laltă,. ²¹⁾ Și totuși el a vorbit! C^ăea ce a spus dⁱⁿșul, o^{re} nu face parte din limbă?

Limba se începe la om prin *percepțiune*, nu prin *apercepțiune*. Percepțiunea rezultă dintr-o impresiune directamente produsă de un obiect o^{re}-care asupra simțurilor, fără nici un amestec al cugetării. Zahar ‘alb, este o *percepțiune*. Combinarea succesivă, prin mijlocul cugetării, a mai multor percepțiuni, cari se completează una prin alta pentru a ne da o noțiune o^{re}-cum integrală despre un obiect, constituă *apercepțiune*: ‘alb+‘dulce,+‘tare,=‘zahar,. Pentru a găsi un nume zaharului, copilul se mulțumesc cu prima percepțiune. După prima percepțiune, el numesc ori-care alt lucru. În *cau-rau*, nume copilăresc al cânelui, de exemplu, se exprimă numai percepțiunea ‘lătrător,, fără nici o altă combinare de calități. Numile diferitelor obiecte în toate limbile sînt percepțiuni cristalizate, nici o dată aperițiune. Pretutindeni *aurul* este ‘galben,, nicăiri ‘galben,+‘strălucit,+‘greu, etc. Este dară radicalmente fals de a susține, cumcă limba nu se începe dela percepțiune sau simțire, ci dela aperițiune sau cugetare.

Ce-va mai mult. Sufletul omului se manifestă une-ori printr-o limbă, limbă în totă puterea cuvîntului, care însă nu este nici cugetare, nici simțire, ci numai d^oră un fel de pauză. Unii bagă fără nici o trebuință în fie-care frază, o dată sau mai de multe ori, câte un *scit*, câte un *vești-bine*, câte un *negreșit* etc. La Romanii *etiam, vero, quidem* și altele, la Grecii γάρ, ὅτι, μέν etc., jucu adesea apr^opce același rol. Este un fel de umplutură, care ne permite a nu ne înterumpe materialmente atunci c^ănd mintea nu află lute o vorbă pe care o caută. D^esa întrebuițare a unor asemeni umplu-

²¹⁾ Minner, *Ansichten*, p. 79.

ture devine apoi o deprindere, de care își bate joc comedia. Dar se poate ore pretinde, că acest element atât de necugetat — cel puțin în aplicațiune, dacă nu în origine — nu aparține limbii?

Mai pe scurt, definițiunea limbii este datăre a cuprinde sufletul întreg, iar nu numai cugetare, nu numai simțire, și nici chiar numai pe aceste două. Grimm o întrevăduse acésta într'un moment, dar abia în trecăt, fără a se explica și fără a rămâne pe alurî consecințe cu sine însuși.²²⁾ Și mai de de-mult o înțelesese bunul simț al popórelor. Precum la Greci se identifica 'limbă, și 'cugetare, în λόγος sau în πρᾶξις, tot așa la Romani *sensus* însemna 'cugetare, și 'simțire, tot-o-dată. După el, omul vorbea așa cum simțea: 'Pansa et sentit bene, et loquitur fortiter, (Cic. Fam. XII. 22).

Limba literară, chiar când nu e strict științifică, este acela care reprezintă mai mult cugetarea; și tocmai ea interesează mai puțin pe linguiști. Steinthal observă unde-va: 'limba literară 'este patriă numai a cugetării noastre; patria simțirii și a 'inimei noastre este dialectul provincial al locului nașcerii.²³⁾ Nemic mai adevărat! Ei bine, tocmai dialectele provinciale fiind obiectul de predilecțiune al Linguisticii, cum ore să excludem 'simțirea și inima, din definițiunea limbii?

Omul poate să ajungă la o limbă întemeiată exclusivamente pe cugetare; o asemenea limbă însă nu intră în obiectul Linguisticii. Cugetarea pură ne dă pe $a+b=c$ sau CaOSO_3 . Acésta este ore limbă?²⁴⁾

În graul uman cugetarea tinde din ce în ce mai mult a predomini ca fond, iar sunetul articulat ca formă. Înaltul grad posibil al cugetării și al articulării rădică pe om foarte sus d'asupra tuturor celor-lalte animale. Tóte acestea sînt

²²⁾ Grimm, *Geschichte der deutschen Sprache*, Leipzig, 1848, p. 5 "Sprache ist der volle athem menschlicher seele".

²³⁾ Steinthal ap. Heyse, *System*, p. 2 nota.

²⁴⁾ Cf. Frege, *Begriffsschrift, eine der arithmetischen nachgebildete Formelsprache des reinen Denkens*, Halle, 1879.

‘rare-ori se p te deosebi de cătră ascult tor , ba
 ‘insu i acela ce vorbeșce, limba sim iri  de limbă
 ‘astfel că omul adesea nu șcie, dacă intr’un cas
 ‘expres pe una  a  pe cea-l’altă,. ²¹⁾  i totuși
 C la ce a spus d nsul,  re nu face parte din limbă

Limba se începe la om prin *percepțiune*, nu p 
 iune. Percep iunea rezultă dintr’o impresiune
 produsă de un obiect  re-care asupra sim urilor,
 amestec al cugetării. Zahar ‘alb, este o *percep i*
 narea succesivă, prin mijlocul cugetării, a mai mu
  iun , cari se completez  una prin alta pentru
 noțiune  re-cum integrală despre un obiect, com
 cep iune: ‘alb + ‘dulce, + ‘tare, = ‘zahar,. Pentru
 nume zaharului, copilul se mul umesc  cu prima
 După prima percepțiune, el numesc  ori-care alt le
 rau, nume copilăresc al c nelui, de exemplu, se
 mai percep iunea ‘l tr tor,, fără nici o altă co
 calit  . Numile diferitelor obiecte în t te limbile
  iun  cristalisate, nici o dată aperc  iun . Pretut 
 este ‘galben,, nic iri ‘galben, + ‘strălucit, + ‘gre ,
 dară radicalmente fals de a susține, cume  limba
 cepe dela percepțiune  a  simțire, ci dela aperc 
 cugetare.

Ce-va mai mult. Sufletul omului se manifest 
 tr’o limbă, limbă în t t  puterea cuv ntului,
 este nici cugetare, nici simțire, ci numai d n
 pau  . Unil bagă fără nici o trebuin   în fie
 dată  a  mai de multe ori, c te un *sc i*, c te
 c te un *negre it* etc. La Roman  *etiam, vero, qu *
 la Grec  γ ρ,   , μ ν etc., juc   adesea apr 
 Este un fel de umplutură, care ne permite
 rumpe materialmente atunci c nd mintea nu a
 pe care o caută. Dósa  ntrebuin  re a unor

²¹⁾ Minner, *Ansichten*. p. 73.

adeverate și larăși adeverate; dar de aci rezultă, că linguistul este silit a acorda o mai mare atențiune cugetării și sonului articulat, iar nu rezultă că atențiunea trebuî concentrată numai și numai asupra lor, încât să se suprimă cu desăvîrșire elementul simțirii și elementul sonului confus. Din contra, în unele faze linguistice trecătoare și în unele fenomene chiar permanente, tocmai simțirea mai pe sus de cugetare și sonul confus mai pe sus de cel articulat ne oferă chela pentru deslegarea celor mai interesante probleme.

Vechia definițiune a limbei: 'manifestațiunea cugetării în sonuri articulate', cu tot aparatul de profunditate filosofică cu care unii nu încetază de a o renoi mereu,²⁵⁾ este încă una din numărósele remășițe ale acelu trecut, când însăși sciința isolă din rădăcină pe om de restul naturei, iar cu atât și mai virtos îl isolă și va să-l isoleze mereu nesciința. Numai omul *cugetă!* numai omul *articulează!* numai omul! Acesta ne aduce a-minte caracteristica mirare a unui copil, intrat de curând în școlă. Intr'o zi, el alérgă la părintele seú și-l dice, pe jumătate zîmbind, pe jumătate supérat: audí, tată, profesorul ni-a spus că omul e animal! Bietului băiat nu-l venia la socotélă de a fi de o potrivă cu cănele saú cu pisica.

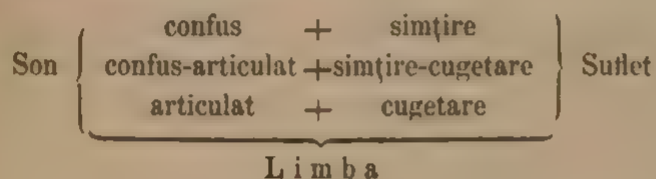
Șapoí mai este ce-va. Clausula *cugetării* și acea a *articulării*, dacă le vom lua în tesă generală, fără a specifica diferite graduri de una și de cea-laltă la cutare saú la cutare ființă, sînt în cazul de față nu numai incompatibile cu starea actuală a sciinței, dar încă au ajuns a fi de prisos chiar pentru acel ce ar mai voi cu ori-ce preț să sape o prăpastia între om și între restul lumii zoologice. Animalul și el *cugetă*. Whitney nu se teme a susține, că în mintea cănelui se petrec une-ori nesce silogisme fórte complicate.²⁶⁾ Pisica, pe de

²⁵⁾ Cfr. H. Wolff, *Logik und Sprachphilosophie*, Berlin, 1880, p. 161 sq.

²⁶⁾ Whitney, *Language and the study of language*, p. 414: 'He (a dog) can draw a complex of syllogisms when applying to present exigencies the results of past experience, and can determine: that smoking water must be hot, and I shall take good care not to put my foot into it, — that is to say, water that smokes is hot; this water smokes, therefore, this water is hot, hot water hurts; this water is hot; ergo, it will hurt my foot.'

altă parte, articulează cât se poate de bine pe scurtul seu *miao*, în care—când se trăgănează—profesorul Hewitt Key distinge întreaga scară vocalică a limbei umane: [m]i-e-a-o-u.²⁷⁾ Nu se vor găsi doi ómeni la două capete ale pământului, cari să nu audă miaunatul pisicii absolutamente în același mod, ceea-ce ar fi cu totul peste putință pentru un grup fonetic confus. Pe al nostru *Christianus* Chinezii îl aud *Ki-li-sse-tang*, dar pe pisica o numesc *miao*, după cum o numeau și vechii Egipteni, după cum o numesc copiii la toate popórele.

În resumat, ceea ce este limba *in abstracto* s'ar puté exprime prin următórea schemă:

§ 16.

LIMBA ÎN CONCRETO.

Limba *in abstracto* este — am spus-o — manifestățiunea vocală nativă a sufletului.

Limba *in concreto* este dialect.

Usul comun numesc *limbă* graul cel literar, cel cult, cel scolastic al unei națiuni, al unui întins teritoriū locuit de un element etnic omogen, de ex. limba francesă, germană, italiană etc. Generalmente, este graul capitalei, al centrului politic, actual sau trecut. Termenul *dialect* se rezervă graurilor celor provinciale ale aceleiași națiuni sau ale acelulași teritoriū, cari sint tóte de același tip gramatical și lexic, dar divergesc unele de altele prin particularitățile, câte-o-dată fórté marcate, de ex.

²⁷⁾ Key, *Language*, p. 32. — Cfr. Lat ham, *Elements of comparative philology*, p. 697—8.

dialect normand, burgund, picard ale limbei franceze. Linguistul, cel puțin de o cam dată, nu se poate sustrage nici ei usului comun, care s'ar scandalisa de a auzi, bună oră, că Victor Hugo a scris în 'dialectul parisian,, sau Byron în 'dialectul londones,,; și totuși, sub raportul riguros al științei, toate graiurile concrete de pe fața pământului, literare și neliterare, sînt dialecte și iarăși dialecte, astfel că numai graiul abstract, numai facultatea nativă a omului în genere de a-și manifesta sufletul prin voce, constituie limbă. 'Limba, este omenescă; 'dialectele, sînt naționale.

Înălțarea unui grai la demnitatea de 'limbă, numai fiind că este scolastic, e tot ce poate fi mai străin Linguisticii, pentru care vorba are, din contra, cu atât mai multă valoare, cu cât este mai neartificială, mai puțin teoretisată prin școală. Din acest punct de vedere, ceea ce usul comun numește *dialect*, ba încă cu o nuanță de despreț *patois*, ar trebui să fie fără alăturare mai prețios pentru un linguist decât ceea ce usul comun, în semn de considerațiune, botăză *limbă*. Dic 'ar trebui să fie,, căci de o cam dată acest principiu există mai mult în teorie, fiind ținut aproape tot-d'a-una în aplicațiune, uneori de bună voce, mai adesea de nevoie. Limbile așa numite clasice, elena, latina, sanscrita, ebraica etc., ne sînt mai-mai necunoscute sau pre-puțin cunoscute sub formele lor cele inculte. Pe de altă parte, dialectele moderne cele mărunte, lipsite de ori-ce literatură, sînt grele de cunoscut tocmai din cauza acestei lipse. Pus într-o asemenea situațiune, linguistul cel mai corect se vede silit a se învârti mai cu preferință, dacă nu într'un mod exclusiv, în cercul dialectelor celor trecute în curs de secolii prin multipla acțiune a școlii.

Acésta este atât de adevărat, încât pentru studiul dialectelor propriu zise, mai mult sau mai puțin inculte, s'a păstrat în Linguistică termenul tehnic de 'Dialectologie,, care n'ar avea nici un sens, dacă acele dialecte ar procura, după cum ar trebui, totalitatea materialului, sau măcar o mare parte din el. Înțelegem o 'dialectologie,, separată în filologia clasică.

pentru care graiul cel literar servă ca normă. ²⁸⁾ O înțelegem chiar în Stalder pe la începutul secolului nostru, când Linguistica era încă de tot în fașă. ²⁹⁾ Astăzi însă, sub condela unui linguist, e cam greu a o înțelege.

Când Giovanni Papanti a publicat frumoasa colecțiune: *I parlari italiani in Certaldo* (Livorno, 1875), Ascoli a dis că prin acesta se aduce un mare serviciu: ‘alla dialettologia dell’Italia,.’ ³⁰⁾ Dar atunci ce va fi ore ‘glottologia italiana,’, pusă în titlul excelentei reviste a lui Ascoli? ‘Dialectologia italiana,’, este ea numai o mică parte din ‘glottologia italiana,’, în care locul de onoare aparține limbii literare a Italiei în comparațiune cu celelalte limbi literare romanice din Francia, Spania etc.? Negreșit, nu un linguist ca Ascoli ar fi putut să dică ce-va în acest sens; din contra, pentru dînsul ‘dialectologia,’, coincide aproape în toate puncturile cu întreaga sferă a Linguisticii pozitive; ³¹⁾ dar totuși termenul ‘dialectologia,’, prin însăși existența sa, ne spune *grosso modo*, că numai graiurile cele literare, numai cele-ce vulgul numesce ‘limbi, în opozițiune cu ‘dialecte,’, se studiază d’o cam dată mai în speciă de cătră toți linguștii, între cari astfel dialectologiile formeză un fel de excepțiune din regulă, adică ce-va tot așa ca în filologia clasică.

Orî-cum ar fi, cultă saū incultă, veche saū nouă, mare saū mică, ori-ce limbă concretă, ori-ce sistemă a manifestățiunii vocale native a sufletului, este pentru linguist un ‘dialect,’, căci metoda științifică îl impune de a nu compara unul cu

²⁸⁾ Cfr Nibbe, *Dialectologia graeca in tabellis*, Rostochii, 1755.

²⁹⁾ Stalder, *Die Landessprachen der Schweiz oder schweizerische Dialektologie*, Aarau, 1819.

³⁰⁾ *Archivio glottologico italiano*, t. 2, p. 439.

³¹⁾ Ibid t. 1, p. XXXIX ‘risar la storia di queste nuove persone latine, esplorarne la genesi, gl’incrociamenti e le propagazioni; risalir così dall’una parte, ai fondamenti ante-romani, e scendere, dall’altra, in sino a ricomporre e correggere la cronaca di quelle età, che possiamo ancora dir moderne; raccogliere, in questo largo e vasto lavoro, tesori innumeri per l’istoria generale del linguaggio; ecco ciò che può sin d’ora, e deve volere, la dialettologia romanza in generale “e l’italiana in ispecie...”

altul nesce elemente eterogene, ci numai pe membrii înrudiți ai unui grup sau grupurile înrudite ale unei familii.

Țicând însă, că ori-ce limbă concretă este un dialect, noi distingem în cuvântul 'dialect, două nuanțe, cari pot fi de prisos în usul comun, dar sînt de o însemnătate extremă în studiul lingvistic: dialect etnologic și dialect antropologic.

Doă sau mai multe grauri de același origine comună sînt dialecte etnologice fie-care în privința tuturor celor-l'alte. În acest înțeles, dacă ne mărginim în generalitate, cuvîntul *dialect* nu diferă de accepțiunea sa usuală. Ori-cine lesne va precepe, fără a fi lingvist, că daco-romăna, macedo-romăna și istriano-romăna sînt dialecte române; romăna în genere, franceza, provenșala, italiana, reto-romana, spaniolă și portugesa sînt dialecte romanice etc. Lucrul însă încetăză de a fi atât de simplu, din dată ce intrăm în amărunte asupra naturii unui asemenea 'dialect,. Românul din Carpați, când aude pe un Român dela Pind, țice rîdînd că 'vorbesce stricat românesc,. Parisianul se rostesc cu același ton glumet despre *patois* provinciale. El nu vor să pricépă în ruptul capului, că nici un dialect nu este stricat față cu cele-l'alte, de vreme ce toate dialectele, toate fără excepțiune, sînt fie-care câte un produs normal al unei dezvoltări de o potrivă firesci.

Pentru a înțelegi într'un mod științific ceea ce este 'dialectul etnologic,, cată să respondem la două cestiuni fundamentale:

- 1°. Care e raportul reciproc între dialectele unui grup?
- 2°. Care este relațiunea lor totală către punctul comun de plecare?

Cu alte cuvinte, dialectul etnologic ni se presintă sub două puncturi de vedere esențiale: punctul de vedere peritetic, când se compară graurile sincronice unul altuia, și punctul de vedere anatetic, când se compară perioadele succesive din ce în ce mai în sus ale fie-cărui graiu în parte față cu ale celor-l'alte grauri.

În literatura lingvistică contemporană a avut un resunet oarecare certa între doi romaniști de prima ordine: Ascoli și Paul Meyer.

Grupul dialectal provençal deosebindu-se într'un chip foarte simțit de grupul dialectal frances, Ascoli s'a încercat a demonstra existența unui grup intermediar între ambele, cărui l-a dat numele de franco-provençal: 'numesc franco-provençal — dice el — un tip idiomatic, în care, pe lângă unele caractere specifice ale sale, se intrunesc mai multe alte caractere, comune în parte tipului frances, în parte celui provençal.²²⁾

Paul Meyer combate această încercare în următorul chip:

'Mie mi se pare că nici un grup dialectal, ori-cum ar fi combinat, nu poate să constituie o familie naturală, de oarece aceea ce se cheamă dialect, considerându-se ca specie, nu este el însuși decât o concepțiune destul de arbitrară a spiritului nostru. Iată, în adevăr, cum în ce fel procedăm noi pentru a constitui un dialect. Alegând în limba unei țări oarecari un număr oarecare de fenomene, noi facem din ele trăsuri caracteristice ale limbii din acea țară. Această operațiune ar ajunge a determina o specie naturală serioasă numai atunci când, într-o asemenea alegere de trăsuri caracteristice, n'ar juca un mare rol arbitriul. În fapt însă, fenomenele lingvistice cele observate într-o regiune nu vor să se mărginească toate pe același întindere geografică. Ele se împletecesc și se curmezișcă astfel, încât nici o dată nu vom reuși a găsi o circumscripțiune dialectală statornică, ci numai ne închipuim că am găsit-o. Să presupunem, de exemplu, că se ia ca trăsura caracteristică a dialectului picard conservarea lui *c* (*κ*) de'naintea lui *a* la începutul cuvântului sau după o altă consonă. Acest criteriu de hotar va merge bineșor la sud și la răsărit, dar mai puțin la nord, afară numai dacă vom împinge dialectul picard până la cel flamand,

²²⁾ Ascoli, *Archivio*, t. 3, p. 61.

‘și nici de cum la apus, de vreme ce-l aflăm și’n Normandia, ‘al cărui dialect nu se identifică cu cel picard. Ne vom vedea ‘dară siliți a alerga la vre-o altă trăsură caracteristică, care ‘să nu fie comună Normanșilor și Picardilor, alegând-o, iarăși ‘intr’un mod arbitrar, acolo unde, după o idee preconcepută, ‘vom voi a pune hotarul între ambele dialecte. Vom lua, ‘bună-ora, formarea în *-oe* a imperfectului dela prima conjugățiune, proprie dialectului normand. Și aci însă vom păți-o ‘ca și cu *c* de’naintea lui *á*. Despre resărit, această trăsură ‘caracteristică se va potrivi, dar nu și despre apus, unde ea ‘trece departe peste hotarul Normandiei, afară numai dora ‘dacă s’ar pretinde că în Anjou și’n Poitou se vorbește tot ‘dialectul normand. A procede altfel nu e chip, o știu; dar ‘prin această neputință nu se scusă arbitriul. De aci urmează ‘că cea-ce se țice dialect este o specie mai mult artificială ‘decât naturală, ori-ce definițiune a dialectului fiind o *definitio nominis*, iar nu *definitio rei*. Deci, dacă dialectul este ce-va ‘confus prin însăși natura sa, vor fi tot așa de confuze și ‘pretinsele grupuri dialectale...” ³³⁾

Certa între Ascoli și Paul Meyer este cu atât mai instructivă, cu cât în realitate ambii adversari constată unul și același fenomen: continuitatea cea ne’nteruptă a dialectelor din punctul de vedere peritetic. Unul și altul recunosc d’o potrivă, că graiurile cele învecinate se confundă tot-d’a-una la puncturile de contact reciproc. Așa numitul grup franco-provençal nu este pentru Ascoli alt ce-va decât o probă că între grupul frances și grupul provençal nu există nici o lacună. Paul Meyer, la rîndul său, nu vede nici o lacună între dialectul normand și cel picard.

Cel întâiu, care dibuise acest raport de ne’nteruptă continuitate peritetică a dialectelor etnologice, a fost amicul nostru Hugo Schuchardt, indicându-l nu numai în întreaga familie

³³⁾ Paul Meyer în *Romania*, t. 4, p. 294—5.

neo-latină, dar întinzându-l chiar asupra orî-cărui alte familie lingvistice.

Sînt acum vr'o două-zeci de ani, el dicea :

‘Când noi cutrierăm un întreg cerc lingvistic, constatăm ‘mai tot-d’a-una, că dialectele cele învecinate, primare, secundare, terțiare etc., nu se despart unul de altul într’un ‘mod brusc, ci convergesc la o-laltă, contopindu-se împreună. ‘Tot așa este în privința grupurilor dialectale celor mari : ‘între cel spaniol și cel frances, între cel frances și cel italian, se arată tranzițiuni; chiar între cel spaniol și cel italian, deși le separă marea, totuși graful sard ne apare ca ‘un nod de legătură. Sub acest raport, este foarte interesant studiul grupului reto-roman, care dintr’o parte, prin ‘ramura *ramonșă*, se apropie de francesă, iar din cea-laltă, ‘prin ramura *ladină*, de italiană. În Tirol, mai cu sémă, este ‘cu greu de a stabili o liniă de demarcațiune : pe când grafiurile grödneric și badiotic sînt curat reto-romane, iar graful trientinic și altele sînt curat italiene, la mijloc între ele ‘figurază grafiurile dela Fassa, Buchenstein, Ampezzo etc., ‘despre cari a-nevoie se pôte spune, dacă ele sînt reto-romane ‘sau italiene...’³⁴⁾

Putem trece acum la cea-laltă cestiune fundamentală: punctul de vedere anatetic.

Periodele succesive din istoria unei limbi forméză un lung șir de dialecte față unul cu altul. Acesta se învederéză mai cu sémă, când punem alături două periode destul de depărtate, de exemplu francesăa lui Joinville și francesăa actuală, sau englesăa actuală și englesăa lui Chaucer. Singura deosebire între asemenea dialecte anactice și între dialectele cele peritetică, este că pe unele le despărțesce timpul, pe cele-lalte spațiul.³⁵⁾ Dacă însă dialectele cele peritetică, precum am con-

³⁴⁾ Schuchardt, *Der Vokalismus des Vulgarlateins*, t. 3, Leipzig, 1868, p. 32—4.

³⁵⁾ Cf. Whitney, *Language*, p. 153. ‘The variation of language in space, its change from one region to another, is a not less obvious fact than its variation in time, its change from one epoch to another.’

statat mai sus, sint legate printr'o continuitate ne'nteruptă, cu cât mai virtos trebui să recunoşcem acelaşi ne'nteruptă continuitate dialectelor celor anatetice. Dela Joinville sau dela Chaucer pînă astăzi istoria limbii franceze sau a limbii engleze pôte fi urmărită şi cu şi, oferindu-ne din moment în moment o treptată diferenţiere, o tranziţiune imperceptibilă, dar foarte reală.

De aci unii ad tras conclusiunea extremă, că o limbă nouă nu se pôte numi *filică* a unei limbi vechi, precum nici vice-versa o limbă veche nu este *numă* a unei limbi noue, ci între ambele, limba cea veche şi limba cea nouă, există numai relaţiunea a două puncturi foarte depărtate din continuitatea cea ne'nteruptă anatetică a unei şi aceleiaşi limbi. Cu mult foc o susţinuse mai cu sémă un romanist foarte eminent, reposatul August Fuchs, în privinţa tuturor dialectelor neo-latine. Franceza, provenţala, italiana, spaniôla, portugesa, reto-romana şi româna — dice el — nu sint filice ale latinei, ci o firăscă a ei continuaţiune: 'eine ganz naturgemässe Fortsetzung und Fortbildung der Lateinischen Sprache., ³⁶⁾

Când noi am şis că dialectul etnologic este o continuitate ne'nteruptă, astfel că nicăiri nu trebui să se găsească, în sfera unei singure familie linguistice, nesce salturi violente, în timp sau în spaţiū, dela o stare la o altă stare, n'am înţeles prin acésta absoluta imposibilitate a unei clasificăţiuni geografice a dialectelor celor peritetice, sau absoluta imposibilitate a unei clasificăţiuni genealogice a dialectelor celor anatetice.

Continuitatea, orî-cât de ne'nteruptă, nu exclude existenţa unor centruri mai pronunţate. Culorile prismei trec pe nesimţite dintr'una într'alta, fiind a-nevoie a indica punctul unde se sfîrşesce una şi unde se începe cea-laltă; dar la o distanţă dela început şi dela sfîrşit fie-care culóre înfăţişază un mijloc foarte lămurit. În acest mod, se confundă capetele

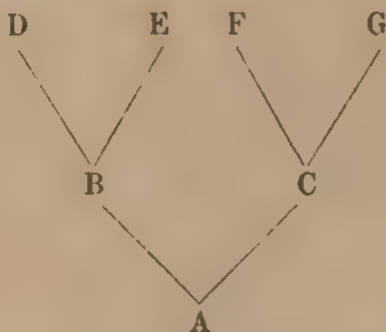
³⁶⁾ Fuchs, *Die romanischen Sprachen in ihrem Verhältnisse zum Lateinischen*, Halle, 1849, p. 3.

dialectelor, nu însă și porțiunile lor centrale. Ori-ce grup dialectal conservă în bloc o expresiune a sa propriă, care e cu atât mai distinsă, cu cât grupul este mai mare. Grația acestei concentrațiuni relative, complexul dialectelor franceze, ori-ce s'ar dice, lesne se deosebesce de complexul dialectelor spaniole sau italiene, și toate la un loc se deosebesc tot atât de lesne de complexul vechiu latin.

‘Dificultatea — observă unde-va Max Müller — nu este ‘tocmai de a arăta tranzițiunea dela un strat linguistic la un ‘alt strat, ci mai mult de a trage un hotar sigur între di- ‘versele straturi. O dificultate analogă simțise geologia, astfel ‘că Lyell a fost silit a născoci nesce numi elastice ca *cocen*, ‘*miocen*, *pliocen*, cari însemnăză *aurora*, *mai-puțină-cantitate*, ‘*predominarea* formațiunilor nouă, dar nu indică nici o liniă ‘de demarcațiune precisă între un strat și un alt strat. Aci, ‘ca și pe aluri, creșterea naturală, grămădirea curat meca- ‘nică și concrețiunea sînt nesce lucruri atât de delicate și ‘apropie imperceptibile, încât concursul lor înlătură ori-ce ter- ‘minologie științifică riguroasă și ne face, cu voe sau fără voe, ‘a ne mulțumi cu o exactitate aproximativă., ³⁷⁾

Ori-ce mapă geografică dialectală implică reserva fluctua-țiunilor terminale: centrul fie-cărui dialect e pronunțat, ho-tarele sînt ecuvóce. O rezervă și mai importantă trebui pre-vădută în privința arborelui genealogic al dialectelor.

Figura obicinuită:

³⁷⁾ M. Müller, *La stratification du langage*, trad. Havet, Paris, 1909, p. 15.

nu este, în Lingustica, ca ϵ și γ în *Eraldica*, decât o ~~apropiere~~ a unei figure mult mai complicată care cu ~~prea~~ ~~se~~ ~~nu~~ exprimă într-un mod graț. Un A nu naște p. B și C în ~~ființă~~ ~~de~~ ~~tot~~ ~~nonă~~, c. numai A manifestă ~~scotându-se~~ ~~într-o~~ stare anterioară latentă. Caut. noi. (deci, că dialectele ~~române~~ s'au născut din limba latină, înțelegem prin aceea că ϵ și γ erau deja cuprinse în A , uz. într-o ~~iașă~~ ~~mai~~ ~~mult~~ ~~mai~~ puțin rudimentară. Acești ~~relatime~~ ~~a~~ ~~dialectelor~~ ~~periculate~~ către punctul lor comun de plecare anatemic se pot simboliza numai d'ora prin treptată mărire a literelor. începem ~~ăsa~~ cele aproape invisibile, ca. în următorul chip:

Acésta însă nu este tot. Fie-care a , b , c , chiar atunci când ele zac imperceptibile în sinul lui A , cuprinde în sine în stare latentă alte dialecte α , β , γ , gata a se manifesta la rindul lor și susceptibile de o nouă generațiune ulterioară α , β , γ . Astfel, fie-care termen dintr-un arbore genealogic dialectal este, matematicesce vorbind, un polynom, în care sînt încluiși mai mulți alți termeni de o gradațiune foarte variă în intensitate și în durată.

Un arbore genealogic în sensul ordinar al cuvîntului, adică ~~celă-ce~~ ~~se~~ ~~dicea~~ ~~la~~ ~~noi~~ ~~altă~~ ~~dată~~ "spîta nămului", înșiră numai pe membrii cei cunoscuți ai familiei, punînd câte un misterios N în privința acelor care n'au lăsat în lume vre-o urmă măcar nominală, și nici măcar atîta despre cei morți în copilăria sau chiar la naștere. Mulți N ar trebui să figureze și într-un arbore genealogic al dialectelor! Ori-unde vorbim de ~~doi~~ ~~Guem~~, se află deja germenii a două dialecte. ²⁸⁾ Din-

²⁸⁾ *Waller, Language*, p. 154: "no two men speak exactly the same tongue: if ~~some~~ ~~them~~, they would not propagate the same."

tr'un singur grațu, fie cât de mărunțel, s'ar puté desfășura altele miș și miș. Inșă nu tóte posibilitățile aũ ocasiunea de a se realiza, și nu tóte cele realizate aũ sórtea de a trăi...

Am spus că dialectul este nu numai etnologic, dar și antropologic.

Intru cât 'limba, e comună omenirii întregi, fie-care grațu al unei colectivități de ómeni este un *dialect* din aceea limbă comună față cu tóte cele-lalte grațuri ale tuturor celor-lalte colectivități de ómeni, ori-cât de eterogene ar fi între sine acele grațuri saũ colectivități de ómeni. Prin dialect etnologic, Francesul e rudă cu Italianul saũ cu Spaniolul; prin dialect antropologic, el este rudă chiar cu Hotentotul. ³⁹⁾

Nu există doă grațuri pe suprafața pământului, cari să nu ne prezinte interesante paralelisme materiale saũ fonetice, formale saũ gramaticale, sintactice, ideologice.

Astfel, dacă ar fi să admitem în Linguistică termenul de *dialectologie*, ar trebui să dicem că une-ori noi facem anume o dialectologie antropologică; bună-órá:

Bindseil, când compară sonurile în tóte grațurile cunoscute, saũ urmărește acolo feluritele chipuri de a exprime noțiunea de 'gen,'; ⁴⁰⁾

Schleicher, când studiază acțiunea asupra consónei a parasiticului *y* (*i*) la Greci ca și Evrei, la Maghiari ca și la Chinesi saũ la Tibetani; ⁴¹⁾

Buschmann, când colindă pretutindenți după numirile copilăresci ale părinților, arătându-ne că la selbateci de prin Africa, America și Australia se aude întocmai ca la noi *tata* saũ *mama*; ⁴²⁾

Garnett, când își explică natura genitivului saũ vre-o altă

³⁹⁾ Cfr. Pott, *Max Müller und die Kennzeichen der Sprachverwandtschaft*, in *Zeitschr. d. d. morg. Gesell.*, t. 9, p. 422.

⁴⁰⁾ Bindseil, *Abhandlungen zur allgemeinen vergleichenden Sprachlehre*, Hamburg, 1838.

⁴¹⁾ Schleicher, *Zur vergleichenden Sprachgeschichte*, Bonn, 1848.

⁴²⁾ Buschmann, *Über den Naturlaut*, Berlin, 1853.

formă gramaticală prin alăturarea grafulor celor mai diverse, pînă și din Polinesia; ⁴²⁾

Pott, când grămădesce exemple peste exemple de reduplicarea mecanică și dinamică a silabei de prin toate continentele; ⁴³⁾

Georg von der Gabelentz, când procede în același chip pe terenul sintactic; ⁴⁴⁾

Și așa mai departe.

Să dăm un specimen. Graful român și graful selbategilor Dahcota din America sînt două dialecte, nu din același familie lingvistică, dar din același limbă umană; două dialecte în cari, de exemplu, ne întîmpină d'o potrivă un articol post-positiv: *wicasta-kin=omu-l*, sau formațiunea viitorului prin 'a voi, : *mani-hta=umbla-va*, ⁴⁵⁾ deși nimic analog nu se află la frații noștri de sînge, la Francesi, Italiani etc.

Intru cît lingvistul nu confundă dialectul antropologic cu dialectul etnologic; intru cît el nu caută filiațiune națională acolo unde nu se află decît identitate de natură umană; asemenea studii, conduse cu o pază cu atât mai metodică cu cît mai alunecos e terenul, concurg a limpezi, și une-ori singure pot să limpezească, cestiunile cele mai importante în viața limbii în genere și a fie-cărui graț în specie.

Dialectul antropologic trebuie privit și el din cele două puncturi de vedere: peritetic și anatetic. Studiul peritetic compară elementele omogene așa dîcînd contimpurane ale diferitelor grațuri, de ex. noțiunea pluralului în toate familiile lingvistice. Dar această noțiune, luată într'un moment dat, este necesarmente rezultatul unei evoluțiuni anteriore, mai lungi

⁴²⁾ Garnett, *The philological essays*, Leipzig, 1859.

⁴³⁾ Pott, *Doppelung (Reduplikation, Geminatio) als eines der wichtigsten Bildungsmittel der Sprache, beleuchtet aus Sprachen aller Welttheile*, Detmold, 1862.

⁴⁴⁾ G. v. d. Gabelentz, *Ideen zu einer vergleichenden Syntax*, in *Zeitschr. f. Volkerps.*, t. 6 p. 376—84, t. 8 p. 129 etc.

⁴⁵⁾ *Revue de linguistique*, t. 9 (1876), p. 15.

sau mai scurte, care se p te constata numai urc ndu-ne din treptă in treptă in fazele precedente ale diverselor graur . Cu alte cuvinte, dialectul antropologic, ca  i cel etnologic, cată a fi urmărit nu numai prin peritesă in spa iu, pe unde este, dar  i prin anatesă in timp, cum a devenit, căci limba, in ori-ce clipă a existen ei sale, are o v rst , la care a ajuns printr'un  ir de vr ste succesive.

O categoriĭ foarte instructivă a dialectului antropologic din punctul de vedere anatetic este — nu "limba școlărescă", cea artificială, despre care noi am vorbit in  -ful precedente, ci o limbă foarte naturală — a a numita limbă copil resc , care corespunde  re-cum primelor încercări de a vorbi in istoria limb i umane.

A studia graul n sc nd al unui popor, adecă al unei colectivit  i, este mai a-nevoie dec t a supune studiului graul n sc nd al unui copil, adecă al unei individualit  i: este mai a-nevoie, de  r -ce copil găsim pretutinden , pe c nd popóre in fasă de a' i zămisli modul vorbirii nu se află mai nic iri, apr pe pretutinden  graurile fiind deja trecute peste primul period al forma iunii. Copilul in acest caz suplenesce pe popor; ce-va mai mult, el suplenesce umanitatea.

Biologia a constatat, că individul, in desvoltarea sa dela embrion pină la descompunere, percurge acelea i trepte ca  i totalitatea speciei din care face parte. Este un paralelism constant — după expresiunea lui Hückel — in re "individ,  i "seria sistematică", in re "ontogeni ,  i "filogeni ,. Darwin se încercase a merge  i mai departe, sg nd rind pină  i in peripe iile embrionului fazele vie ei ante-umane. Pe noi in   acest principiu biologic de paralelism ne interese  numai in marginea epocii c nd omul este *homo*, nu *simia*. Cum se nasce limba la un copil, apr pe tot a a trebuia să se fi născut la un popor, la in re a speciă umană. Dicem "apr pe tot a a",  i iată de ce.

Deja Egipt nul Psametic cu  apte secol  inainte de Crist, apoi in evul medi  imp ratul Frederic II  i 'n timp i mai

încôce regele scoțian Iacob IV, ⁴⁶⁾ unii lăsând a cresce copilul cu câte un dobitoc, alții cu un om mut, în ambele cazuri despărțindu-l cu desăvîrșire de societatea omenescă cea vorbitoare, pentru ca să n'o pôtă imita, ci să-și formeze gralul din propria sa inițiativă, s'aũ încercat o desvãlui misteriu nasceri limbii umane. Experimentele erau stângace și aũ dat rezultate comice; dar punctul de plecare a fost fôrte correct. Nãscut într'un mijloc social, copilul își însușesce limba societãții, pe când ar trebui sãl vedem formându-și-o prin sine-însuși într'un contact d'a dreptul cu natura exterioră. Aci este deosebirea cea esențială între limba copilărescã a individului și limba copilărescã a colectivității umane. Un paralelism aproximativ, nu perfect.

Sã nu uitãm totuși cã, pînã și într'un mijloc social înaintat, copilul nu primesce d'o datã limba societãții și n'o primesce întocmai, ci mult timp o mai împestritezã cu câte ce-va propriũ al seũ, rezultãnd din instinct saũ din organism, și mult timp formulẽzã într'un mod original chãr elementele cele primite din afarã. Pentru a se înțelege cu copilul, pãrintil, fie cãt de serioși, sînt adesea siliți a vorbi ei-însiși pe jumãtate copilăresce.

Linguistica a început a acorda din ce în ce mai multã atențiune acestei limbi copilăresci, de care — din diverse puncturi de vedere converginți — se interesã nu mai puțin filosofii, pedagogii și biologii. Dintre cei ce aũ studiat'o mai cu dinadinsul, vom indica aci pe Egger, ⁴⁷⁾ Schulze, ⁴⁸⁾ Sigismund, ⁴⁹⁾ Taine, ⁵⁰⁾ Lœbisch, ⁵¹⁾ Holden, ⁵²⁾ Preyer ⁵³⁾ etc.,

⁴⁶⁾ Cfr. Farrar, *An essay on the origin of language*, London, 1860, p. 10.

⁴⁷⁾ *Observations et réflexions sur le développement de l'intelligence et du langage chez les enfants*, Paris, 1879, in-8.

⁴⁸⁾ *Die Sprache des Kindes*, Leipzig, 1890, in-8.

⁴⁹⁾ *Kind und Welt*, Braunschweig, 1856, in-8.

⁵⁰⁾ *De l'acquisition du langage chez les enfants*, in *De l'intelligence*, Paris, 1878, p. 357—83.

⁵¹⁾ *Entwicklungsgeschichte der Seele des Kindes*, Wien, 1851, in-8.

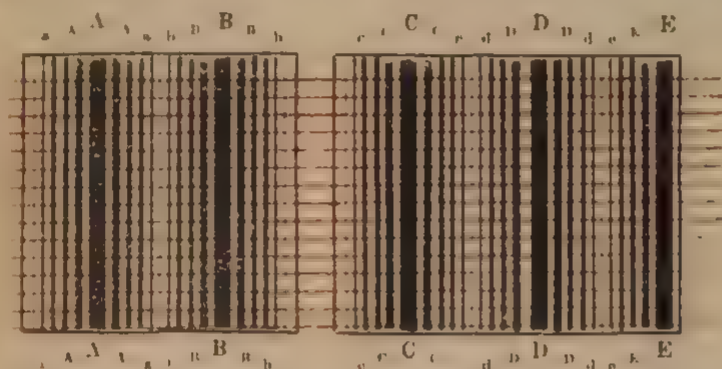
⁵²⁾ *The vocabularies of children under two years of age*, Hartford, 1877, citat în *Revue de linguistique*, t. 10, p. 354, și în Sayce, *Introd.*, t. 2, p. 314.

⁵³⁾ *Psychogenesis. Die Entwicklung des Menschen in den ersten Lebensjahren*, in *Deutsche Rundschau*, 1880, April.

afară de observațiunii mai în trecut, dar foarte instructive, de Schleicher, ⁵⁴⁾ Ebel ⁵⁵⁾ și alții.

Ca să ne resumăm, limba *in concreto* se poate simbolisa prin următoarea încrucișare de linie verticale negre și de linie orizontale roșie :

Cele două patratuiri represintă două familie linguistice, străine una alteia sub raportul etnologic și împărțite fie-care a-parte într'un număr de dialecte ce se contopesc prin nuanțe gradate, astfel că *A* trece în *B* prin *a a b b*, sau *D* trece în *E* prin *d d e e*, dar nici o dată *B* nu trece în *C*, căci între ambele patratuiri se deschide la mijloc un interval gol, o lacună, o întrerupere de ori-ce continuitate, de ex. între familia ario-europeă și între limba bască; cea-ce unesce însă chiar pe *B* cu *C*. împreunând toate graturile umane fără excepțiune, sînt liniile cele orizontale roșie, prin cari se figurază elementul antropologic.

§ 16.

LIMBA AMESTECATĂ.

Vorbind despre limba *in concreto*, noi am lăsat cu totul la o parte o cestiune foarte importantă, care nu se impacă, pînă

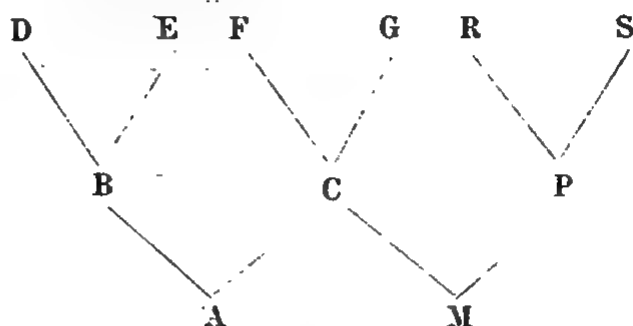
⁵⁴⁾ *Einige Beobachtungen an Kindern*, in Kuhn, *Beitr.*, t. 2, p. 497—8, și t. 4, p. 128.

⁵⁵⁾ *Curiosa*, in Kuhn, *Beitr.*, t. 3, p. 480.

la un punct, cu principiul continuității ne'ntreprupte a dialectelor.

Popóarele se amestecă unele cu altele; se amestecă, prin urmare, și grafurile lor. Până unde póte să mērgă un asemenea amestec? Dacă am admite *à-priori*, că două dialecte, posedēnd fie-care o individualitate a sa propriă, s'au amestecat în proporțiune de jumătate către jumătate, atunci doi arbori genealogici dialectali ar trebui îmbinați cam în următorul mod:

Aci continuitatea cea ne'ntrepruptă anatetică nu mai este perfectă, căci C, împreună cu urmașele sale F și G, continuă nu numai pe A, dar și pe M tot-o-dată.

Continuitatea cea ne'ntrepruptă peritetică ar suferi și ea nu mai puțin într'un asemenea caz, de vreme-ce dialectul cel amestecat, dacă cel-l'alt element al amalgamei este eterogen, ar perde relațiunea sa anterioară către dialectele cele omogene învecinate. În loc de o succesiune geografică dialectală gradată, care s'ar pute figura prin A¹, A², A³, A⁴, noi am avé de o dată o succesiune dialectală neregulată: A¹, A², B, A⁴, membrul precedente A³ fiind înlocuit, în spațiul ce-l ocupa, printr'un B, adică prin ce-va nou.

Mai întâiu de toate, să ne înțelegem bine asupra punctului în desbatere.

Un Englez, Cresswell Clough, a publicat nu de-mult o carte întreagă, intitulată: 'Despre existența limbilor amestecate,, în care el declară cu tărie, că pretinsa axiomă, susținută de

cel mai mulți linguiști, cum-că ‘o limbă amestecată este o imposibilitate’, trebuî întorsă pe dos: ‘imposibilitate este o limbă neamestecată’. ⁵⁶⁾

Pentru a demonstra această teză, autorul pleacă dela principiul, că într-o asemenea problemă cată a fi considerată nu numai gramatica unei limbi, dar încă vocabularul și pronunțarea: apoi, în aplicarea principiului, el pe gramatica o înlătură mai cu desăvîrșire, ba chiar recunoște că: ‘acolo amestecul nu e tocmai pre-mare’, ⁵⁷⁾ și — alunecând pe ici pe colea asupra pronunțării — se ține aproape exclusivamente în sfera vocabularului.

Ca ce fel înțelege Cresswell Clough ‘limba amestecată’, o putem judeca după următorul ș-f despre graful românesc :

‘Românii au trei stiluri: stil purist sau latin, stil tinăr ‘românesc sau frances și stil vechi românesc sau conservativ. Așa puristul va dice: *m’am obliqarisit*; francesomanul: *m’am eugajarisit*; conservatistul: *m’am indatorit*. Temelia ‘limbei române e latină, de ex.: *apă=aqua*, *asteptare=expectare*, *bun=bonus*, *cap=caput*, *copt=coctus*, *domn=dominus*, *doctor=doctor*, *epă=equa*, *fiu=filius*, *frate=frater*, *lapte=lac*, *masă=mensa*, *mama=mater* (!), *tată=pater* (!), *pînză=pannus*, *pept=pectus* etc., unde se ved unele schimbări consonantice curioase, precum *et* în *pt* și *ft*, *qua* în *pa*, *p* în *t* (!), *m* în *t* (!), iar în dialectele sudice (*sic*) încă *p* în *k* și *et* în *p* (!), de ex. *keptu=pectus*. Presintele indicativ este latin: *cântu=canto*, *cânț=cantus*, *cântă=cantat* etc. și gramatica ‘în genere e tot așa de romanică ca și cea francesă, italiană, spaniolă sau portugeză. În vocabularul român se află ‘o sémă de elemente slavice, precum *smântână=rus.* (?) *smite-tana*, *verigă=rus. veriga*, *bob=rus. bob* etc. Invecinații Unguri stănd în același raport către Austria ca Românii către

⁵⁶⁾ James Cresswell Clough, *On the existence of mixed languages*, London, 1876, pref.

⁵⁷⁾ Ibid. p. 4 ‘Grammar, then, can be mixed, and is often found so, though not to any very great extent.’

‘Turcia (!) și popóarele cele subjugate gravitând tot-d’a-una ‘unul cătră altul (!?), nu e de mirare că literatura și cu- ‘getarea maghiară (!) n’au fost fără influință asupra Romă- ‘niei. Așa *ponos*=ung. *panasz*, *muncă*=*munka*, *poruncă*=*pa- ‘rancsolom*, *oțel*=*aczel* etc. Mai este încă un element străin. ‘Creștinii Români făcând adesea cauză comună cu Grecii con- ‘tra Turcilor (?), mai multe vorbe neo-grece s’au introdus în ‘limba română, precum *drum*=*δρόμος* și *zamă*=*ζωμη*, ⁵⁹⁾

Negreșit, nu printr’o asemenea procedură se póte sgudui categorica aserțiune a unui Max Müller, că ‘limbile nu sînt nici o dată amestecate,. ⁶⁰⁾ Tótă lumea scie fórté bine și ne- miní nu s’a indoit în vecii vecilor, că orí-ce popor împrumută cuvinte dela alte popóre; nu acésta însă avea în vedere ilustrul linguist dela Oxford, când a contestat existența ‘lim- bel amestecate,, ci anume gramatica și larăși gramatica, pe care o numesce ‘sângele și sufletul limbel,. ⁶¹⁾

De asemenea Papillon: ‘Studiul linguistic nu arată nici o ‘urmă de un *aparat gramatical* amestecat într’una și același ‘limbă,. ⁶²⁾

Hovelacque se rostescé și mai lămurit: ‘Jamais on ne par- ‘viendrait à créer une langue mixte. On ne saurait ima- ‘giner une langue indo-européenne dont la *grammaire* soit ‘en partie slave, en partie latine. Il n’y a pas, il ne peut ‘y avoir de langues mixtes. L’anglais, par exemple, chez ‘lequel se sont introduits un si grand nombre d’éléments ‘étrangers, notamment d’éléments français, n’en demeure et ‘n’en demeurera pas moins jusqu’à son extinction une vraie ‘langue germanique..., ⁶³⁾

Singurul linguist, care a supus cestiunea ‘limbel ameste-

⁵⁹⁾ Ibid. p. 48, cfr. p. 39.

⁶⁰⁾ M. Müller, *Lectures*, 1-t series, ed. 1866, p. 77: ‘languages are never mixed.,

⁶¹⁾ Ib. p. 78: ‘the grammar, the blood and soul of the language.,

⁶²⁾ Papillon, *A manuel of comparative philology*, ed. 1877, p. 18.

⁶³⁾ Hovelacque, *La linguistique*, p. 10.

cate, unui studiu mai pe larg, a fost Sayce, consacrandu-i un capitol intreg in 'Principiele de filologia comparativă,'.

Impărtășind și el credința, ca să nu dicem prevențiunea, că 'o gramatică amestecată e peste putință',⁶³⁾ Sayce stăbilește însă unele reserve, cari în fond distrug această teorie; bună-ora: 'Vecinătatea a două limbi face că o parte din popora-
'țiune e bilinguică; și dacă o asemenea bilinguitate lea o în-
'tindere înseamnă, atunci se întâmplă adesea schimb de idio-
'tisme între ambele dialecte, iar împreună cu idiotisme se
'deschide o ușciură pentru introducerea nouelor forme gra-
'maticale.,⁶⁴⁾ Ca exemple. Sayce aduce genitivul și dativul engles al pronumelui personal *of me, to me*, care este o imitațiune a francesului *de moi, à moi*, în loc de forma anglo-saxonă *min, me*: întrebuintarea unui articol postpositiv, trecut dela Român la Bulgari: *člék-at=omu-l*, deși fenomenul e de tot străin familiei lingvistice slave, etc.⁶⁵⁾ Și totuși el conchide, aproape tot așa ca Max Müller sau Hovelacque, că: 'In teasă generală, realitatea confirmă negațiunea cea absolută, pe care Linguistica o opune vechii noțiuni despre amestecul formelor gramaticale.,⁶⁶⁾

(1) apărare atât de elastică a curentului celui la ordinea dîlei a fost menită, negreșit, mai mult a sdruncina decât a întări pretinsa axiômă.

Citând pe Sayce, un alt linguist engles observă: 'Doctrina cea predominantă despre imposibilitatea gramaticii amestecate pôte fi adevărată, dar probele aduse despre aceasta nu mi se par a fi pe deplin mulțumitoare.,⁶⁷⁾

Tot atât de păzit, profesorul Delbrück, a cărui carte este

⁶³⁾ Sayce, *Principles*, ed. 1874, p. 173: 'we cannot have a mixed grammar.,

⁶⁴⁾ Ibid. p. 174.

⁶⁵⁾ Ibid. p. 175 sq.

⁶⁶⁾ Ibid. p. 177: "On the whole, therefore, the evidence before us will confirm the absolute denial which Glottology gives to the old notion of a mixture of grammatical forms.,

⁶⁷⁾ Le Marchant Douse, *Grimm's Law*, London, 1876, p. 19.

cea mai nouă introducere generală la Linguistică, apărută la lumină abia de vr'o câte-va zile, declară că 'limba amestecată, este încă o problemă, mai adăugând că despre această problemă nu s'a scris d'o cam dată nici o lucrare temeinică. ⁶⁹⁾

Alți linguiști, fără a desbate măcar cestiunea, admit posibilitatea amestecului gramatical al limbilor ca ce-va care nici că s'ar fi contestat vre-o dată. Așa face Miklosich în studiile sale asupra Țiganilor; ⁷⁰⁾ așa face Ascoli în cela ce el numesce 'la riazione etnologica, sau rezistența limbii cucerite contra celei cuceritoare; ⁷¹⁾ așa fac mulți dintre cei mai de frunte.

Dar ce zice! Insuși Sayce, precum vom vedea îndată mai la vale, pare a fi renunțat mai târziu la dogma 'neamestecabilității,.

Așa dară, știința e departe de a fi ajuns ultimul său cuvânt. Max Müller, Hovelacque și alții s'au pré-grăbit a erige în axiomă un punct până aci foarte controversabil. În loc de a se sili să astupe cu ori-ce preț printr'o negațiune dictatorială calea cercetării ulterioare, ei ar fi făcut mai corect de a provoca discuțiunea, cel puțin prin câte-va rezerve de natura celor indicate de Sayce. Este curios, că un adevărat amestec de gramatică figurează tocmai în frasa, prin care Max Müller negă radicalmente un asemenea amestec. El zice: '*Languages are never mixed*,. El bine, '*languages*, este un franțusism nu numai lexic, dar și gramatical tot-o dată. Nici un dialect germanic nu formează pluralul prin -s, pe când în limba engleză această formațiune eminamente francesă, cu

⁶⁹⁾ Delbrück, *Einleitung in das Sprachstudium*, p. 121 nota: 'An dieser Stelle 'wären auch die Mischsprachen zu erwähnen gewesen, wenn bis jetzt eine gründliche Behandlung dieses Problems vorläge.,

⁷⁰⁾ Cfr. de exemplu: Miklosich, *Über die Mundarten und die Wanderungen der Zigeuner*, part. 12, Wien, 1880, p. 49, despre expresiunea timpului viitor la Țiganii de pe peninsula balcanică și la cei din Rusia.

⁷¹⁾ Ascoli, *Studi critici*, t. 2, Torino, 1877, p. 17, 19, 20, 64 etc.

totul necunoscută Anglo-saxonilor, este cea normală. altoită acolo prin influența franco-normandă.¹¹⁾

Un adine cunoscător al limbii engleze în dezvoltarea ei istorică, Americanul George Marsh, protestă cu multă elocință contra teoriei așa numitului neamestec gramatical, dându-ne în același timp următorul frumos specimen despre modul, cum se petrec lucrurile în realitate și cum se pot surprinde asupra faptului :

‘Anglo-saxonii formează gradurile de comparațiune prin schimbarea terminațiunii sau a inflecțiunii, iar nu prin nesce ad-
‘verbe cu sens de *magis* și *maius*; Franco-normandii le
‘formează prin aceste adverbe; Englezii au primit ambele me-
‘tode, întrebuițând pe cea franco-normandă mai cu prefe-
‘rință la adjectivele cele lungi. Relațiunea posesivă sau cea
‘genitivă între numi se exprima la Anglo-saxonii printr’un
‘posesiv regulat sau prin desinința casuală a genitivului; la
‘Franco-normandii, în genere, numai prin prepozițiune; En-
‘glesii întrebuițază ambele moduri. Anglo-saxonii nu aveau
‘nici o prepozițiune de’naintea infinitivului, ci infinitivul lor
‘era o formă verbală specială, foarte analoagă cu gerundiul latin
‘și privită de către unii ca un caz dativ al infinitivului;
‘Franco-normandii obiectivau de’naintea infinitivului o prepo-
‘zițiune; Englezii de’năută au supres caracteristica terminațiune
‘gerundială, căpetând astfel un curat infinitiv, pe care apoi,
‘când nu este unit cu verbul auxiliar, îl preced de o pre-
‘pozițiune, amalgamând sau, mai bine, confundând funcțiunile
‘celor două forme. Aceste și alte cazuri de aceeași natură
‘sint exemple de combinațiuni gramaticale străine, substituite
‘unor inflecțiuni natale, sau — cu alte cuvinte — sint spe-
‘cimene de amestecul a două gramatice *pro tanto*. În adevăr,
‘ele nu sint pre-multe sau pre-importante pentru ca să schimbe
‘caracterul general al sintaxei engleze, care în foarte mare

¹¹⁾ Earle, *Philology of the english tongue*, 2-d. ed., p. 350—2, citat de Le Marchant Douse, op. laud. p. 20 nota

‘parte rămâne anglo-saxonă; sint de ajuns însă pentru a proba, ‘că doctrina imposibilității radicale a amestecului gramatical ‘este o generalisațiune de tot pripită, și că întinderea amal- ‘gamării sintactice nu este în faptă decât o cestiune de ‘dosă relativă,’¹²⁾

Din dată ce cade inchipuita axiomă despre neamestecul gramatical al limbilor, deschizându-se astfel un vast câmp pentru desbaterea neîmpedecată și nepărtenitoare a problemei, este bine a se indica câte-va criterie preliminară, câte-va prolegomene pentru acest nou studiu.

Amestecul între limbi, fie cel gramatical, fie de altă natură, poate fi de două feluri: primar sau secundar. Numim ‘amestec *primar*, pe acela, cărui i se datorește născerea unei nouă limbi din două graiuri diverse; numim ‘amestec *secundar*, împrumuturile cele posterioare, pe cari le face o limbă deja formată dela o altă limbă, fără ca fenomenul să fi fost preces sau să fie însoțit de contopirea popoarelor. Graiul *A* s’a născut din amestecul graiurilor *B* și *C*, amestecându-se apoi prin împrumut cu graiul *M*:

A   M

B   C

Numai amestecul cel primar, adică în linia verticală, nu și cel secundar sau în linia orizontală, este de o însemnătate genealogică, clătinând ore-cum continuitatea dialectală cea neîntreruptă. Lui mai cu seamă, dacă nu exclusivamente, Lingvistica va ajunge, credem noi, a-i atribui o particularitate foarte bine observată de Humboldt în privința dialectelor ro-

¹²⁾ *Martin. The origin and history of the english language*. London, 1862, p. 16—17 p. 14—5 p. 12.

manice: 'Noi sîntem în stare a urmări diferitele ordinii de schimbări, pe cari le-a îndurat limba latină în scăderea și disparițiunea ei: sîntem în stare a mai adăuga către acestea amestecul ulterior al elementelor străine; și tot încă ne e peste puțină a ne da sîmă de încolțirea simbului celui viu, care se desvîltă d'o dată sub diverse forme în organismul limbilor celor din nou înflorite. Un principiu intern, lipsit mai înainte, iată că cuprinde edificiul cel descompus, reconstruindu-l în fie-care din limbile cele derivate într'un alt mod .., ⁷³⁾ Aci noi vedem o naștere în totă puterea cuvîntului, și — ori-ce ar dice Fuchs — este o metaforă permisă, ba chiar necesară prin claritatea imaginii, de a considera în rezultatul unei asemenea nașteri pe un copil produs de doi părinți, cu cari îl lîgă filiațiunea, dar de cari îl desparte individualitatea. ⁷⁴⁾

Amestecul secundar pîte și el să se înrădăcineze într'o limbă; generalmente însă este ca o mîdă, pe care un popor o îmbrățișează și o părăsesce cu o de o potrivă ușurință; cel mult, el ne apare ca o bolă externă, ca un fel de abces, pe care, dacă ne supără, îl putem stîrpi, fără ca desființarea lui să tragă după sine vre-o consecință gravă sau durabilă. Amestecul primar, din contra, face parte din însăși natura limbii, în care se ramifică astfel în toate direcțiunile, încît în cele mai multe casuri nu e chip de a-l înlătura fără a distruge prin această violință întrîga economiă a organismului. ⁷⁵⁾

Amestecul cel primar se operază în diferite proporțiuni de număr și de cultură. Un A pîte să rezulte din $\frac{1}{2} B + \frac{1}{2} C$, din $\frac{1}{4} B + \frac{3}{4} C$, din $\frac{1}{3} B + \frac{2}{3} C$. Numărul pré-covîrșitor sau

⁷³⁾ Humboldt, *Werke*, t. 6, p. 33—4.

⁷⁴⁾ Cfr. Steinthal ap. Pott, *Ungleichheit menschlicher Rassen*, Detmold, 1856, p. 214: "Eine Tochtersprache ist eine Sprache, welche von einem andern Volke, als dem sie ursprünglich angehört, oder auch von letzterem, aber mit fremden sehr einflussreichen Stämmen vermischten Volke, nach einem neuen Principe entwickelt, d. h. umgeformt worden ist."

⁷⁵⁾ Cfr. *Currente den bătrîni*, t. 2, p. 648—56.

cultura pré-supărioră a unuia din cele două ingrediente îi vor înlesni. firesce. o hotărâtă predominare în amalgamă.

În națiunea englesă, de exemplu, elementul anglo-saxon și elementul franco-normand se contrabalanțau sub raportul culturii; însă cel de'ntăiu întrecea de sute și mii de ori pe cel alt în privința numărului. În națiunea bulgară, elementul turanic cel venit dela Volga, ori-cât era de viteț, stetea foarte jos față cu elementul indigen slav de peste Dunăre, atât prin număr cât și prin cultură. Elementul vechiu roman, ori-unde se aședea, în Gallia, în Spania, în Dacia, era mult mai mic prin număr decât populațiunile autoctone, dar în același timp se rădica d'asupra lor ca un gigant prin mărimea culturii. Este oare de mirare, că elementul anglo-saxon la Tamisa, cel slav în Balcani, cel latin în țările romane, au coplesit elementele antagoniste? Am fi în drept a ne mira mai curând, că coplășirea totuși n'a fost nicăiri completă.

Ar fi interesant, mai cu deosebire, de a observa amalgamarea lingvistică a două triburi selbateghe de aceeași forță numerică și culturală. Cât privește două popoare de o potrivă înaintate în civilizațiune, acolo și numai acolo un asemenea fenomen este aproape imposibil. Roma cucerise Elada și a stăpănit-o în curs de secol; nici Grecii însă n'au devenit Latini, dar nici Latini Greci.

În studiul 'limbei amestecate, la selbategi, un început foarte remarcabil se datorește eminentului lingvist frances Lucian Adam.

Se sciea de de-mult, că la Caraibil de pe insulele Antille bărbații și femeile vorbesc două graiuri diferite; ⁷⁶⁾ această bilinguitate însă, așa dicând sexuală, citată din timp în timp ca o curiositate, n'a fost urmărită pînă acum într'un mod științific. Comparând cele două limbi, de'ntăiu în relațiunile lor reciproce, apoi în raportul lor comun către alte dialecte ame-

⁷⁶⁾ Cfr. Sayce, *Principles*, p. 80.

ricane, Lucian Adam aruncă cel de'ntâi o lumină pozitivă, *a-posteriori*, asupra procesului general al formațiunii 'limbelor amestecate'. Aci nu mai sînt raționamente sau probabilități, ci fapte.

Graul bărbătesc și graul femeesc al Caraibilor sînt ambele produsul acelorași elemente constitutive, luate însă în proporțiuni diverse, fie-care din cele două grauri fiind compus din elementul galibi și elementul arruac, cu acea deosebire totuși că elementul galibi predominesce în graul bărbătesc, iar elementul arruac în cel femeesc. Cum s'a întâmplat ôre acest ciudat fenomen, care ne aduce a-minte din chimia formațiunea substanțelor atât de diferite în aparință ca protoxidul de azot, acidul azotos, acidul azotic etc. din același azot și din același oxigen luate în cîtimi variate?

Sînt acum cîțiva secoli, insulele ocupate mai în urmă de Caraibi aparțineau unui trib de Arruaci, venit de pe continentul american, unde remase și mai rămîne pînă astăzi grosul triburilor arruace. Un trib de Galibi, deslipindu-se de asemenea de restul triburilor galibi de pe continent, a năvălit să cucerească acele insule, exterminând întrîga poporațiune bărbătescă și apucând pe femeile celor măcelăriți. De aci bărbaii vorbeau într-o limbă: dialect galibi, iar femeile într'o altă limbă: dialect arruac, — două dialecte eterogene. Copiii cresceau cu ambele aceste grauri, fiind însă oprit băiaților de a vorbi în limba mamelor, rezervată numai pentru fete. Dar a fost cu neputință de a mîntîni mult timp separațiunea cea aristocratică între ambele grauri, astfel că cu încetul fie-care din ele a început a revêrsa cîte ce-va în cea-l'alt. Amestecul e nu numai lexic, ci mai cu sîmă gramatical. Bărbaii Galibi au luat, bună-ôră, dela femeile Arruace unele pronumi, distincțiunea genurilor, desinința viitorului, augmentul *a* la infinitiv, o formă posesivă, verbul causativ etc.

Lucian Adam conchide: *'Il est remarquable que dans cette fusion du galibi et de l'arrouague qui a donné naissance au 'carabe, l'influence prépondérante ait été exercée par l'idiome*

‘des vaincus, et que ce soit *particulièrement dans la sphère des relations qui constituent la grammaire* que les forts aient subi la loi des faibles. Ce renversement des rôles tient sans doute à ce que les femmes des Caraïbes étaient exclusivement chargées de l’éducation des enfants des deux sexes jusqu’à l’âge de neuf à dix ans; j’incline néanmoins à penser que la supériorité grammaticale de l’arrouague sur le galibi n’a point été un facteur indifférent. Quoi qu’il en soit, la science saisit sur le vif, dans le double parler caraïbe ramené à ses origines, le phénomène instructif de la formation d’une langue par l’effet d’une conquête qui, d’une partie des hommes de la nation conquérante et d’une partie des femmes de la nation vaincue, fait une nation nouvelle. Comme les populations américaines ont été soumises durant des siècles à la loi de l’exogamie, qui a dû produire pacifiquement les mêmes effets sociaux que le droit de la guerre pratiqué à outrance, on est en droit de se demander si le nombre des nations et des langues de l’Amérique n’a pas été accru considérablement par des causes identiques ou analogues à celle qui a produit la nation et la langue des Caraïbes. ⁷⁷⁾

Alăturându-se acum rezultatele studiului lui Lucian Adam asupra graiului Caraibilor cu observațiunile lui Marsh despre engleza și cu unele reserve ale lui Sayce, ar urma că o ‘limbă amestecată, rezultă generalmente, dacă nu chiar tot-d’a-una, dintr’o îndelungată bilinguitate a unei populațiuni compuse din două nemiuri pe cale de a deveni un singur popor. Până la deplina identificare a celor două graiuri, fie-care din ele mai întâiu se modifică treptat din ce în ce mai mult în sensul celui-l’alt, mărindu-se astfel proporțiunea puncturilor comune între ambele. În acest chip, dacă graiul *A* consista la început din *a, b, c, d, e, f*, iar graiul *M* din *g, l, n, p, r, s*, va

⁷⁷⁾ Adam, *Du parler des hommes et du parler des femmes dans la langue caraïbe*, în *Revue de linguistique*, t. 12 (1879), p. 275—304.

sosi un moment așa ȋicȋnd mijlociȋ, cȋnd A va primi dela M pe g și l , dȋnd lui M pe b și c , ȋncȋt vom avȋ:

$$\begin{aligned} A &= a + d + e + f \\ &\quad + b + c + g + l \\ M &= n + p + r + r \end{aligned}$$

Vom mai adȋuga numai, cȋ succesaiva amalgamare a doȋ asemenea graȋuri ȋmmulȋesce numȋrul puncturilor comune nu numai ȋntr'un mod absolut, ca ȋn equaȋiunea de mai sus, dar și ȋntr'un mod relativ, fȋcȋnd ca unele puncturi diverginȋi sȋ disparȋ cu desȋvȋrșire din ambele limbi, de exemplu d din A și p din M , adecȋ:

$$\begin{aligned} A &= a + e + f \\ &\quad + b + c + g + l \\ M &= n + r + s \end{aligned}$$

Acum o nouȋ cestiune.

Amestecul cel primar putȋnd a se ȋntȋmpla ȋntre limbi eterogene sau ȋntre limbi omogene, ș'apoȋ omogene și eterogene ȋn *plus* sau ȋn *minus*, ar trebui sȋ ne ȋntrebȋm, dacȋ este vre-un grad de eterogenitate, unde o amalgamare a doȋ limbi sȋ fie radicalmente peste putȋnȋ.

Am spus mai sus, cȋ Sayce pare a fi renunȋat la prejudecata contra amestecului gramatical al limbilor. ȋn ultima sa operȋ, el nu mai atinge acȋstȋ cestiune pe terenul teoretic, dar probȋzȋ ȋntr'un mod așa ȋicȋnd practic adevȋrul teoriei opuse, dȋnd pe șese pagine "specimene de graȋuri amestecate", și anume: maltes, negro-daneso-olandes din India, negro-engleso-olandes dela Surinam, negro-spaniol dela Curaçao, olando-portugeso-indic dela Ceylan și negro-frances dela San-Domingo.

Unele din aceste graȋuri sȋnt vorbite de cȋte o poporaȋiune de peste 100,000 de suflete.

Despre cel negro-daneso-olandes, Sayce observȋ cȋ "n'are genuri, numere, declinaȋiune și conjugaȋiune," ; despre cel ne-

gro-engleso-olandes, că 'este aprópe lipsit de gramatică, ; despre cel olando-portugeso-indic, că 'a perdut casurile, sufixurile verbale etc.,⁷⁸⁾ Dar tóte acestea, în termení atât de generali, óre nu s'ar puté díce și despre limba englesă? Și ea n'are genurí; și ea în mare parte, mai ales dacă o alăturám cu cele-l'alte graúrí germanice, n'are casurí, sufixurí verbale etc.; și ea a fost acusată adesea, une-óri lăudată, de a fi 'aprópe lipsită de gramatică,.

O limbă, din dată ce servă ca mijloc de înțelegere mutuală pentru o comunitate umană, nu póte să nu aibă gramatică, de órá-ce ea trebuí cu órí-ce preț să exprime, într'un mod fie cât de neperfect, acele relațiuni, fără carí o înțelegere mutuală ar fi peste putință. Gramatica consiste ea în forme speciale, în regula pozițiunii cuvintelor în frasă, în varietatea intonațiunii, în órí-ce altă procedură, este tot gramatică.

În dialectul negro-frances dela San-Domingo, un pasagiu din Evangeliul St-lui Ioan (IV, 7—9) sună așa:

'Yon femme, gens Samarie, vini haler dleau. Jésis díe li: 'BÁ-moèn boèr. Discipes li étant té aller nans boúq la gagnèn 'povisions. Alosso, femme Samaritaine la díe li: coument fair 'ous, qui yon Juif, ca mander dleau pou boèr nans lamain 'moèn, qui yon femme Samaritaine? páce Juifs pas ca méler 'épis gens Samarie...,

Aci gramatica, neapărat, nu este nici negriténă, nici francesă, ci parte negriténă, parte francesă, parte *sui generis*; dar în órí-ce cas este o gramatică.

Consecința ar fi dară, că o 'limbă amestecată, se póte nasce, printr'un deosebit concurs de împregiurări, din fusiunea graúrilor celor mai eterogene. Cu cât mai virtos din cele omogene!

Fie însă omogene, fie eterogene, recunóscerea proveninței precise a elementelor constitutive într'o 'limbă amestecată,, mai ales a celor gramaticale, nu este ușóră. Limbile cele ete-

⁷⁸⁾ Sayce, *Introd.* t. 1, p. 219—25.

rogene produc în mare parte prin fusiune ce-va care nu sémănă cu nici una din ele; limbile cele omogene, din contra, produc prin fusiune, iarăși în mare parte, ce-va care sémănă pré-mult cu ambele. Dar dificultatea cea mai seriósă e de o altă natură.

Orî-ce limbă este un tot armonios, în care tóte se află în cea mai strînsă corelațiune. ⁷⁹⁾ Asupra acestui punct de o însemnătate supremă noi vom avé a reveni pe larg, mărginin-du-ne de o cam dată a indica urmările sale pentru cestiunea ce ne preocupă. Amestecul primar al limbilor, după cum am mai văzut, se începe prin întrebuintarea în același timp a două limbi diferite de cătră o populațiune compusă din ingrediente etnice diverse. Bilinguitatea în mersul seú cătră unilinguitate înzestră pe limba cea nouă, ce se desfășură din ea, cu mai multe forme dispartate, cari se obicînesc una lingă alta în concurență, pină ce totalitatea limbei, prin necontenite frămîntări așa dicînd equilibristice ale elementelor sale constitutive, capătă o expresiune caracteristică una. De aci încolo, orî-ce nu se impacă cu acest tip normal, se înlătură saú se modifică în sensul cel predominant. Cu fie-care pas înainte, devine din ce în ce mai greú a supune unei analise riguróse pe acest complex atât de solidar, atât de nedisolubil, atât de corelativ.

În fine, încă o observațiune.

Sub raportul 'limbei amestecate, s'a vorbit mult despre fonetică, despre lexică, despre gramatică; nimic însă saú mai nimic despre semnificațiune.

Dacă e adevărat, precum resultă din tóte desvoltările de mai sus, cumcă două grațuri nu se contopesc într'unul singur decât în urma unei prelungite bilinguități a două némuri întrunite, atunci numai prin amestec primar, nici o dată prin cel secundar, o semnificațiune, o simplă idee saú asociațiune

⁷⁹⁾ Cfr. Humboldt *Über das vergleichende Sprachstudium*, in *Werke*, t. 3, p. 253: "Es giebt nichts Einzelnes in der Sprache, jedes ihrer Elemente kündigt sich nur als Theil eines Ganzen an."

de idei, desbrăcată de cuvîntul în care fusese întrupată, pôte să treacă dintr'o limbă într'o altă limbă.

Să ne explicăm.

S'a constatat de de-mult — ca să dăm un exemplu — că francesul *contrée* și italianul *contrada* derivă din latinul *contra* prin imitațiunea germanului *Gegend* 'țără, din *gegen* 'contra, .⁸⁰⁾ Dacă cuceritorii germani într'o parte a Franciei și la nordul Italiei nu s'ar fi amestecat cu populațiunea indigenă de acolo, într'un mod astfel încât un dialect teutonic și un dialect latin să se vorbescă cît-va timp tot-o-dată de cătără ambele nēmuri puse în contact, o asemenea imitațiune ar fi fost absolutamente imposibilă, căci ea presupune că acela care a dîs cel de'ntăiu *contrée* din *contra* sciea că nemțesce *Gegend* vine din *gegen*, adică sciea nemțesce.

Nemțul era în Franția și'n Italia un pumn de ómeni față cu miliónele de indigeni, cari mai pe d'asupra, după cum am mai spus'o, îi întreceau departe prin cultură. Cu tóte astea, fie într'o proporțiune cît de mică dintr'o parte, între ambele elemente s'a întămplat totuși un adevărat amestec primar, caracterizat, pe o întindere teritorială mai mult sau mai puțin însemnată, printr'un interval de bilinguitate, ale cării urme destul de vederóse s'a păstrat după secolii în francesă și'n italiana de astăzi.

Exemplul Franciei, mai cu sémă, ne arată că o limbă pôte fi rezultatul mai multor amestecuri primare, distanțate prin lungi període. Unii linguiști nu încetéză a bănuí, că gîntea celtică, ca sânge și ca limbă, se născuse dintr'o amalgamă ante-istorică a unui trib ario-europeu cu un trib turanic; ⁸¹⁾ aū venit apoi să se amalgameze Romanii cu Celții; în fine, s'aū

⁸⁰⁾ Cfr. M. Müller, *Über deutsche Schattierung romanischer Worte*, in Kuhn, *Zeitschr.*, t. 5, p. 11—24, unde însă trebui făcute multe reserve.

⁸¹⁾ Benloew, *Aperçu général*, p. 139—45. — Pott, *Etymologische Forschungen*, t. 2, Lemgo, 1836, p. 478, și *Indogermanischer Sprachstamm*, in Ersch u. Gruber, *Encykl.* 2-te Sekt., t. 18 (1840), p. 87: "Noch immer aber gebe ich zu bedenken, dass sich im Celtismus auch eine dem Sanskritismus fremdere Seite zeigt...". — Cfr. Ascoli, *Studj critici*, t. 2 (1877), p. 20.

mai amalgamat Germanii. O asemenea multiplă amalgamare ar fi trebuit să spulbere cu desăvîrşire continuitatea cea neîntreruptă dialectală ario-europeă în genere şi pe cea romanică mai în specie. Faptul însă desminte această aparinţă. Pe de o parte, amestecurile au fost pre-disproporţionate prin număr şi prin cultură tot-o-dată; pe de alta, legea corelaţiunii, pe care am atins-o mai sus, a făcut ca elementul covârşitor, cel latin în ultima instanţă, să devină, prin echilibrarea succesivă a părţilor totului, din ce în ce mai forte în limba francesă, chiar după ce Latinii proprii şi de de-mult despăruseră de pe scenă.

Ne resumăm.

S'a pretins, dar nu s'a dat pînă acum nici o probă solidă despre imposibilitatea amestecului gramatical al mai multor limbi. Din contra, negaţiunea cea dogmatică dintr-o parte a fost urmată de cea-l-altă de contestaţiune, şi contestaţiunea trece deja într-o constatare pozitivă, diametralmente opusă, cumcă două gramatice se pot amesteca şi adesea s'au şi amestecat în realitate. Un asemenea amestec e mai cu deosebire interesant când este primar, începîndu-se prin bilinguitatea unei populaţiuni mixte şi sfîrşindu-se prin a da naştere unei noue limbi, în care însă, generalmente, precumpănesce într'un mod decisiv, nici o dată exclusiv, unul din ingredientele, astfel că neîntrerupta continuitate dialectală, fie cea anatetică, fie cea peritetică, suferă mai puţin decum s'ar păre la prima vedere.

§ 17.

LIMBA NAŢIONALĂ.

Afară de "limba amestecată,, un alt factor de întrerupere a continuităţii dialectale este limba naţională.

Naţiune se cheamă o mare familie, ai cărei membri pe de o parte au credinţa înrudirii şi solidarităţii lor, iar pe de alta posedă, pentru relaţiunile lor reciproce peste tot, o limbă

comună uniformă, pe lângă care figurază diverginte dialectale, mari sau mici, puține sau multe.

Acastă definițiune, o scim, nu e perfectă; ea ni se pare totuși a fi mai bună decât orî-care din cele pînă acum propuse. ²²⁾

Intru cît mai multe triburi omogene, avînd consciința originii comune, nu se pot înțelege unul cu altul prin instrumentul unul singur dialect, brodit și consimțit pentru acest scop, nu există o națiune; intru cît mai multe dialecte ale unei grupe nu convergesc în glîrul unuia singur, străbătut de ele și ale cărui rațe le străbat la rîndul lor, fără a se distruge și chiar fără a se sdruncina vre-unul prin această străbateră împrumutată, nu există o limbă națională.

Limba națională este ea ôre acel singur dialect ôre-cum privilegiat? nu. Este ea complexul celor-l'alte dialecte afară de acel singur? iarăși nu. Limba națională ne înfățișează așa dicînd congresul tuturor acelor dialecte sub președința acelui singur.

În diferite dialecte italiene. bună-ôră, noțiunea de 'fîlu, se exprimă prin: *bèder, cunaja, cet, creatù, effant, fané, îres, fi, mîcan, maraja, maré, masûcher, mat, mulèt, pol, putil, ràis, rêdes, tos* etc. ²³⁾ () Înțelegere ar fi peste puțință, dacă toți Italianii, afară de cuvîntul dialectal propriu, n'ar cunósce în același timp pe toscanul *figlio*. În limba națională italiană există dară vr'o patru-șeci de termîni pentru ideia de 'fîlu,, și cine scie cîte pentru orî-care altă ideă; dar tot-o-dată se află cîte un singur termen comun d'asupra tuturor celor parțiale. În acest chip. o 'limbă națională, s'ar pute figura prin:

m

a   b   c   d   e   f   g   . . . . .

De aci decurge consecința, că unele popóre, ba chiar cele mai multe, și nu numai în regiuni inculte, ci tocmă în Europa, n'aû de loc o 'limbă națională,. Teritoriul Franciei.

²²⁾ Vezi o lungă analiză a diferitelor definițiuni din trecut în *Vegezzi-Ruscalla. Che cosa è nazione*, Torino, 1854.

²³⁾ Biondelli, *Saggio sui dialetti gallo-italici*, Milano, 1853, p. XXXIII.

de exemplu, fiind împărțit între *langue d'oc* sau grupul dialectal provençal și între *langue d'oïl* sau grupul dialectal frances, acesta din urmă are o limbă națională, pe când celălalt ne prezintă dialecte și nimic mai mult decât dialecte. Președintele congresului dialectal frances, ca să ne fie permis a mai recurge la metafora de mai sus, președe și în Provența; dar președe acolo într'un congres de o altă limbă, președe dintr'o impunere politică, președe ca un străin, după cum președuse până mai deună-și peste Nemții din Alsația și după cum, printr'un concurs de eventualități, ar pute să președă la Mozambic sau în Australia. În fond, lăsând la o parte identitatea de ginte latină, francesă în Provența joacă rolul germanei la Slavi din Austria, la Maghiari și la Românii de peste Carpați. Mai pe scurt, dialectul cel predominant în Franța, pe care l'am pute numi cel capetian, căci intronarea lui se datorește mutării capitalei la Paris de către dinastia lui Hugo Capet, a contribuit și a putut să contribuie la închiagarea limbii naționale, numai în sinul grupului dialectal frances, nu însă în Provența și nu pe aliori.

O limbă națională, este dară totalitatea unui grup dialectal, pus într'o deosebită condițiune, care lipsesc grupurilor dialectale în genere. Pe cât timp un grup dialectal nu constituă o limbă națională, acțiunea dialectelor unul asupra altuia se mărginesc la puncturi de contact. Dialectul *a* influențează pe *b*, *b* pe *c*, *c* pe *d*, dar dialectul *d* nu influențează pe *a*, nici vice-versa. Tocmai prin acest *jus finitimorum* se întăresc, dacă nu chiar se formează, acela ce noi am numit continuitatea dialectală cea neîntreruptă. Din dată însă ce s'a realizat o predominare decisivă a unuia din dialecte asupra celorlalte, se începe printr'insul, în care își dau întâlnire toate, influința tuturor asupra tuturor, fie ele învecinate sau nu, și mai cu seamă influința dialectului celui de frunte asupra grupului întreg. Fiecare membru al națiunii, din ori-ce regiune provincială, fiind silit, mai mult sau mai puțin, a întrebuința din când în când dialectul cel predominant, fără ca tot-d'a-una

[illegible]

1. 凡在本行开立存款账户的客户，均可向本行申请开立支票。
 2. 支票的有效期为自签发之日起六个月内。
 3. 支票的金额不得超过账户余额。
 4. 支票的签发人必须为本行客户。
 5. 支票的收款人必须为本行客户。
 6. 支票的用途必须合法。
 7. 支票的签发人必须承担支票的付款责任。
 8. 支票的收款人必须向本行提示付款。
 9. 支票的付款人必须为本行。
 10. 支票的付款金额不得超过支票金额。
 11. 支票的付款日期不得超过支票有效期。
 12. 支票的付款人必须按照支票金额付款。
 13. 支票的收款人必须向本行提供支票。
 14. 支票的付款人必须按照支票金额付款。
 15. 支票的收款人必须向本行提供支票。
 16. 支票的付款人必须按照支票金额付款。
 17. 支票的收款人必须向本行提供支票。
 18. 支票的付款人必须按照支票金额付款。
 19. 支票的收款人必须向本行提供支票。
 20. 支票的付款人必须按照支票金额付款。

Dialectul cel predominant, dacă este mărginit în propriile sale mijloce, turbură continuitatea dialectală cea neîntreruptă numai în sensul peritetic, făcând a se amesteca pe sărite nesce dialecte contimpurane, adică de o potrivă vine, nu cele viue cu cele morțe; limba literară însă mai aduce o perturbațiune analăgă și în sensul anatic, sgândărind fazele trecute ale dialectelor, desgropând morminte, pescuind din trecut și rechiământ la viață arcaisme, cuvinte, forme sau construcțiuni de de-mult uitate. Cea-ce 'l și mai grav, este că înriurirea limbei literare se petrece mai cu deosebire în sfera sintactică, unde ea împinge la acea artificialitate *non-plus-ultra*, de care un simplu muritor nu pôte să nu se mire, de exemplu, în frasa latină sau în periodul german. ⁶⁾

Când o țară este cultă în țesă generală, cu a-nevoe se pôte găsi în ea vre-un dialect, ori-cât de terțiar prin importanță, care să nu fi primit în sine un ingredient scolastic, adesea în repetite rânduri. ⁷⁾ Cu atât și mai puțin nu este nici unul, care să nu fi suferit și să nu sufere ingerința cea neliterară a dialectului predominant, modificat el-însuși prin reacțiunea tuturor celor-lalte dialecte ale grupului. Limba națională ne apare astfel ca o multiplicitate dialectală, mișcată tot-d'a-una printr'un curent spre unitate. O asemenea unitate este tocmai visul ei de aur, realisabil însă numai pînă la o margine.

Disparițiunea dialectelor în sinul fie-cărui națiuni ar fi, pôte, o fericire socială, mărind printr'o mai strinsă unire forța intelectuală a națiunii. Filosofii, din același îndemn filantropic, își bat capul de a născoci o limbă una pentru omenirea întregă. Așa fiind, este ore permis unui linguist de a se gândi cu o părere de reñ la posibila sfășiare a continuității dialectale prin influința dialectului celui predominant, întărit de concursul literaturii? De! O fericire socială, mai pe sus de ori-ce

⁶⁾ Cfr. Grimm, *Über das Pedantische in der deutschen Sprache*, in *Kleinere Schriften*, t. 1, Berlin, 1861, p. 341 sq.

⁷⁾ Cfr. Canello, *Gli altotropi italiani*, in *Archivum glottologico*, t. 3, p. 291-2.

îndoelă, este înalta superioritate a omului asupra celor-l'alte animale. Și totuși întrebați pe Darwin, dacă el n'ar dori în adâncul sufletului ca să mai existe pînă astăzi acel *homo alalus*, acea ființă transitorie între om și malmuță, fără care nu se pôte constata à-posteriori o continuitate ne'nteruptă simio-humană? Știința are și ea interesele sale egoistice.

Orî-cum ar fi, pentru nenorocirea socială, de care se cam bucură Linguistica, 'limba națională, a făcut pînă acum tot atât de puțin ca și 'limba amestecată, pe calea rumperii continuității dialectale. Este o pedecă, negreșit; o pedecă însă pré-parțială și pré-încetă. Pentru ca linguistul să începă a se teme, ar trebui să se înmulțescă mai întâiu limbile naționale, cari de o cam dată forméză numai nesce excepțiuni; ș'apoi în sînul fie-cărei națiuni ar trebui să se mărescă numărul cetățenilor trecuți prin școlă, ce-va pînă acum și mai excepțional chiar în țerile cele mai civilisate...

§ 18.

LIMBA ONOMASTICĂ.

'Limba amestecată, este rezultatul fusiunii a două grupuri lingvistice diferite, omogene sau eterogene; 'limba națională, este tendința cătră fusiune a mai multor dialecte dintr'un singur grup lingvistic. Ambele aceste fenomene clintesc pînă la o măsură continuitatea dialectală cea ne'nteruptă. Mai există un al treilea fel de amalgamare, care se operéză în orî-ce dialect a-parte și totuși, măcar că e foarte pestriță, foarte tenace și foarte împrăștiată în același timp, nu întrerumpe întru nimic continuitatea dialectelor.

În orî-care țeră, în sînul limbei comune de acolo, se află așa dicînd intercalată o altă limbă, ce-va ca un stat în stat, în mare parte independente de graul indigen al momentului și compusă din mai multe categorii de elemente iarăși independinți una de alta, grămădite fără nici o înlănțuire sistematică. Acastă limbă este nomenclatura proprie.

Ce are a face, de exemplu, graul românesc, ca românesc, cu *Gheorghie* sau *Iorgu*, *Ion* sau *Iancu*, *Mihalu*, *Radu*, *Cuza*, *Buza*, *Brailotu*, *Tăut* etc., și ce are a face iarăși între toate acestea grecul *Gheorghie* cu ebraicul *Ion* sau cu slavicul *Radu* și așa mai încolo? Ce are a face graul românesc, ca românesc, cu *Baragan*, *Dundre*, *Iasi*, *Bucegi*, *Tirgoriște*, *Galați*, *Bartad*, *Crahlău* etc., și ce are a face iarăși toate acestea unul cu altul, provenite fie-care din câte o sorginte etnică sau cel puțin cronologică diversă?

Acesta a doua limbă română, vărită în limba română cea comună, o întrece și o lasă departe la urmă prin cătime. Un dicționar, în care s'ar cuprinde toate numirile proprii locale de orașe, sate, cătune, munți, deluri, movile, riuri, părae, lacuri, bălți etc. etc., plus toate numirile proprii personale de calendar, de poreclă și de familie, câte se aud pe întreaga suprafață a României, ar fi cu mult mai voluminos decât vocabularul cel obișnuit al graului românesc.

În același raport se află limba franceză, ca limbă franceză, către *Georges*, *Jean*, *Michel*, *Albert*, *Waddington*, *Gambetta*, *Mac-mahon*, *Marseille*, *Paris*, *Rhône*, *Juras* și așa pînă la infinit.

A pretinde, că onomastica nu aparține limbii unui popor, ar fi a stîrni întrebarea: cui dară să aparțină? Este și ea, ca și graul comun, o manifestațiune vocală nativă a sufletului. A dice *Ion* sau *Bucegi* nu se distinge de a dice *om* sau *munte* decât prin aplicabilitatea acestor din urmă la o clasă, în loc de a se aplica la nesce indivizi.

Avînd a vorbi mai pe larg, într'o altă rubrică, despre natura numilor proprii în genere și despre diferența de natură în specie între cele locale și cele personale, nu facem aci decât a atrage atențiunea asupra caracterului lor de limbă în limbă, ș'apoi o limbă nu numai mai copioasă, dar încă în multe privințe mai veche decât limba în care este interpolată.

Orîcâte nîmuri, în curs de mil de ani, se vor fi străcurat

printr'o țără, fiă-care a lăsat acolo, după o petrecere ce-va mai îndelungată, vre-un nume local, moștenit și păstrat din véc în véc de către imigrațiunile posteriore; orî-câte némuri, iarăși în curs de miî de ani, au fost într'un contact direct sau indirect unele cu altele, tóte au împrumutat tuturora numî personale, a căroră provenință remâne apoi o enigmă adesea nestrăbătută pentru generațiunile depărtate. Istoria numilor proprie, desbătute strat după strat, ar fi istoria cea mai completă a vicisitudinilor succesive ale unui teritoriū și a succesivelor relațiunî politice, religióse, culturale, de orî-ce altă natură, ale unui popor.

Deși fórté importantă sub multiple puncturi de vedere, onomastica totuși nu rumpe, nu turbură întru nemic continuitatea dialectală; și acésta nu numai pentru că lasă intactă gramatica, mărginindu-se în sfera lexică, ci încă mai cu sémă din alte doă cauze: de'ntăiu, prin facilitatea cu care ea se naturaliséză în orî-ce dialect, îmbrăcând pretutindenî câte o haină cu totul națională; și al doilea, prin raritatea ei relativă în circulațiunea de tóte ȓilele a limbei comune.

În Tirol s'au conservat o mulțime de numî locale, pe cari Steub le crede, nu fără temeiū, a fi de originea etruscă. Un număr fórté însemnat se termină în *-usa*, în privința căroră se póte constata forma lor cea veche alături cu forma dialectală germană actuală; de exemplu:

<i>Vechiu :</i>	<i>Actual :</i>
Alpulatusa	Alplatsch
Aratutusa	Ardetz
Cacunutusa	Gschnitz
Cacusa	Tschötsch
Canatusa	Ganitz, Jenatz
Caturatusa	Gedratsch
Cafatusa	Gebatsch
Camurusa	Schmurz
Caracusa	Kortsch

Caracutusa	Gargitz
Caranusa	Scharnitz
Caravatusa	Gravetsch
Larucatusa	Largaz
Lucunutusa	Lugnetz
Lutusa	Iatsch
Lututusa	Laditz
Luvatusa	Lavatsch
Maratusa	Maretsch, Maritz
Maturatusa	Medrat
Nucusa	Natz
Patunatusa	Passnatsch
Patusa	Patsch
Purucatusa	Birgetz
Puratusa	Pratz, Prutz
Puratutusa	Parditsch, Prediz
Racunatusa	Ragnatsch
Racatusa	Ragaz
Savatusa	Schwatz
Taravasatusa	Travesatsch
Tutusa	Zuz
Thalavatusa	Talfaz
Vulutasusa	Bludetsch
Vatusa	Vatz
Viputusa	Pfitsch etc. ⁸²⁾

Pe de altă parte, din numele semitic *Kifa* formându-se prin traducţiune greco-latinul *Petrus*, acesta din urmă a trecut la Francesi în *Fierre*, diferenţiându-se în vr'o două sute de forme, precum: Pédron, Pérard, Pérardel, Peraud, Peraudin, Perchaud, Percin, Percot, Père, Péret, Pérette, Pergod, Periaud, Périaux, Péricaud, Périchon, Périchot, Péridon, Periga, Périgaud, Pérignon, Périllat, Perillon, Périn, Perinard, Périneau, Périnelle, Perinet, Periot, Perlet, Perlicot, Perlot, Pernaud, Pernel, Pernet, Perney, Pernin, Pernod, Pernon, Pernotte, Pero, Peroche, Perocheau, Perodeau, Perodi, Perol, Perollet,

⁸²⁾ Steub, *Über die Urbeionhner Rätians und ihren Zusammenhang mit den Etruskern*, München, 1843, p. 161—81, cfr. p. 184.

Péron, Péronard, Péronneaux, Péronnet, Pérot, Pérotte, Perrottin, Perrain, Perrard, Perraud, Perre, Perreciot, Perregaux, Perrel, Perrelet, Perrenet, Perrenot, Perrenoud, Perrens, Perreon, Perret, Perrichet, Perrichon, Perrigaut, Perrilat, Perriquet, Perrissin, Perroche, Perrochel, Perrodon, Pers, Persin, Persinet, Person, Pertet, Perussot, Peter, Petri, Petron, Pey, Peyrat, Peyraud, Peyre, Peyrac, Peyrenc, Peyret, Peyrol, Peyrolet, Peyron, Peyronet, Peyrot, Peyreton, Peyroulet, Peyrounil, Peyrouton, Peyroudou, Peyruc, Peyrugues, Peyrusse, Peyrusson, Pezron, Piérard, Pierlot, Piernetz, Pieron, Pierrottet, Pietrement, Pirard, Pirain, Piraux, Pirodon, Piron, Pirot, Pirotte, Pyrounen, Prechin, Prenot, Prin etc., pînă la nesce forme atât de depărtate ca Priquet, Prodel, Pron și altele, ⁸⁹⁾ fie-care dialect, ca să nu dicem fie-care familie, adaptând la propriul său chip și la propria sa asemănare, după ce mai întâi l'a tradus, pe bietul *Kifa*!

Provenința cea exotică sau descendența cea ante-istorică se mai poate ore recunoște într'un *Perlicot*=*Petrus* la Francesi, sau într'un *Schwatz*=*Savatusa* la Nemții din Tirol? Fonetica dialectală, sufixațiunea proprieă dialectului, aspectul morfologic, toate acestea imbrobodesc și ascund cu desăvîrșire pe veneticul cel de peste nouă țeri și nouă mări, sau pe strigoful cel pribegit dintr'o lume de de-mult perită.

Negreșit, masca nu este tot-d'a-una atât de îndesată și atât de bine grimată; sînt multe nume propriu nu tocmai asimilate cu dialectul indigen, și unele chiar neasimilabile; atunci însă vine o altă impregiurare, care face ca preința acelor străini nenaturalizați să fie ore-cum imperceptibilă în gralul comun al unui popor. Această impregiurare, a cărei acțiune atinge nu numai onomastica, ci se întinde asupra întregii sfere lingvistice, merită a fi studiată mai de aproape în ș-ul următor.

⁸⁹⁾ Mowat, *Les noms familiers chez les Romains*, in *Mém. de la Soc. de Linguistique*, t. 1, p. 297—9.

§ 19.

LIMBA ÎN CIRCULAȚIUNE.

În economia politică, circulațiunea are două sensuri: de'ntâi, sensul vulgar de trecerea unui lucru din posesiune în posesiune, sau mai bine din loc în loc; al doilea, sensul adevărat științific de mișcarea productivă a valorilor.

Circulațiunea în Linguistică se apropie pînă la un punct de ambele aceste sensuri.

Prin multă circulațiune materială, o monetă sau o marfă lute se învechesc, se șterge, perde lustrul. Și nu e necesar ca acest fel de circulațiune să se petreacă prin mai multe mîni; copilul el singur, sucind și resucind mereu jucăria, o strică mai de grabă și mai lesne decum s'ar strica ea călătorind dela New-York pînă la București. În acest înțeles, circulațiunea în economia politică nu e alt ce-va decât o neastîmpărată locomoțiune, fie prin concurs colectiv, fie prin mijloace individuale.

În Linguistică un cuvînt, o formă gramaticală, o semnificațiune, ori-ce alt element al limbii, se deteriorează tot așa printr'o desă întrebuițare. Acesta s'a observat de de-mult și s'a spus de mai multe ori. Cea-ce a scăpat însă din vedere linguiștilor, este că întrebuițarea cea desă nu trebui să fie neapărat colectivă, adică nu trebui neapărat să se exercite în totalitatea graiului unui popor. Pentru ca francesul *Pierre* să se metamorfozeze în cele două-sute de forme, despre cari noi am vorbit în §-ul precedent; pentru ca *Ioan* să devine la Români *Ion*, *Iancu*, *Ionuța*, *Ionașcu*, *Niță*, *Ionel* etc. etc.; pentru toate acestea ajunge acțiunea cea desmierdătore a cător-va familie, în cari se află câte un *Pierre* sau *Ioan*, chiar dacă în sinul națiunii ar fi puține asemenea familie.

Mult mai important, fie în economia politică, fie în Linguistică, este cel-alt fel de circulațiune: mișcarea productivă a valorilor, în puterea cari două lucruri, identice

sub orî-ce raport, reprezintă totuși nesce valori foarte disproporționate, astfel că din doi *m* unul face 12, pe când altul numai 1 saū chiar *zero*.

Precum în economia politică moneta este mijlocul universal al circulațiunii tuturor bunurilor, tot așa în Linguistică graful este mijlocul universal al circulațiunii ideilor și impresiunilor. Și fără monetă, bunurile ar circula, dar cu mult mai greolu; cu mult mai greolu ar circula de asemenea, deși tot ar circula, ideile și impresiunile fără graful.

Acest paralelism o dată stabilit, să lăsăm acum textualmente să vorbescă economistul cel mai competente în materia circulațiunii.

‘Supposons — dice Skarbek — qu’une pièce d’un franc soit
 ‘remise dans la matinée de la première journée par un ha-
 ‘bitant de la capitale à une laitière en échange du lait qu’elle
 ‘apporte au marché; que celle-ci l’emploie tout de suite à
 ‘acheter une aune de toile; que le marchand de toile fasse
 ‘avec cette même pièce de monnaie sa provision de viande
 ‘dans la boucherie; que le boucher la dépense dans la bou-
 ‘tique d’un marchand de vin; que celui-ci l’emploie à l’achat
 ‘de bouteilles; que le marchand de verreries la dépense en
 ‘pain, le boulanger en bois, et que le marchand de bois la
 ‘retienne pour une dépense à venir et la laisse sans emploi
 ‘dans le courant de la journée suivante. La différence des
 ‘services rendus par cette pièce de monnaie dans le courant
 ‘des deux journées est très sensible, et peut être exprimée
 ‘par des chiffres, car *elle est comme sept à un*. Dans la
 ‘première journée, la pièce d’un franc a fait la fonction de
 ‘sept francs, parce qu’elle a servi à faire sept achats consé-
 ‘cutifs, au lieu que dans la seconde journée elle n’a représenté
 ‘qu’une unité dans les mains du marchand de bois. Si celui-ci
 ‘n’en fait point usage dans le courant de la seconde journée,
 ‘on peut même dire avec raison que, pour la société en gé-
 ‘néral, la différence des services rendus par la même pièce
 ‘de monnaie dans les deux journées *est comme sept à zero*,

‘parce que, étant restée inactive dans les mains du marchand de bois, elle n’a point rempli sa fonction comme instrument d’échange, et l’effet est le même que si elle n’eût point existé. Sa valeur, dans la première journée, est égale en services rendus à celle de sept francs, et il est facile de s’en convaincre en rassemblant tous les produits qui ont été achetés par son moyen; car en évaluant la valeur du lait, de la toile, de la viande, du vin, des bouteilles, du pain et du bois achetés consécutivement avec la même pièce d’un franc, on se convaincra aisément qu’il faudrait dépenser sept francs pour pouvoir acheter toutes ces choses simultanément.,¹¹⁾

Resumând și completând această particularitate în două cuvinte, un alt economist observă: ‘Cu cât mai des o monedă trece din mână în mână, cu atât mai multe bunuri și servicii se pot cumpăra cu ea, și cu atât mai puțin numerar se va cere pentru întreaga circulațiune dintr-o țară., Cu această ocaziune, el citează un fapt foarte instructiv. Pe la jumătatea secolului trecut, comandantul unei cetăți asediate nu avea la dispozițiune decât 7000 fiorini, care i-ar fi ajuns abia pe o săptămână pentru plata garnisunei. El a susținut totuși asediul în curs de șapte săptămâni, plătind regulat soldaților sei, care cheltuiău apoi banii pe la cărcimari, iar cărcimarii împrumutau mereu același banii comandantului.¹²⁾ În acest chip 7000 de fiorini au represintat valoarea de 49,000!

Întocmai în același mod, din două lucruri linguistice de o valoare intrinsecă identică, unul poate să aibă o valoare utilă înzecită și chiar însutită decât cel-l’alt, dacă în graiul comun al poporului circulă de zece sau de o sută de ori mai mult în același interval de timp.

Autorul unei serii de despre fusiunea limbii franco-normande cu limba anglo-saxonă și-a dat osteneala de a distribui după

¹¹⁾ Sharbuck. *Idée générale de la circulation*, ap. Coquelin, *Dict. de l’Econ. politique*, ed. 1854, t. 1, q. 367-8

¹²⁾ Rau, *Corso di economia politica*, trad. Conticini, Genova, 1855, p. 370-1.

provenință respectivă cele peste 40,000 de cuvinte din dicționarul engles al lui Robertson, de unde a rezultat că limba englesă posedă 13,330 cuvinte germanice și 29,854 cuvinte romanice, și anume după litera inițială a cuvântului:

	<i>Germanic</i>	<i>Romanic</i>
A.	392	2230
B.	1210	846
C.	680	3630
D.	637	2757
E.	297	1810
F.	853	1171
G.	594	679
H.	729	613
I.	250	2608
K.	165	13
L.	500	636
M.	555	1412
N.	244	375
O.	478	594
P.	171	1545
Q.	163	169
R.	499	1926
S.	1973	2411
T.	697	1107
U, V.	1332	3221
W.	834	81
Y.	61	„ „
Z.	16	20
	13330	29854 ^{*)}

Muncă colosală, fără rezultat serios! Important este de a cunoște mișcarea cea productivă a valorilor, iar nu de a socoti cu d'a-măruntul întregul număr dintr'o țară, clasificându-l după diferitele efigie ale suveranilor, dar uitând de a distinge mai pe sus de toate moneda care circulă în realitate, care con-

^{*)} Thommerel, *Recherches sur la fusion du franco-normand et de l'anglo-saxon*, Paris, 1841, p. 102—3.

curge la avuția națiunii, care este o adevărată utilitate, de cătră moneda cea îngropată fără folos în pământ sau ascunsă în lădile cător-va sgarciți.

Dacă Thommerel, în loc de a despuia un dicționar, în care cuvintele întrebuințate o dată pe an figurază alături cu cele întrebuințate în toate zilele, ar fi luat mai bine un text engles poporan, un basm sau un cântec, el s'ar fi încredințat că aproape toate vorbele de origine germanică se bucură acolo de o circulațiune dublă, triplă, decuplă, decât vorbele de origine romanică. Prin urmare, cele 13,000 de germanisme din Robertson reprezintă o valoare, o utilitate națională, de mai multe ori mai mare decât cele 30,000 de romanisme. Prin neconținută întrebuințare, germanismele din limba englesă nu numai s'au ros, s'au tocit, s'au redus generalmente la monosilabe, pe când romanismele sînt mai toate lungi, dar încă pe de o parte s'au ramificat în numeroase familie etimologice, iar pe de alta s'au diferențiat fie-care într-o mulțime de semnificațiuni, astfel că verbul *to get*, de exemplu, are peste patru-șeci de sensuri diverse, adecă corespunde cu peste 40 de cuvinte deosebite! Nu este oare curios de a pune pe germanicul *to get*, repetat la tot momentul, în același cumpănă cu vre-o raritate ca *dissembarrassment* sau *imprescriptibility* ori *jactitation*, ca și când ar fi 1=1, de oară ce în dicționar ele apar fie-care ca o unitate egală?

Un dicționar — dice Steinthal — este ‘o statistică a limbii.’⁹⁴⁾ Ar fi trebuit să adauge, că este anume o statistică foarte vițioasă, un fel de recensiment unde populațiunea se împarte după origine sau după religiune, dar nu se arată de loc rolul fie-cărui individ în societate, așa că cetățenul cel mai folositor, cel mai căutat de cătră toți pentru neconțințele sale servicie, e pus pe același liniă cu un vagabond desprețuit sau cu un călugăr ce-și scote nasul din chiliă abia la zile mari, ba și atunci numai dără pentru biserică. Dic-

⁹⁴⁾ Steinthal, *Abriss der Sprachwissenschaft*, p. 85.

ționarul nu ne dă și nu ne poate da circulațiunea limbii: și tocmai acesta este punctul cel esențial.

Aceiași eróre ca Thommerel, dar pe o scară mai întinsă, a comis-o Cihac în privința limbii române, asigurându-ne fără a rîde — de asemenea pe temeiul unei socoteii curat *dicționaristice*—că:

“L'élément latin de la langue roumaine ne représente guère “aujourd'hui qu'un cinquième de son vocabulaire, tandis que “l'élément slave y entre pour le double ou pour $\frac{2}{5}$ à peu près...”

Și mai departe:

“Les éléments turcs — presque un cinquième du vocabulaire roumain..., ²⁵⁾

Cu alte cuvinte, limba română se compune, după Cihac, din o $\frac{1}{5}$ latină, o $\frac{1}{5}$ turcă și $\frac{2}{5}$ slavice, afară de o $\frac{1}{5}$ eterogenă.

E mai pe sus de ori-ce îndoelă, că nicăiri ca în Dobroga Românii n'ad fost expuși la o mai mare influință slavică și turcă tot-o-dată, locuind acolo, în curs de câțiva secolii, într'un strîns contact cu Bulgarii și cu Otomanii. Ei bine, nici chiar în Dobroga aritmetica lui Cihac nu se potrivește.

Iată o scurtă doină română dobroagiană, culsă de neobositul Teodor Burada:

Vara viue, érna trece,
N'am cu cine mai petrece;
Și cu cine am avut,
Val de mine, l'am perdut!
L'a mîncat negrul pămînt,
La biserică 'n mormînt! ²⁶⁾

Luăm primul tom din dicționarul etimologic al lui Cihac, cuprîndător de “elemente latine”, și găsim acolo: *vară=ver. reris; vin=venio; érnă=hibernum (tempus); trec=trajicio; nu=*

²⁵⁾ Cihac, *Dict. d'étymologie roumaine*, t. 2, Francfort, 1879, p. VIII, XII.

²⁶⁾ Burada, *O călătorie în Dobroga*, Iași, 1880, p. 236.

non; *am*, *avut*, *avé*=*habeo*; *cu*=*cum*; *cine*=*quinam*; *mai*=*magis*; *petrec*=*per-trajicio*; *și*=*sic*; *vai*=*vae*; *de*=*de*; *el*=*ille*; *perd*=*perdo*; *mânc*=*manduco*; *negru*=*nigrum*; *pămînt*=*parimentum*; *la*=“un *l* euphonique (?) préposé à la préposition *a*=*ad*”; *biserică*=*basilica*; *în*=*in*; *mormînt*=*monumentum*; fiind uitat numai *mine*, despre care însă, deși coincidă cu slavicul *mene*, va recunoște totuși chiar Cihac că nu se poate despărți de vechiul italian *mene*:

Lontano son de gioi. e gioi de *mene*... ⁹⁷⁾

Câte cuvinte, atâtea latinisme, fără nici un amestec străin, absolutamente nici unul!

Am ruga pe Cihac să ne găsească tot așa un cântec românesc pe jumătate mai scurt, sau măcar să compună el însuși în proză o frază românească de cinci șiruri, în care toate cuvintele să fie numai slavice, sau numai turce, sau numai slavice și turce, de vreme ce — după el — elementul turc în limba română este egal la număr cu cel latin, iar elementul slavic ‘y entre pour le double’.

Absurditatea aserțiunii sare în ochi.

Negreșit, slavismele la Români, și chiar turcismele, nu sînt puține; în circulațiune însă, adică în activitatea cea vitală a grafului românesc, în mișcarea cea organică, ele se perd aproape cu desăvîrșire față cu latinisme. Chiar dacă toate derivațiunile turce și slavice ale lui Cihac ar fi corecte, pe când în realitate cele mai multe păcătuiesc contra științei dela cefă pînă la călcăie, ⁹⁸⁾ și tot încă nu s’ar pute dice că ingredientul slav și cel turc luate la un loc sînt egale la Români cu ingredientul latin, necum a reduce pe acesta din urmă la o bîată pătrime în alăturare cu cele-lalte două. Un calcul serios în Linguistică, ca și’n economia politică, are în vedere nu unitatea brută, ci valoarea de circulațiune.

⁹⁷⁾ Caix, *Le origini della lingua poetica italiana*, Firenze, 1880, p. 210.

⁹⁸⁾ Cfr. *Corrente den bătrîni*, Suplem. la tom I. passim.

Să luăm tot din Dobrogea, pentru motivul arătat mai sus al unei influințe turco-slavice mai pronunțate, următorul bocet sau cântec de jale, în care sînt destule cuvinte nelatine :

Drăguțul meu bărbătel,
Drăguțul meu sufletel,
 Când ți-a veni dorul
 Să ieși *drumușorul*,
 Să-mi stingi focușorul?
 Astă primăvară,
 Când ești afară,
 În revărsatul zorilor,
 În cântatul paserilor,
 În șuerul vînturilor,
Plugușorul înjugai,
 Negră brazdă resturnași,
 Și din gură tu diceai :

Ța Plevan

Și haiș Joian,

Hași cu tata, nu vî dați
 Și la greu nu mă lăsați,
Brazda tot'o resturnați!
 Eu când te-audiam,
 Cu gură nu grăiam,
 Mă luam,
 Mă sculam

Și'n grădină mă duceam,
 Floricele semănam,
 Să le poarte fetele,
 Fetele, *nerestele*.
 Florile au înflorit,
 Bărbatul mi-a putredit!
 Timpul *cosei* c'a sosit
 Și la câmp când am eșit.
 Pe *rezore* m'am uțat,
 Sufletelul mi-am strigat:
 Spune-mi, *dragă*, un cuvînt
 Să pot trăi pe pămînt!
 Am ramas fără de sprijin,
 Singurică fără de razim!

Valuri mari mă 'nrăluiesc,
 N'am cum să mă sprijinesc.
 Bătută's de gânduri,
 Ca vîntul de dîluri,
 Ca apa de maluri! ⁹⁹⁾

Prin litere cursive noi am însemnat cuvintele nelatine, în-
 trate în limba română prin amestec secundar, și anume: 1
 vorbă grăcă, 3 vorbe maghiare și 18 slavice.

Prin litere rărute am indicat 7 cuvinte, despre originea că-
 rora nu e aci locul să discutăm cu Cihac, cari însă în ori-ce
 cas nu sînt nici slavice, nici turce.

Peste tot în cîntecul întreg sînt 155 de cuvinte, dintre
 cari, prin urmare, numai 29 nu sînt latine; adică elementul
 latin întrece mai mult decît de cinci ori pe toate cele-
 lalte împreună.

Apoi nici un singur turcism la 155 de cuvinte, deși scena
 se petrece tocmai în Dobrogia.

Să mai observăm, că din numărul vorbelor latine noi am
 șters pe *strig*, pe care însuși Cihac, nu se scie prin ce minune
 fonetică, îl derivă din latinul *exquirito*. ¹⁰⁰⁾ Afară de acesta,
 am trecut la cuvinte slavice pe *zori*, măcar-că forma *zuori*,
 atât la Transilvanénul Silivestru: *ши дин зсори роуа намерін*
таае, ¹⁰¹⁾ precum și la Moldovénul Dosofteu: *дннь зсвр де кжнѣ*
мз мжнек, ¹⁰²⁾ alături cu vechia formă cunoscută *zswa=diua*,
 indică mai curând originea din latinul *dies*, sau cel puțin un
 compromis poporan între vorba latină și cea slavică. Mai pe
 scurt, am fost mai părtinitori pentru străinisme decît pentru
 latinisme.

Circulațiunea relativă a elementelor linguistice se recunoște
 prin întrebuințarea lor mai desă sau mai rară într'un text,

⁹⁹⁾ Burada, op. cit. p. 265.

¹⁰⁰⁾ Cihac, *Dict.* t. 1, p. 266.

¹⁰¹⁾ *Psaltire, ce să zice cântare*, Belgrad, 1651, ps. CIX.

¹⁰²⁾ *Psaltire a sfântului prorocî Davidu*, Uniev, 1673, ps. LXX.

în care ori-ce element se consideră ca atâtea elemente deosebite de câte ori se repetă. Astfel în cântecul de mai sus slavicul *drag*, de exemplu, întimpinându-ne de 3 ori, noi a trebuit să-l dăm valórea de 3 față cu vorbele cele puse numai câte o dată=1. După Cihac, un asemenea *drag* nu este decât $1=1$ cătră *predmet*, *rătan*, *sădelcă*, *tripol* și cine mai scie câte altele, pe cari noi — Românii — le auđim, póte, la 4cece ani o dată. Cele mai circulátóre însă, adecă cele mai utile din elementele slavice în limba română, ca să nu mai vorbim despre cele turce, posedă totuși o valóre mult mai mică decât cele latine. Un *și*, un *să*, un *că*, un *cu* etc.. fără cari nu e chip a construi o singură frasă română, sînt ca 100 cătră 1 chlar în privința unui *drag*.

Principiul circulațiunii în limbă, în sensul mișcării productive a valorilor, n'a fost pînă acum nici o dată formulat în Linguistică. Acesta ar puté scusa pînă la un punct pe Thommerel sau pe Cihac. Să nu uítăm însă, că unii dintre corifeii sciinței l'au presimțit de de-mult. Așa Curtius, vorbind despre posibilitatea ca o formă gramaticală să modeleze după sine alte forme gramaticale diferite, 4dice că acesta se întămplă în doă casuri: 'sau când o formațiune este fórte numérosă, pe când cele-l'alte sînt isolate, sau când ea este fórte întrebuintată., ¹⁰³⁾ Ce însemnéază acéstă dilemă? Ea stabilește din punct în punct equațiunea, pe care o avem noi înșine în vedere. și anume: 1 franc cu o activă circulațiune face căt 10 franci circulând fie-care de 4cece ori mai puțin. Acțiunea unei forme gramaticale în 50 exemplare este pentru Curtius de o potrivă cu acțiunea unui singur exemplar circulând de 50 de

¹⁰³⁾ Curtius, *Studien zur griechischen und lateinischen Grammatik*, t. 9 (1876), p. 282 nota: "sei es, dass numerisch eine grosse Zahl von Bildungen mehrere vereinzelt nach sich zieht, sei es, dass eine sehr viel gebräuchtere und deshalb dem Sprechenden besonders lebhaft vorschwebende Form ihn von der Tradition abirren lässt., — Cfr. Misteli, *Lautgesetz und Analogie*, in *Zeitschr. f. Völkerpsych.*, t. XI (1880), p. 414—5, și Brugman, *Morphologische Untersuchungen auf dem Gebiete der indogermanischen Sprachen*, Leipzig, 1876, t. 1, p. 88.

ori în intervalul când cele cinci-deci exemplare au circulat numai câte una dată, adică: $50 (1a+1b+1c...) = 1s \times 50$.

Curtius ne strămută din sfera *Dicționarului* în a *Gramaticii*. Precum dicționarul este statistica cuvintelor, de asemenea gramatica e statistica formelor de relațiune; și o statistică tot atât de viciasă, indicându-ne existența elementului cutare sau cutare, dar nu și circulațiunea lui, care se poate urmări iarăși numai în texturi poporane. Dicem și aci "texturi poporane", căci în cele literare, cu cât ele sînt mai literare, cu atât mai mult ne întîmpină forme străine une-ori cu desăvîrșire grafului comun, sau cel puțin neajunse încă a deveni vulgare. Romănesce, bună-ură, adverbii în *-mente* sau adjectivele în *-abil* sînt de o cam dată literare și numai literare.

Alfabetul, ca și gramatica, ca și dicționarul, este și el o statistică de același natură a provisiunii fonetice a unei limbi. În alfabetul cirilic un *з*, un *ж*, un *ѣ*, un *в*, figurază ca $1=1$ alături cu *а*, *с*, *к* etc., deși în circulațiunea dialectelor slavice ele sînt o curată excepțiune, sau chiar o ficțiune. În alfabetul latin *z* sau *y*, cu totul excepționale pentru vechii Romani, sau mai bine proprie numai limbii latine literare, ocupă în alfabet un loc identic cu sunurile cele mai răspândite. Aci, ca și'n privința cuvintelor sau a formelor gramaticale, texturile sînt unicul mijloc de a constata circulațiunea, adică adevărata valoare sau utilitate a unui sun.

O încercare de acest fel a făcut-o de de-mult Förstemann. Să luăm, de exemplu, proporțiunea celor două nasale în limbile elenă și latină. La 100 consone, în elena sînt 18 *n* și numai 4 *m*; în latina 14 *n* și 12 *m*. În elena dară un *n* valorează de $\frac{1}{2}$ ori cât un *m*. La 100 vocale, în elena sînt numai 7 *i*, în latina 27.¹⁰³⁾ În latina, prin urmare, un *i* are o utilitate aprîpe de 4 ori mai mare ca în elena. Un asemenea tabel al circulațiunii relative a sunurilor ne dă o noțiune

¹⁰³⁾ Förstemann, *Numerische Lautverhältnisse*, in Kuhn, *Zeitschr.*, t. 1, p. 163–79. — Cfr. *ibid.* t. 2, p. 36–44.

viuă despre caracterul fonetic al unei limbi; un alfabet — nu ne spune nimic. Nici o dată printr'o simplă enumerațiune a sonurilor cunoscute într'un grai, noi nu vom înțelege, de pildă, pe cei 5 *i* din latinul *difficillimi*, pentru care în deșert am căuta o paralelă în elena și'n mai multe alte limbi.

La Români sonul *r*, pe care nu'l au de loc Mexicanii și Chinezii, se repetă cel puțin de 15 ori la fie-care 100 de consóne. Putem óre să-i dăm aceiași valóre ca lui *h*, întrebuințat de vr'o 2 ori la 150 de consóne? Ba chiar toate guturalele și palatalele la un loc: *h*, *k*, *g*, *c*, *g'* și *j*, deși sint 6 la număr, totuși circuléază în limba română mai puțin decât singurul *r*.

Să presupunem un moment, că circulațiunea lui *j* ar fi la noi tot așa de désă ca a lui *r*, încât să se dică cu drept cuvint: $1j=1r$; atunci însă tipul fonologic al graiului românesc ar fi cu desăvîrșire alt ce-va, fără nici o aseménare cu cea ce este astăzi. În circulațiune dară și iarăși în circulațiune se oglindescé fața cea fonică, ca și cea gramaticală, ca și cea lexică a unei limbi.

Cele de mai sus se aplică de o potrivă bine la construcțiunil sintactice, la respândirea mai mare sau mai mică a diferitelor categorii ideologice, la orice altă secțiune a studiului linguistic în genere.

Când Bergaigne constată, că 'n a doua carte întregă din *De bello gallico* Cesar pune tot-d'a-una verbul la sfîrșitul propozițiunii, afară de vr'o cinci-spre-deci excepțiuni, ¹⁰⁴⁾ el urmăresce în latina un cas de circulațiune sintactică.

Când Heyse ne spune, că Francesii au 4 cuvinte: *pointe*, *saillie*, *trait d'esprit* și *bon mot* pentru 1 singur german *Witz*, sau alte 4: *ruse*, *fourberie*, *friponnerie* și *espieglerie* pentru 2 germane: *List* și *Betrug*, ¹⁰⁵⁾ el surprinde un fenomen de circulațiune ideologică.

¹⁰⁴⁾ Bergaigne, *Essai sur la construction grammaticale*, în *Mém. de la Soc. de Ling.* t. 8, p. 8.

¹⁰⁵⁾ Heyse, *System*, p. 242.

Pretutinderi în Lingvistică un ingredient întrebuințat de 4 sau de 6 ori în intervalul *d* are o valoare utilă dublă sau triplă decât un ingredient identic întrebuințat numai de 2 ori în același interval *d*. În acest mod, 100 de ingrediente, utilizate fie-care numai câte 1 dată pe zi, valoriză mai puțin decât 25 de ingrediente, utilizate fie-care de câte 5 ori. Și o probă irresistibilă în această privință este, mai cu seamă, raportul numilor proprii, locale și personale, către graul comun al unui popor.

Am vedut în §-ul precedent, că onomastica unei țări de o întindere oarecare constituie în totalitatea sa un dicționar mult mai voluminos decât dicționarul cel mai complet al graului comun de acolo. Vr'o 9000 de numi proprii, mai toate personale și mai toate numai din Germania, au fost explicate de către Pott, abia ca o încercare, ca o mică frântură așa zicând dintr'un colosal mosaic.¹⁰⁶⁾ Pentru singura onomastică topică a României n'ar ajunge 100,000 de numere! Mapa cea mai amărunită, acoperind cu litere aproape imperceptibile un părete întreg, nu ne împărtășește decât *notabilia*, fără a se pute pogori la atâtea movile, stfucă, pârâșe, fel de fel de accidente teritoriale, pentru cari la fața locului există generalmente câte un nume propriu.¹⁰⁷⁾

Dacă ne aducem a-minte, că o mare parte, poate chiar cea mai mare, din această imensă nomenclatură e cu totul străină limbii comune a țerei, astfel că — un exemplu foarte caracteristic — din cele 30 districte ale României: *Mehedinți, Gorj, Argeș, Dimbovița, Prahova, Buzău, Rimnic, Putna, Bacău,*

¹⁰⁶⁾ Pott, *Die Personennamen, insbesondere die Familiennamen*, Leipzig, 1859, p. IX.

¹⁰⁷⁾ Cfr. Brandes, *Die Heiligen und die Teufel mit Himmel und Hölle in den geographischen Namen*, Leing, 1866, p. 3: "Wie die Sterne am Himmel und die Sandkörner am Meeresgestade nicht zu zählen sind, so unzählbar sind auf unserer Erde die Städte, Flecken, Dörfer, Weiler, die Ströme, Flüsse, Bäche, Berge und Wälder, und alle haben ihre Namen bekommen; und nicht allein jene sondern auch fast jeder Fleck in den Feldmarken und Waldrevieren ist benannt worden."

Sucéva, Dorohoiu, Botoșani, Iași, Roman, Vaslui, Tutova, Fălciu, Covurlui, Tecuci, Brăila, Ialomița, Ilfov, Vlașca, Teleorman, Olt, Romanați, Dolj, Némț, Muscel și Vâlcea, numai cele 3 din urmă se pot înțelege romănesce, ba încă în *Vâlcea* din *vâlceă=vallicella* s'a mutat accentul, iar *Némț* e de origine slavică, se nasce firésca întrebare: cum ôre graul poporului nu se afundă întreg sub un amestec ibrid atât de covârșitor? Tot ce'l scapă de potop, este principiul circulațiunii.

Limba comună, abstracțiune făcând de șovăirile dialectale, se reproduce aceiași pe fie-care punct al țerei. Dacă vom admite că ea posedă 10,000 cuvinte, pe cari să le represintăm prin *m*, atunci ori-ce individ, cunoscând numai jumătatea cea mai întrebuintată, va avé o provisiune lexică de $\frac{m}{2}$. Limba onomastică totală a aceleiași țeri fie de 200,000 terminî, adecă 20*m*. E ce-va spăimintător; nu există însă nici un punct, unde acéstă manină să fie cunoscută întrégă. Individul cel mai familiar cu nomenclatura personală și locală a țerei sale, scie cel mult 1000 de numî proprie, adecă $\frac{m}{10}$. Acésta încă nu e tot. La 1000 de cuvinte din limba comună, chîiar din gura aceluî individ excepțional, circuléază în conversațiune 5, maximum 10, fie chîiar 25 de numî proprie, cea-ce constituă, într'un cas extrem, abia $\frac{m}{400}$. Iată cum un element, de 20 de ori mai numărös ca cifră brută, posedă totuși prin circulațiune o valóre de 40 sau de 100 de ori mai mică!...

Să conchidem.

În Linguistică marele principiu al circulațiunii, uitat pînă aci aprópe cu desăvîrșire, s'ar puté privi ca pétra cea angulară a edificiului. Cea ce se chiamă *fisionomia* unei limbi, nu este alt ce-va decăt rezultatul circulațiunii. Fisionomia totală a limbei se compune din fisionomiile sale parțiale: fonetică, tonică, morfologică, sintactică, lexică, ideologică, rezultând fie-care dintr'o circulațiune deosebită, astfel că se póte întâmpla, bună-óră, ca fisionomia fonetică sau lexică să nu fie de aceiași natură cu cea sintactică sau cu cea tonică, dar

tóte circulațiunile speciale la un loc concurg într'o singură fisionomie generală. Limba francesă, de exemplu, are în întregime o fisionomie una, deși fisionomia sa lexică e hotărît latină, pe când fisionomia fonetică este, din contra, de un caracter celtic foarte pronunțat, ca și cea tonică, nu scim însă pînă la ce punct cea sintactică sau cea ideologică, rămânând a se decide problema prin criteriul circulațiunii, fără care orî-ce caracteristică totală sau parțială a unui graiu e radicalmente falsă...

§ 20.

LIMBILE ANTICE ȘI LIMBILE MODERNE.

Linguistica — s'a spus în nenumărate riuduri și tot încă se mai spune — dătesce avîntul seî mai cu sémă filologiei clasice sanscrite, scóse din întunec în a doua jumătate a secolului trecut.

Noî am indicat deja în §-ul 10, și vom avé a mai atinge mai la vale, adevérata genese a sciîței limbé; de astă dată ne oprim atenziunea numai asupra unei consecințe imediate, nu tocmă fericite, pe care o avusese în studiul linguistic de pînă astăzi predilecțiunea cea exagerată pentru sanscrita și iarăși sanscrita.

Ca dialect antic, sanscrita nu putea fi alăturată d'a-dreptul în sens peritetic decât cu alte dialecte antice, cu așa numitele surori ale sale mai mici, cu zendica, elena, latina, paleoslavica, gotica etc., tóte de vécuri repodate, tóte ajunse mai mult sau mai puțin la o tréptă de clasicitate, tóte cunoscute noue numai din monumente.

Se făcuse astfel în Linguistică un fel de monopol prin prescripțiune în favórea limbilor antice. Călăuzele generale pe calea sciîței se mărginîau și se mai mărginesc într'un mod ca și exclusiv în sfera cea mórtă a anticității. Așa începuse Bopp, așa a urmat Schleicher, așa fac mai încóce Baudry în

Francia, Ferrar în Anglia, Ayuso în Spania. Pînă și Ascoli se crede ôre-cum dator de a pune măcar pe titlu: *“Corsi di glottologia del Sanscrito, del Greco e del Latino”*, deși în text alérgă mereu la dialecte contimpurane.

Ce-va mai mult. Aprópe pretutindenl în Europa, ba încă și’n America, catedra de Linguistică e unită cu aceea de sanscrită în persóna unui singur profesor; și mai adesea se întâmplă, că cursul întreg cuprinde în fapt numai exerciție sanscrite după Stenzler sau după Benfey, împinse une-orî pînă la probleme vedice, fără nici o vorbă însă despre sciința limbii propriu zisă. Alături cu o asemenea Linguistică fără Lingui-
stică, figurează pe prima linie un profesor special pentru filologia elenică și un alt pentru cea latină; apoi abia pe ici pe
colea câte o catedră mai dosnică pentru vre-un grup dialectal modern: filologia romanică, cea slavică, cea germanică.

Whitney se miră unde-va, că profesorul de filologia comparativă dela London, octogenarul Hewitt Key, nu scie și recunósce el-însuși de a nu sci sanscrită. ¹⁰⁸⁾ N’ar merita ôre o mirare cu mult mai temeinică atăția profesori de Linguistică, de așa numita *“allgemeine Sprachwissenschaft”*, cari înțeleg fôrte bine Mahābhārata și Rāmāyana, dar n’au mai-mai nici o idee de complexul sciinței limbii? A fi cine-va sanscritist nu este a fi și linguist tot-o-dată, precum și vice-versa linguistul cel mai de frunte pôte a nu fi sanscritist. ¹⁰⁹⁾ Heyse era de tot slab în sanscrită; Sayce nu se pare a fi tocmai tare; nemiî însă nu li va contesta un loc de onóre în Linguistică. Însuși Whitney, deși excelent sanscritist, profită totuși puțin de sanscrită în lucrările sale curat lingvistice.

Este timp de a reduce în Linguistică rolul limbilor antice în genere la adevărata lor valóre.

¹⁰⁸⁾ Whitney, *Oriental and linguistic studies*, t. 1, p. 205.

¹⁰⁹⁾ Cfr. Oppert, *Ouverture du cours de philologie comparée*, Paris, 1864, p. 27:

“On mesure quelquefois les titres des hommes destinés à répandre cette science

“d’après leurs productions plus ou moins marquantes dans la littérature sanscrite.

“Rien n’est moins justifié...”

În sfera cea etnologică a limbii *în concreto*, misiunea linguistului este de a studia în dialecte circulațiunea elementelor constitutive și de a urmări dialectele în continuitatea lor cea ne'nteruptă, pe care totuși, în fapt, pe de o parte o clatină ore-cum fenomenul 'limbii amestecate, și tendința cea fusionistă a 'limbii naționale,, mai ales a 'limbii literare,, iar pe de alta o împestriteză 'limba onomastică,. Mai pe scurt, continuitatea dialectală cea ne'nteruptă, în legătură cu pedecele saū accidente ce o întimpină, și criteriul cel secund al circulațiunii, iată cele două griji de căpeteniă ale linguistului din punctul de vedere etnologic. El bine, tocmai limbile antice îi oferă pe ambele aceste tărîmuri materialul cel mai săracăcios.

Continuitatea dialectală cea ne'nteruptă a limbilor antice e sfâșiată în sens peritetic prin disparițiunea dialectelor celor intermediare sincronice, și este ascunsă tot-o-dată în sens anatic prin lipsa ori-cărui urme positive de dialecte anteriore primordiale.

Când Johannes Schmidt a cutedat a afirma continuitatea cea ne'nteruptă peritetică între grupurile dialectale indic, eramic, elenic, italic și cele-l'alte ale familiei linguistice ario-europée. ¹¹⁰⁾ el a scornit asupra-și o înfricoșată furtună, care nu încetază de a mai bubui pînă astăzi, deși teoria analógă saū chiar identică a lui Schuchardt despre grupurile dialectale romanice — veđi mai sus §-ul 15 — a fost primită fără nici o larmă. De ce? Pentru că la mijloc între dialectele antice cele păstrate au perit alte numérose dialecte și chiar grupuri dialectale întregi, dintre cari ne vom mărgini a menționa pe Sciți între Slavi și Eranți, iar între Eranți și Eleni pe Traci, tocmai două mari grupuri cari serviau așa dicend drept punte între Asia și Europa. ¹¹¹⁾ Dacă tot așa s'ar fi perdut grupul provençal

¹¹⁰⁾ J. Schmidt. *Die Verwandtschaftsverhältnisse der indogermanischen Sprachen*, Weimar, 1872. — Cfr. M. Müller, *Ueber die Resultate d. Sprachwiss.*, p. 21.

¹¹¹⁾ Cfr. *Cuvinte den bătrâni*, t. 2, p. 686.

între Franca și Spania sau grupul sard între Spania și Italia, ar trebui de asemenea o genială cutedare a unui Johannes Schmidt pentru a susține, înfruntând o legiune de adversari, ne'nterupta continuitate dialectală peritetică a familiei lingvistice romanice. Numai prin peirea grupurilor dialectale scitice și tracice, făcându-se o largă gaură linguistică între Europa și Asia, s'a deschis o îndemănatecă ușă pentru teoria unei 'unități arice asiatică, fără strinsă continuitate cu o 'unitate arică europeană, ; teorie, pe care o mai apără în ruptul capului, contra lui Johannes Schmidt, majoritatea linguiștilor. ¹¹⁹⁾

Pe de altă parte, ne'nterupta continuitate dialectală anatetică pentru limbile cele antice este un *desideratum* întocmai de aceeași natură ca străbunii cei necunoscuți ai primului străbun cunoscut în arborele genealogic al unei case boieresci. Este învederat că acel prim străbun cunoscut, fie *M*, avusese și el tată, moș, bunic etc.; dar cum se cheamău acela? cine să fi fost? unde aș trăit? este o enigmă și iarăși enigmă, pe care unui fabricant de genealogie, pentru hatîrul nobilei clientele, o înlocuiesc adesea prin nesce numi născocite. Cam tot așa fac o sémă de linguiști. Limba latină e sora sau cel puțin veră primară cu elena, cu gotica, cu paleo-slavica, cu zendica, cu sanscrita etc.; părintele lor însă sau părinții lor și părinții părinților sînt *ixuri* și nimic mai mult decît *ixuri*. Cu toate astea, Schleicher, pe care'l cităm ca pe cel mai celebru dintr'o pleiadă, a reușit a croi pentru latina o linie ascendentă destul de lungă, compusă din cinci generațiuni.

Să-l ascultăm în această laborioasă operă de restaurațiune:

'I. Latina, umbrica, oscica și alte câte-va mai puțin cunoscute grațuri italice în sensul strict al cuvîntului (adecă cu 'excluderea celui messapic, deși este indo-germanic, și a celui 'de tot obscur etruscic) sînt surori, născute din același mămă,

¹¹⁹⁾ Vezi literatura controverselor în Pezzi, *Glottologia aria recentissima*, Torino, 1877, p. 179 nota 1.

pe care o numim limbă fundamentală italică (italische Grundsprache).

II. Limba fundamentală italică și limba fundamentală celtică sînt surori gemene (Zwillingschwester), născute din aceeași mămă: limbă fundamentală italo-celtică (italoceltische Grundsprache).

III. Limba fundamentală italo-celtică se înrudește mai de aproape cu grăca și cu albanesa, formând împreună ramura europeană sudică a familiei indo-germanice, de unde rezultă că ele avuseseră o singură mămă, cărui îi vom zice limbă fundamentală sud-europeană (südeuropäische Grundsprache).

IV. Limba fundamentală sud-europeană se află într-o mai strînsă înrudire cu limbile indo-germanice din Asia, avînd toate ca mămă limba asiatico-sud-europeană (asiatisch-südeuropäische Grundsprache).

V. Limba asiatico-sud-europeană este soră cu limba fundamentală nord-europeană (adecă slavo-germanică), născute ambele din mămă comună: proto-limba indo-germanică (indogermanische Ursprache).¹¹³⁾

Schleicher cunoscuse atît de bine fie-care din cele cinci limbi anterioare limbii latine, încît se scie că, într-o bună dimineață, el și-a dat petrecerea de a compune o fabulă întregă în cea mai veche din ele: *avis akvâsas ka=ovis equusque* "oia și cal, ;¹¹⁴⁾ o fabulă, care își mai găsește admiratori serioși chiar în ziua de astăzi.¹¹⁵⁾ Cu cît mai lesne l-ar fi fost, negreșit, de a scrie vre-un romanț într-o limbă ce-va

¹¹³⁾ Schleicher, *Kurzer Abriss der Geschichte der italischen Sprachen*, în *Museum für Philologie*, N. F., t. 14, p. 329—46. — În același gen. el a mai scris: *Kurzer Abriss d. Gesch. d. slavischen Sprache*, în Kuhn, *Beiträge*, t. 1, p. 1—27.

¹¹⁴⁾ Schleicher, *Eine Fabel in indogermanischer Ursprache*, în Kuhn, *Beitr.* t. 5, p. 206—8.

¹¹⁵⁾ Fleury, *Un peuple retrouvé par la grammaire*, p. 6: "Cette langue qu'aucun témoin n'a entendue, qu'aucune plume n'a jamais figurée, on l'a reconstruite de toutes pièces, on a refait son dictionnaire, on a même tenté de l'écrire, et cette reconstruction n'est pas moins légitime que celle des dinotériums et des ptéro-dactyles..."

mai nouă, bună oră în cea sud-europeă sau în cea italo-celtică!

Noi am spus mai sus — pag. 58-60 — că continuitatea dialectală cea neîntreruptă, după cum nu înlătură clasificarea peritetică a grupurilor de dialecte, tot așa nu împiedică genealogia lor cea anatetică. Astfel, de pildă, grupurile dialectale romanice fiind o dată clasificate în frances, provençal, spaniol, portuges, italian etc., noi avem dreptul de a trage pentru ele o genealogie comună din latina, negreșit din cea vorbită, nu din cea literară. Cea ce face însă Schleicher, e cu totul altce-va, ca și când între latina și între dialecte romanice ar veni să se intercaleze la mijloc o 'limbă fundamentală franceso-provençală, sau 'o limbă fundamentală italiano-spaniolă,, și anume o 'limbă,, o unitate, iar nu cel puțin un grup dialectal franceso-provençal sau italiano-spaniol, adică o multiplicitate ore-care.

Schleicher nu băgase de seamă, că reproduce *tal quale* în principiu teoria ilustrului Raynouard, îmbrățișată ore-când de Perticari, de Sismondi, de Ugo Foscolo, de Champollion-Figeac etc., dar care de de-mult a pierdut ori-ce vedă în lumea lingvistică. După Raynouard, latina nu este o mumă, ci bunica dialectelor romanice, a căror mumă a fost 'une langue intermédiaire, dont le type a fourni les éléments et les formes de nos idiomes actuels,. ¹¹⁶⁾ Deochiată pe tărîmul dialectelor moderne, unde era lesne a'î constata slabiciunea, această teorie, grație lui Schleicher, s'a mutat victoriosă pe tărîmul dialectelor antice, unde e mai greu a o combate.

Urmașii lui Schleicher au refăcut arborele seî genealogic

¹¹⁶⁾ Raynouard, *Grammaire comparée des langues de l'Europe latine*, Paris, 1821, p. III — E foarte remarcabilă, aplicându-se de o potrivă bine către Schleicher ca și către Raynouard, observațiunea lui Lewis, *An essay on the origin and formation of the Romance languages*, Oxford, 1835, p. 36: "Unless he here calls in 'the assistance of a miracle, and supposes that as at Babel the tongues were 'confounded, so after the invasion of the Romans they were made uniform, it 'is difficult to understand how he accounts for such a prodigy...,"

În diferite moduri, admitând mai cu seamă, aproape într'un glas, după cum am arătat mai sus, bifurcarea între limba fundamentală asiatică și cea europeană; direcțiunea însă a rămas aceeași, sbuciumându-se toți de o potrivă a umple lacuna continuității neîntrerupte anatetice a dialectelor antice printr'un edificiu *sui-generis*, compus dintr'o mulțime de caturi imaginare.

August Fick, cel mai ingenios din școala genealogistă, luând un cuvânt ore-care, nu se sfiesce a ne da forma lui precisă în șase perioade succesive, toate ante-istorice. Așa de exemplu, numele 'șerpelui, este:

- 1°. În limba fundamentală leto-slavică: *angi*;
- 2°. „ „ „ leto-slavo-germanică: *anghi*;
- 3°. „ „ „ greco-italică: *achi*, *anchi*;
- 4°. „ „ „ europeană: *anghi*;
- 5°. „ „ „ asiatică: *ahi*;
- 6°. „ „ „ ario-europeană: *aghi*, *anghi*.

Singurul cusur al acestor minunate reconstrucțiuni este, că despărțirea familiei linguistice ario-europene în tulpinele asiatică și europeană, apoi a celei europene în ramurile greco-italică și leto-slavo-germanică, apoi a acestor din urmă în crengile leto-slavică și germanică etc. etc., se întemeiază nu atât pe existența unui material suficiente precum pe lipsa materialului, pe sărăcia lui, pe un *deficit*.

Pe lângă celelalte, această teorie nu este nici măcar consecință cu sine-însuși.

Dacă 'șerpe,, după Fick, se dicea în limba cea fundamentală ario-europeană *aghi* și *anghi*, rezultă că acea limbă avea ore-cari divergențe dialectale. Dar de ce atunci să nu recunoștem că latina, elena, slavica, germana etc. s'au dezvoltat treptat din germenii dialectali cuprinși deja în acea limbă, după formula cea anatetică pe care am dat-o mai sus la pagina 60, în loc de a inventa cu orice preț între acea limbă și între urmașele sale alte cinci sau șase mume *ex machina*?

Cumcă istoria familiei ario-europene, ca și istoria oricărui

alte familie lingvistice, se începe, în adevăr, prin multiplicitate dialectală, iar nu prin unitatea cea visată de 'limba națională,, o demonstrează Bréal cu câte-va exemple irresistible, dintre cari vom reproduce unul singur:

'Les mots qui désignent le coeur dans nos langues de l'Europe supposent tous un primitif *kard*. D'autre part, les mots qui désignent le coeur en sanscrit et en zend supposent un primitif *ghard*. Mais ce qui prouve que la forme *kard* n'était pas étrangère aux langues de l'Asie, c'est qu'elle s'est conservée dans le juxtaposé *grad-dhâ* qui désigne un acte de foi, ainsi que dans le verbe *grad-dadhâmi*, qui veut dire j'accorde mon coeur, ma foi (c'est le latin *credo*). Nous avons donc deux formes, *kard* et *ghard*, dont il serait difficile de nier la parenté, mais qui ne se laissent pas réduire à une forme commune. Probablement l'une et l'autre coexistaient dans la langue mère indo-européenne..., ¹¹⁷⁾

Cele cinci saū șese grațuri intermediare între latina cu surorile ei și între sorgintea lor comună ar avé cuvîntul de a fi numai dóră în cazul mai multor amestecuri primare succesive ale dialectelor ario-europee cu dialecte de alte familie lingvistice, sgraduindu-se astfel de atâtea ori continuitatea dialectală cea ne'nteruptă prin nascerea atâtor limbi nouë, lipsite de o legătură ore-cum nedisolubilă cu fazele precedinți; mai pe scurt, se va fi întămplat de cinci saū șese ori un fenomen analog cu formațiunea limbilor romanice din amestecul latinei cu grațuri eterogene provinciale. În acest mod, dacă vom însemna elementul ario-europeu cel covârșitor prin *AA* și elementele cele ne-ario-europee prin *B*, *C*, *D*, atunci ne vom explica 'limbile cele fundamentale,, patronate de Schleicher saū de Fick, ca nesce 'limbi amestecate,,; bună-óră: 'limba fundamentală greco-italică,,=*AA+B*, 'limba fundamentală leto-slavo-germanică,,=*AA+C* etc. Numai ingredientele *B*, *C*,

---

¹¹⁷⁾ Bréal, *Mélanges*, p. 377—9.

D, pot face ca aceste limbi să nu fie A', A'', A''', A'''' și așa mai încolo, adică o continuitate neîntreruptă a graiului ario-europei celui *ab ovo*, ci să fie $AA+B > AA+C$. În sine, lucrul e foarte probabil. Dar scim noi ôre ce-va pozitiv despre un asemenea amestec primar, și chiar despre amestecul cel secundar al dialectelor antice?

Se bănuiesce că Celții s'ar fi amalgamat din Ario-europei și Turanl. ¹¹⁸⁾ S'ar pute presupune, că Eranl conțin din temelie un element ôre-care semitic destul de important. ¹¹⁹⁾ S'a vorbit mult despre ingrediente egiptene și mai ales cele feniciene la Elenl. Tôte acestea însă și altele analôge aparțin periodului mitic al istoriei. Nemic pe deplin sigur. Despre fenomenul 'limbei amestecate, la cel vechl, ca și despre neîntrerupta continuitate peritetică și anatetică a dialectelor și grupurilor dialectale antice, lingvistul are la dispozițiune abia câte-va indicațiuni rapsodice, expuse la o perpetuă controversă.

În vechime au existat națiuni în tötă puterea cuvîntului; nici una însă nu ne-a lăsat o 'limbă națională, în sensul figurei dela pagina 82. Avem pe ici pe colea câte o 'limbă literară,, produsă de câte un dialect predominant, dela care ea s'a depărtat printr'o artificialitate une-ori enigmatică; dar nicăiri nu găsim nu numai un complex de dialecte tindînd la unitate națională sub direcțiunea unuia din ele, ci nici măcar un singur dialect așa cum se vorbea în tôte țilele; nicăiri un text adevărat poporan; nicăiri un cîntec sau un basm, furat de pe buze necoplite. Despre poesia poporană a Romanilor, bună ôră, s'a scris volume întregi, ¹²⁰⁾ în cari însă tocmai poesiă poporană nu se găsește.

Urmărind în limbile antice circulațiunea elementelor lin-

¹¹⁸⁾ Mai sus p. 80 nota 81.

¹¹⁹⁾ Cfr. *Currents den baltedni*, t. 2, p. 686.

¹²⁰⁾ Corssen, *Origines poésies romanes*, Berolini, 1846; — Ed. du Ménil, *Poésies populaires latines antérieures au douzième siècle*, Paris, 1843; etc.

guistice, care să ne dea fisionomia cea neprețuită a ne-
grați sub toate puncturile de vedere, noi dobândim mereu re-
sultate aproximative în cazul cel mai bun, uneori și tot
greșite. Sintaxa latină, pe care o învățăm în școală, poate
să fi fost vre-o dată sintaxa poporului roman chiar în Roma
necum afară din capitală? Până și în privința formelor gramati-
cale, limbile antice, așa cum le cunoștem noi, ne oferă un
material foarte nesuficient. Să dăm un specimen latin și un
specimen românesc identic. Substantivarea infinitivului, ca
noi în 'a mea înțelegere', 'a ta iubire', și așa mai nou
la tot pasul, ne întimpină excepționalmente, trei-patru exem-
ple peste tot, în scriitorii latini cel mai vulgari, ca Plaut
(28): 'meum intelligere', sau Plaut (Curc. 28): 'tuum amare',
nici o dată însă în Cicerone, în Tit-Liviū, în întreaga litera-
tură clasică a Romanilor. O asemenea substantivare a in-
finitivului, atât de normală în graiul poporului român, a început
să dispară în limba română literară, înlocuindu-se mai bine
prin *-fiind*. Dacă literatura română va reuși peste un timp
a goni de tot pe infinitivul substantivat, deși nici o dată nu
va părăsi poporul român, va fi imposibil a constata în
printr-un text literar circulațiunea acestui fenomen, însă
cum ne este imposibil acum de a-l constata în latina

În fine, limba onomastică, locală și personală, este
interesantă prin luminele ce revărsă asupra vicisitudinilor teri-
toriei și asupra relațiilor unui popor, foarte importantă
tot-o-dată prin extrema sa bogăție și prin modul cum se in-
pămîntenește în fiecare dialect, este partea cea mai strălucită
din materialul ce ni-l procură graiurile antice. Noi fă-
cem lui Constantin—Dimitrie sau lui Grigorie—Găță. Cine are
ne va spune, cum vor fi deschișii Elenii pe copiii numiți
Hermenevici sau Antonici, cei Romanii pe Caesar sau pe
Pompeii?

Dela sfera etnologică, ar fi de prisos de a mai trece la
cea antropologică a limbii. Aci se cere și mai mult ne-

tura cea naturală; și tocmai natura e mai pretutindeni sulemenită în texturile cele literare ale anticității.

Cu ce ne-am ales dară?

Linguistica se asemănă cu un călător, de'naintea căruia se aștern două căi, menite a-l duce la una și acela-și țință: o cale mai scurtă, pe loc șes, cunoscută și sigură, unde poate să pășască fără grabă, fără sfială, examinând cu liniște tot ce i se înfățișază la dreapta și la stînga; o altă cale mai lungă, pe creștetul unui munte obscur, stropșită de stînci și curmată de prăpăstii, unde trebui neconținut să sară cu frică, fără a pute să-și păstreze sângele rece, pînă ce — ajungînd la un punct — vede d'o dată un abis peste care nu e chip să treacă, și atunci se oprește, silindu-se în deșert a inventa o punte. Acastă din urmă cale este aceea a limbilor antice, unde continuitatea dialectală, cea peritetică ca și cea anatică, e ruptă prin peirea mai multor grafuli intermediare și a mai multor fase anteriore; unde amestecul limbilor, cel primar ca și cel secundar, e întunecat prin neajunsul datelor istorice; unde nu se poate urmări rolul limbii naționale în sinul unui grup dialectal, ba pînă și grupurile dialectale ne sînt cunoscute mai adesea prin vre-un singur dialect, resfrînt și acela numai în oglinda cea înșelătoare a limbii literare; unde limba onomastică e redusă la cea mai mică expresiune; unde studiul circulațiunii elementelor lingvistice, în loc de a ne lumina, adesea ne retăcesce. Calea cea-laltă — sînt limbile moderne.

Nemiî pînă acum n'a înțeles și n'a descris mai bine ca Max Müller însemnătatea cea mare a limbilor moderne în Linguistică, acordând între ele postul de onore anume celor romanice.

Să vorbescă el-însuși:

‘Importanța grafulilor moderne pentru a pătrunde mai adînc în natura limbii în genere și pentru a înțelege mai bine ‘principiele dezvoltării chiar a grafulilor antice, n'a fost nici ‘o dată apretiată cum se cuvine...’

Mai departe:

‘Afară de toate celelalte considerațiuni, graturile moderne
 ‘ne ajută a stabili printr’o demonstrațiune necontroversabilă
 ‘principiele cele fundamentale ale științei limbii. Pentru un
 ‘linguist, ele sînt ceea ce este stratul terțiar sau formațiunile
 ‘și mai recente pentru un geolog. Operele lui Diez: *Gram-*
 ‘*matik der romanischen Sprachen* și *Etymologisches Wörter-*
 ‘*buch der romanischen Sprachen*, nu numai că nu sînt mai
 ‘pe jos întru nimic de lucrările lui Bopp, Grimm, Zeuss și
 ‘Miklosich, dar încă servesc ca cea mai bună introducere la
 ‘studiul periodelor mai vechi ale grațului ario-europeu. Multe
 ‘puncturi cari, pe terenul sanscritului, elenului și al latinei, nu
 ‘pot fi probate decât pe calea inductivă, se învederează aici
 ‘printr’o demonstrațiune istorică. În dialectele romanice mo-
 ‘derne noi avem de năntea ochilor cea mai completă și cea
 ‘mai clară repetițiune a originii și creșterii limbii, după cum
 ‘nu se mai găsește alta nicăieri în întreaga istorie a grațului
 ‘romenesc. Noi putem urmări latina dela prima inscripțiune
 ‘Scipionică, cu 283 ani înainte de Crist, pînă la cea de n-
 ‘tălu indicii neo-latini în Italia, Spania și Franța: apoi în
 ‘curs de o mie de ani în cele șase grupuri dialectale roma-
 ‘nice, posedînd fie-care câte o literatură bogată și auten-
 ‘tică..., ¹²¹⁾

‘Este un prejudeț de a crede—observă Bergmann—cumcă
 ‘Linguistica trebuie studiată mai cu preferință asupra limbilor
 ‘antice, ca sanscrita, ebraica, greaca, latina etc. E mai bine,
 ‘din contra, de a lua drept temelie o limbă modernă, de oră-ce
 ‘studiul lingvistic al grațurilor vechi nu implică pe al celor
 ‘nove, derivate din ele, pe cînd studiul lingvistic al grațurilor
 ‘nove implică neapărat pe al celor vechi, din cari ele derivă,
 ‘îmbrățișînd, prin urmare, o istorie completă a unui grațu
 ‘dela sorginte pînă la actualitate..., ¹²²⁾

În fine, ca să scurtăm, noua școală lingvistică germană, re-

¹²¹⁾ M. Müller, *Lectures*, 2 d ser., p. 244-51

¹²²⁾ Bergmann, *Cours de linguistique*, p. VIII

presintată prin Leskien, Brugman, Osthoff și alții, despre care vom vorbi mai pe larg cu o altă ocaziune, a început deja a se rosti pe față că: 'noi trebui să scotem principiile cele fundamentale ale științei limbii nu din limbile literare cele 'morte ale anticității, ci mai cu seamă din dialectele cele viue 'de astăzi...', ¹²³⁾

§ 21.

LIMBA POETICĂ.

Ar fi o scăpare din vedere, dacă n'am atinge aci pe la sfârșit, măcar în trecăt, încă o limbă, care în aparență n'ar trebui să preocupe pe lingvist, în realitate însă îl ademenesce nu o dată, fără ca el totuși să-și dea seamă, de ce anume pe dînsul, vinător al graiului natural, îl atrage și îl interesează ce-va ce se poate numi, după expresiunea lui Humboldt, 'artă prin limbă', ¹²⁴⁾

Nodier este singurul autor de o carte lingvistică, care a consacrat un capitol special 'Limbei poetice, ; ¹²⁵⁾ capitol fără vre-o valoare, remarcabil totuși prin faptul că există.

Nu numai poezia cea poporană, care și ea este artistică pînă la un punct, ci mai cu deosebire cea cultă, un Schiller, un Victor Hugo, un Byron, posedă o pinacotecă a sa, ca să dicem astfel, de expresiunii mai mult sau mai puțin străine graiului vulgar.

În sinul dialectului etnologic cutare sau cutare, de care se servă, această poezie face o alegere, sau mai bine zicînd nemeresce dela sine, fără a căuta, și apoi combină cu un instinct admirabil elementele ce-i convin pentru a o rădica mai pe sus de vorbirea cea obicnuită.

¹²³⁾ Delbrück, *Einleitung*, p. 60.

¹²⁴⁾ Humboldt, *Werke*, t. 4, p. 59: 'Die Poesie ist die Kunst durch Sprache.'

¹²⁵⁾ Nodier, *Notions de linguistique*, p. 63-73: *Langue poetique*.

Poesia cea literară este cu mult mai artificială decât literatura în proză; cu toate astea, lingvistul o studiază mai cu drag, și are dreptate.

E cam greu a defini limba poetică altfel decât numai prin opoziție cu limba prozaică. Dacă vom dice că 'limba prozaică, este o actualitate în momentul când se vorbește, vom putea caracteriza 'limba poetică, ca *anacronism* în același moment. Anacronism nu pentru că poetului îi plac vorbe, concepțiunile sau întorseture învechite, uitate, eșite din întrebuințare, ci mai ales pentru că modul său de a se exprime, în ceea ce este adevărat poetic, reproduce oarecum copilăria limbii umane în genere.

Noi am spus mai sus—pag. 48—că limba umană în genere se începe prin *percepțiune*, adică printr'o impresiune directamente produsă de un obiect oarecare asupra simțurilor, trecând apoi în *apercepțiune*, când cugetarea se apucă a uni într'o singură noțiune mai multe asemenea impresiuni. *Percepțiunea* este: 'aur, = *galben*; *apercepțiunea*: 'aur, = *galben* + *strălucit* + *greu*.

Scim bine că pentru unii linguiști 'percepțiunea, la om ca și când n'ar fi, ci numai 'apercepțiunea,. Lazarus de exemplu, urmat de Steinthal, afirmă că, dacă mă dore un deget, eu nu o știu decât prin *apercepțiune*, căci tot ce-mi dă *percepțiunea* este simțul durerii.¹²⁶⁾ E un simplu joc de cuvinte. Când cineva îmi înfige un ac în deget, făcându-mă a striga *ah* sau *vai*, acest *ah* sau *vai*, ori-ce s'ar dice, este ce-va simțit, nu cugetat; este un element cu un singur factor, nu cu doi; este o percepțiune. Negreșit, repetându-se un asemenea *ah* sau *vai* într'o altă sau o a treia împreglurare analoă, mintea noastră, prin gruparea presintelui cu trecutul, apersepe însemnarea strigătului, perpetuându-l în limbă ca expresiune a durerii; nascerea lui însă, ori-cum

¹²⁶⁾ *Das Leben der Seele*, Berlin, 1856—7, t. 2, p. 28 sqq.

ar fi, e anterioară acestei *apercepțiunii*, fiind datorită numai *percepțiunii*.

Pentru a înlătura ori-ce controversă asupra sensului '*percepțiunii*, și '*apercepțiunii*, să recurgem la următoarea imagine, pe care ni-o oferă Taine: 'Supposez un livre écrit dans 'une langue originale et muni d'une traduction interlinéaire; 'le livre est la nature, la langue originale est l'évènement 'moral, la traduction interlinéaire est l'évènement physique, 'et l'ordre des chapitres est l'ordre des êtres. Au commen- 'cement du livre, la traduction (=évènement physique) est 'imprimée en caractères très-lisibles et tous bien nets. Mais, 'à mesure que nous avançons dans le livre, ils le sont moins, 'et, de chapitre en chapitre, il s'y glisse quelques caractères 'nouveaux qu'on a peine à ramener aux premiers. A la fin, 'surtout au dernier chapitre, l'impression devient indéchiffrable; 'cependant quantité d'indices montrent que c'est toujours la 'même langue et le même livre. Tout au rebours pour le texte 'original (=évènement moral). Il est très-lisible au dernier 'chapitre; à l'avant-dernier, l'encre pâlit; aux précédents, on 'devine encore qu'il y a là de l'impression, mais on n'en 'peut rien lire; plus avant encore, toute trace d'encre dispa- 'rait.' ¹²⁷⁾ Ei bine, cela-ce numim noi *percepțiune*, ca punct de plecare al limbei umane, sînt acele prime capitole din imaginea lui Taine, în care '*evenementul* fizic, e foarte cetet, pe când '*evenementul* moral, nu se poate încă descifra, ci numai dîră se ghicesce, deși în fapt există, după cum există și '*evenementul* fizic, într-o stare imperceptibilă chiar în cugetarea cea mai abstractă. În acest sens, *apercepțiunea* lui Lazarus, în faza'i inițială, nu diferă de cea ce țicem noi *percepțiune*, avînd însă cusurul da a necesita un epitet: '*prima* *apercepțiune*,. căci altfel nu s'ar deosebi de *apercepțiunea* cea adevărată, adică de cea lisibilă.

Între *percepțiune* și *apercepțiune*, între predominirea deci-

¹²⁷⁾ Taine, *De l'intelligence*, t. 1, p. 334—5.

sivă a simțirii și predominarea decisivă a cugetării, între capătul *S* și capătul *C* în desfășurarea sufletului uman, se află în interval, ca în imaginea de mai sus din *Taine*, mai multe graduri succesive, unele mai apropiate de *S*, altele de *C*. Graul omenirii în copilărie este din ce în ce mai *S*, adică mai perceptiv; graul omenirii în maturitate, pe cale spre bătrânețe, e din ce în ce mai *C*, adică mai apercceptiv. Același diferență ne întimpină între limba poetică și limba prozaică. Proza reprezintă vrista cea apercceptivă a graului; poesia, în trăsăturile ei cele specifice, prin care se depărtează de la proză, corespunde graului în copilărie.

‘Creatorii limbii umane—dice Max Müller—ați fost poezi. Poesia e mai veche decât proza. Și aducând un admirabil vers din poetul englez Wordsworth: ‘movila cea depărtată tot mai vorbea încă cu sœurile apunând,, ilustrul profesor de la Oxford observă, că această idee a unei conversații prelungite între sœurile și o movilă din depărtare, atât de străină prozel actuale, ar fi putut să figureze ca ce-va foarte obișnuit în limba cea primitivă a neamului omenesc.¹²⁰⁾ Trebuia să mai adauge: ‘și în limba copiilor din toți timpii.,

Pentru omul primitiv, pentru poet, pentru copil, tot ce există trăesce ca dinșul, simte ca dinșul, cugetă ca dinșul. Nemic mort în lume, nemic fără suflet. Copilăria nu vrea să creadă că este ce-va care să nu aibă viață; și tocmai de aceea, lipsind o antitesă, ea nu poate să înțeleagă însăși ideea de ‘viu. Imi aduc a-minte că fetița mea, când era de trei ani, m’a întrebat într-o zi cu multă nedumerire: ‘ce este viu?, Cântând a-i da un răspuns după vristă, i-am spus că ‘viu, se cheamă ceea ce se mișcă de la sine. Copilul s’a uitat la pendula orologiului de pe perete și m’a întrebat iarăși: ‘ce e viu?, A trebuit să-mi dau nu puțină ostenelă pentru a-i lămurii, că pendula nu se mișcă de la sine. Fetița a eșit din

¹²⁰⁾ M. Müller, *Essai sur la mythologie comparée*, trad. Perrot, Paris, 1873 p. 75—6.

odaia, lăsându-mă cufundat în gânduri asupra genezii inteligenței umane. Peste două minute ea se întorce și mă vede nemișcat. ‘Tată, tu acum nu ești viu?’, Nu mai știu ce i-am răspuns; îmi amintesc însă că, după o jumătate de oră, am găsit pe copil în odaia de alături vorbind cu păpușa, pe care o asigura cu mult foc ca ea nu este *viuă*; și totuși, făcând o curată teorie, copilul în practică nu înceta de a crede că păpușa e viuă, de vreme ce’l vorbea. Încă o dată, așa este și omul primitiv, așa e și poetul. De aci tropul, de aci metafora, de aci prosopopeia etc.

Cu toate acestea, între limba cea copilărească, despre care noi am vorbit în §-ul 16, și între limba poetică, care ne preocupă în momentul de față, sînt deosebiri esențiale, deși ambele reproduc câte ce-va din procesul primei formațiuni a limbii umane în genere :

1°. Copilul construiește din nou pe un loc gol : poetul *re*-construiește pe de asupra, într’un mod parțial, un edificiu deja clădit.

2°. Copilul nu isprăvesce nici o dată opera sa de creațiune, căci, abia pornit pe cale, iată că i se impune fără voe dialectul cel gata al societății; poetul isprăvesce, de oră-ce materialul și chiar zidirea întregă îi sînt oferite de mai înainte și primite de dinsul, nefindu-l permis și ne-vrînd el-însuși, ca să dicem așa, decât a întipări pecetea geniului său pe dialectul cel gata al societății.

3°. Copilul, oprit dela începutul căii prin grăul părinților, ne poate arăta numai reversatul zilei, zorile din epoca închiągării limbii umane în genere; poetul, lucrînd într’o sferă mai restrînsă, dar cu o deplină libertate, ‘die freie Dichterkraft’, după expresiunea lui Schiller, ne mai destăinuiește unele particularități din dimineața omenirii, pînă la care nu ajunge copilul.

4°. În copil, noi urmărim numai dialectul antropologic în fașă, nu și pe cel etnologic; ¹²⁹⁾ în poet, pe ambele tot-o-dată.

¹²⁹⁾ Cfr. totuși Schulze, *Die Sprache des Kindes*, p. 27—9) nota.

5°. În fine, în limba copilărească toate interesează pe linguist, toate fiind de o potrivă native în ordinea cronologică a desfășurării lor; în limba poetică noi facem o spicuire de elemente instructive, și o spicuire anevoioasă ca ori-ce alegere, fiind supusă până la un punct arbitriului momentan și vederilor subiective ale linguistului, a căror consecință este posibilitatea unui rezultat înșelător.

Limba poetică în sensul nostru, Steinthal o confundă cu caracterul mai mult sau mai puțin poetic al cutărui sau cutărui dialect etnologic. 'Cât de săracă — dice el — e limba 'poetică a Romei în alăturare cu cea greacă! Cât de sărace 'sint graturile romanice alături cu cel german!', ¹²⁰⁾ Nu e aici vorba. Pentru un adevărat poet, nici un dialect etnologic nu este ne-poetic. Franceza cu accentul tot-d'a-una pe ultima silabă și polona cu accentul tot-d'a-una pe silaba penultimă, afară de vocalele cele închuse la Francezi și de consoanele cele grămădite la Poloni, apoi o sintaxă țepănă etc., sînt în țesă generală foarte prozaice: totuși un Victor Hugo în franceza și un Mickiewicz în polona revărsă cu o mână plină nesecate tesaure de 'limbă poetică,. Și nu e de mirare, de vreme ce tocmal în graturile cele prozaice se poate arăta mai la lumină geniul unui poet, genul fiind forță, iar forța călîndu-se prin resistință. Într'un dialect prozaic e slabă, negreșit, poezia cea poporană, ca produs al colectivității; nu însă și aceea cultă, care întrunește în sine darul de a oglindi o individualitate excepțională poetică și tot-o-dată darul de a trece peste capul unei singure națiuni pentru a resfringe poezia omenirii în totalitate.

Poesia poporană e prețioasă pentru linguist ca tot ce e poporan. Chiar proza poporului e adesea poetică; și anume cu atât mai poetică, cu cât mai primitiv e poporul. Un sîlbatec este poet în fie-care frasă. În fie-care cuvînt, s'ar putea dice în fie-care gest. În secolul trecut, Pieile-roșii din Canada, în-

¹²⁰⁾ Steinthal, *Gezammelte kleine Schriften*, Berlin, 1880, p. 92.

cheiând un tractat de pace cu Englezii, îl începea așa: ‘Sintem fericiți de a fi îngropat în pământ securea, pe care o ‘roșise de atâtea ori sângele fraților noștri etc., Ce pôte fi mai figurat? ¹³¹⁾ Dacă e adevărat, că prin poeziă se exprimă pasiunea și imaginațiunea, atunci sînt fôrte poetice plîă și înjurăturile saă blăstemele poporului, despre cari filosoful Dumarsais avea dreptate de a ne asigura că: ‘les figures de rhétorique ne sont nulle part si communes que dans ‘les querelles des halles., ¹³²⁾ Acest element imprecativ abundă și’n poezia poporană, oferindu-ne une-ori coincidențe curioase la poporele cele mai eterogene. Poemele omerice, ca rapsodie poporane, deși refăcute de mîni artistice, nu desprețuesc nici ele ‘la rhétorique des halles,. Nu acêsta însă și nu acestea înțelegem noi prin ‘limbă poetică, în speciă. Am spus din capul locului, că ea este un *anacronism* în privința grafului comun al momentului, ceta-ce cu greă se aplică la poezia poporană, iar cu atăt și mai a-nevoe la trăsurile cele poetice ale prozei, care tot-d’a-una se ține în curentul cronologic al dialectului celui vorbit. Poezia poporană este și ea anacronistică, fiind apărută ôre-cum prin ritm saă prin rimă de dese schimbări succesive, une-ori încă și prin superstițiune, ca în descântece; dar în ori-ce cas ea este anacronistică fără comparațiune mai puțin decăt poezia cea cultă, care ne procură astfel partea cea esențială a limbii poetice.

Pentru a da un specimen de ‘limba poetică,, însuși Steintal nu cităză un vers poporan, ci un vers cult:

Schwindet ihr dunkeln Wölbungen droben..

(Feriți voi, întunecatelor bolți, colo sus!)

în care el se opresce mai ales asupra simplului ‘schwindet, în loc de compusul ‘verschwindet,, ca și ‘Wölbung, în loc de ‘Gewölbe,, observând că: ‘cuvintele simple sînt în genere ‘mai poetice, fiind mai primitive, mai concrete, prin urmare

¹³¹⁾ Cfr. Blair, *Leçons de rhétorique*, trad. Quenot, Paris. 1830, t. 1, p. 123 nota.

¹³²⁾ Ibid t. 3, p. 269.

‘mai apropiate de simțire, pe când cele compuse, mai clare, ‘mai abstracte, corespund mai bine cugetărilor,, adică întocmai cea ce am distins noi înșine mai sus prin mai marea *perceptivitate* a limbii poetice în alăturare cu mai marea *aperceptivitate* a celei prozaice.

În versul citat, Steinthal găsește tot-o-dată ce-va onomatopoeic, adăugând cu drept cuvânt, că onomatopeia aci, deși nu e cea nativă, la care recurge graful omenesc în formațiune, ci se datorește artei poetului, totuși ambele sînt în legătură. ¹³³⁾

Farrar a adunat mai multe exemple de asemenea ‘echo-uri ale naturii, în limba poetică, cari s’ar pute numi o repercusiune a unei onomatopee propriu zise. E celebru versul lui Ovidiu, unde imită țipetul brîscelor, fără a se pogori la trivialul βρεξεξεξέξ κοάξ κοάξ al lui Aristofan:

Quamquam sunt sub aqua, sub aqua maledicere tentant..

Cine ôre nu scie apoi pe a lui Racine :

L'essieu crie et se rompt...,

unde pare-că auđi scărțăitul osiei; după cum auđi resunând potcôvele cailor în a lui Omer :

Πολλά δ'ἄντα, κάταντα, páranτά τε δόγματ' ἔχλον...

sau în Virgiliu :

Quadrupedante putrem sonitu quatit ungula campum... ¹³⁴⁾

În versul, pe care’l citéză, Steinthal a uítat să mai atragă atențiunea și asupra epitetului : ‘*dunkeln Wölbungen*, = ‘*intunecatelor bolti*;. Epitetele, căroră mai bine li s’ar pute dice colorit, căci ele îmbracă ori-ce obiect în varie culori ale imaginațiunii, jócă un rol fórte important în ‘limba poetică,,

¹³³⁾ Steinthal, op. cit. p. 98: ‘Auch die Onomatopöie des angeführten Liedes ‘kommt in Betracht, wenn sie auch nicht jene ursprüngliche ist, sondern eine ‘durch die Kunst des Dichters erzeugte, die aber doch auch mit der ursprünglichen in Zusammenhang steht.,

¹³⁴⁾ Ap. Farrar, *An essay on the origin of language*, p. 91—6.

apropiând'o iarăși de graul omenesc în copilărie, dar și aci cu o deosebire secundară ca și'n privința onomatopeiei. La omul primitiv calificațiunea nu se alătură la substanță, adică nu este un simplu adjectiv ca în "întunecatelor bolți", ci înlocuiește pe substanță, devenind un substantiv în tota puterea cuvintului, adică: "întunecat", = "böltă". Germanul *Wöhlung* poate să nu fi fost el-insuși dintru'ntălu alt ce-va decât calificativul "întunecat", ca și grecul ὀρεσφύ, "böltă", lângă ὄρεσφύ, "întunerec", sau ca goticul *skulus* "böltă", și "umbră", lângă grecul σκοτός "întunerec", și așa mai încolo. În acest caz, epitetul "întunecatelor bolți", al poeziei culte ne apare ca o imagine ore-cum dublă a formațiunii primitive, principiul rămânând identic. În același mod, când Omer dice: κύμα ῥήγνυ-μενον "talaz ce se rumpe", el nu se gândește că pentru omul primitiv calificațiunea "ce se rumpe", însemnă deja "talaz", de ex. sanscritul *bhanga* "fractura", și "unda".¹³⁵⁾ Κύμα ῥήγνυμενον este dară un element ideologic propriu graului uman născând, dar nu reprodus d'a-dreptul prin limba poetică, ci repercutat, după cum e repercutată și onomatopeia portului în alăturare cu a omului primitiv. El trăba lingvistului, într-o asemenea repercusiune, a înțelege originalul prin echo.

Steinthal ar fi putut să mai observe în versul citat, și'n ori-care alt vers, elementul inversiunii sintactice, atât de pronunțat pretutindeni în poezia cea cultă, deși foarte rar în cea poporană. Pentru pasiune și pentru imaginațiune, pentru simțirea peste tot, o sintaxă fixă e ce-va peste putință, ordinea distribuirii cuvintelor în frază depinzând numai dela ordinea, mai mult sau mai puțin capricioasă, în care se succed impresiunile individului într'un moment dat. Copilul nu are o sintaxă fixă; n'o poate avea un graul în copilărie: nu vrea să'l alba nici poetul. Din aceeași cauză interjecțiunile, libere de ori-ce regulă sintactică, abundă în poet, abundă în copil, abundă

¹³⁵⁾ Cfr. Bechtel, *Über die Bezeichnungen der sinnlichen Wahrnehmungen*, Weimar, 1879, p. XII.

intr'un graiu în copilărie. Tot de acolo acele digresiuni, acele neconținute parentese, acele reticențe și întreruperi, acea expansiune fără frâu, care ar fi privite în proză ca o lipsă de legătură între cugetări. Proza cugetă, simte și cugetă; poezia simte, cugetă și simte.

Marele Vico a fost cel de'ntâiu, care a înțeles pe deplin paralelismul cel fecund între poet, copil și o limbă în formațiune. 'Poetul, copilul și omul primitiv — dice el — însuflețesc de o potrivă lucrurile cele mai ne'nsuflețite., ¹³⁶⁾ Mai departe: 'Poetul, copilul și omul primitiv posedă la culme 'facultatea de a imita., ¹³⁷⁾ Mai încolo: 'După gest, prima 'limbă a omenirii a fost limba poetică..., ¹³⁸⁾ Mai la vale: 'Acea limbă s'a născut din sărăcia graiului, care nu ajungea 'pentru a exprime toate trebuințele omului primitiv, silindu-l 'astfel a recurge la ceea-ce constituă podóbele poeziei: imăgini, ipotipose, comparațiuni, metafore, perifrasede etc., ¹³⁹⁾ Intr'un alt loc: 'Omul primitiv nu era împins a vorbi decât 'numai dóră când îl sbuciuma o pasiune violentă, și atunci 'vócea lui intona un fel de cântec, nu numai pentru că pasiunea rădică glasul, ci încă pentru că cel ce simte o dificultate de a pronunța bine, după cum sînt bună-óră cei gîngavi și după cum trebuia să fi fost la început omenirea întrégă, 'articulează mai lesne cîntînd., ¹⁴⁰⁾ În fine, ca să mai cităm un singur pasagiu dintr'o mulțime: 'Este o eróre de a 'crede, că ómenii vorbeau în proză înainte de a vorbi în poezie..., ¹⁴¹⁾

Italianul Vico a fost creatorul științei numite 'filosofia istoriei, pe care, cu mulți ani mai în urmă, prima creațiune zăcînd uitată sau chiar necunoscută în pulbera bibliotecelor,

¹³⁶⁾ *Principi d'una scienza nuova*, lib. I, cap. 2, nota 37.

¹³⁷⁾ *Ibid* I. I, c. 2, no. 62.

¹³⁸⁾ *Ibid*, no. 57.

¹³⁹⁾ *Ib.* I. II, c. 3, § V.

¹⁴⁰⁾ *Ib.*

¹⁴¹⁾ *Ib.* I. II, c. 3, § II, no. 5.

a creat'o ore-cum din noŭ, pe un alt plan, Germanul Herder. Este interesant de a constata, cã acest al doilea pãrinte al 'filosofiei istoriei, a indicat și dînsul strînsa înrudire între poezie și între copilãria grafului omenesc. 'Cea de'ntãiu limbã 'a omului — ȕice el — n'a fost decãt o colecȕiune a ele-
'mentelor poeziei, '42)

Dintre linguiști, Pott, Max Müller, Heyse și alȕii sũ alu-
necat pe ici pe colea asupra naturei poetice a primelor fase
ale vorbirii omenesci; nicãiri însă nu ne aducem a-minte sã
fi vedut atinse ce-va mai de apröpe raporturile între acea
vorcire și între limba poeziei celei culte în specia. Propriele
nöstre observaȕiuni de mai sus nu sînt menite nici ele a umple
o lacunã atãt de seriösa, ci numai dörã a o arãta, legitimãnd
în același timp desele recursuri ale Linguisticii la poetii cel
mari, cari se depãrtözã de graful vulgar mai mult decãt scrii-
torii în prozã, ceta-ce la prima vedere s'ar pãrã din partea
sciinȕei limbii a fi o neiertatã neconsecinȕã.

Tot ce am spus noi pînã aci, privesce sfera antropologicã
a studiului lingvistic. Ar mai trebui mãcar un cuvînt asupra
interesului etnologic al limbii poetice; pe acest tãrim însă
rolul ei se confundã cu al 'limbii naȕionale, care nu este,
dupã cum am vedut în §-ul 17, alt ce-va decãt tendinȕa la
unitate a unui grup dialectal sub conducerea unuia din dia-
lecte. Afarã de acȕiunea cea irresistibilã a școlei, poetul este
agentul cel mai puternic al 'limbii naȕionale, ; un agent, în
care tot-o-datã, mai limpede decãt ori-unde aluri, se manifestã
una din trãsurele cele mai caracteristice ale acestei limbi:
amestecul dialectelor. Poetul utilizezã nu numai dialectele pe-
ritetice ale grupului seũ, culegẽnd provincialisme, dar nu mai
puȕin și pe cele anatetice, rechiãmãnd la viaȕã arcaisme, pe cari
le respãndesce apoi în naȕiunea întrögã de'impreunã cu neo-
logisme din propria sa fabricã.

⁴²⁾ Herder, *Abhandlung über den Ursprung der Sprache*, Berlin, 1789, p. 96:
'Was war die erste Sprache, als eine Sammlung von Elementen der Poesie!,'

Conchidem :

Limba poetică, ca un perpetuu reprezentant al începuturilor grafului omenesc și ca precursorul cel mai activ al 'limbei naționale,, procură linguistului un material bogat și atrăgător, de care totuși câtă a se servi cu pază, căci e periculos, în ori-ce cas, a urmări lumină în *licentia poetica*...

§ 22.

ETIMOLOGIA.

Terminul tehnici în genere ar trebui tot-d'a-una să-și întindă accepțiunea în măsură cu treptata largire a acelei sfere științifice sau artistice, din care el fac parte. Dacă la cel vechi *ἀνατομή*, însemna o simplă dissecțiune, ba încă foarte neperfectă, de aci nu urmăză ca același sens îngust să alba *anatomia* actuală. El bine, într'o contradicțiune flagrantă cu imensul progres în studiul limbei, *etimologia* mai păstrează pînă astăzi accepțiunea cea rudimentară, pe care o avusese cu sute și chiar cu mil de ani înainte de nașterea Linguisticii.

Românii explică pe grecul *ἐτυμολογία* prin : 'quae verborum originem inquirunt., ¹⁴³⁾ Acesta resumă cât se pôte de bine aplicațiunea cea tradițională a termenului, care la Români, ca și la Greci, ca și la noi toți pînă acuma, are a face numai cu *verbum*, numai cu cuvîntul și iarăși cu cuvîntul. Prin perifrază, *etimologia* este 'derivațiunea unei vorbe,. De ce însă nu ori-ce derivațiune linguistică ? Cum să numim ôre, de exemplu, derivațiunea unei construcțiuni sintactice ?

Menționăm anume cazul sintactic, căci el încurcase în secolul trecut pe unul din ômenii cel mai geniali, care ghicise de pe atunci, după cum vom arăta mai la vale, aprôpe tot ce distinge metoda linguistică contimpurană. Nemuritorul Turgot a scris, între cele-lalte, o scurtă bucată intitulată : 'Etymologies et fragments sur les langues,, compusă din șese nu-

¹⁴³⁾ Quinctil., *Inst.* I. 6. 28.

mere, dintre cari primele trei se referă la originea unor cuvinte latine, iar restul la originea unor construcțiuni sintactice ebraice. Pe cele de'ntălu, el le numesce 'étymologies, ; pe cele din urmă, negăsind nici un termen propriu, se vede silit a le boteza 'fragments,, expresiune prin care ar fi putut să denöte mult mai bine o grămadă de petre sau de glamuri sparte! ¹⁴⁴⁾

O derivațiune sintactică este etimologiă cu același drept ca și o derivațiune lexică. Când Weil probază, că construcțiunea englesă: *The king's eldest son has given a feast to the citizens* derivă din amestecul construcțiunii franceze: *Le fils aîné du roi a donné une fête aux citoyens* cu construcțiunea germană: *Des Königs ältester Sohn hat den Bürgern ein Fest gegeben*, astfel că dacă vom exprime ordinea cuvintelor în cea francesă prin: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, vom avea atunci în cea germană: 4, 5, 3, 2, 6, 10, 11, 8, 9, 7, iar în cea englesă: 4, 5, 3, 2, ca la Germani, și apoi: 6, 7, 8, 9, 10, 11, ca la Francesi, ¹⁴⁵⁾ — el ne dă o etimologiă întocmai ca și când ar explica pe englesul *useful* prin francesul *user* și anglosaxonul *ful*. Etimologia sintactică, în cazul de față, se resumă în următoarea equațiune: *The king's eldest son has given a feast to the citizens* = *Des Königs ältester Sohn* + *a donné une fête aux* (=à les) *citoyens*, care nu diferă într-un nemic de etimologia lexică: *useful* = *use* + *ful*.

Pe același temel, dacă este etimologiă de a dice că cuvântul frances *charme* 'ce-va ce ne atrage prin plăcere, vine din cuvântul latin *carmen* 'cântec,, atunci tot etimologiă este de a constata că sunul frances *ch-* vine din sunul latin *c-*; și iarăși etimologiă este de a arăta că semnificațiunea 'cântec,, grație semnificațiunii intermediare de 'fermec prin cântare,, poate să treacă la semnificațiunea de 'ce-va ce

¹⁴⁴⁾ Turgot, *Oeuvres*, Paris, 1844, t. 2, p. 754—6.

¹⁴⁵⁾ Weil, *De l'ordre des mots dans les langues anciennes comparées aux langues modernes*, Paris, 1869, p. 47.

ne atrage prin plăcere, ; ¹⁴⁶⁾ în fine, va fi tot etimologie dacă, mergând mai departe, vom descompune pe latinul *carmen*, sub forma cea veche *casmēn*, în radicala *cas* și sufixul *men*. Mai pe scurt, derivațiunea sintactică, ca și cea fonetică, ca și cea ideologică, ca și cea morfologică, toate sint de o potrivă etimologie.

Până la nascerea Linguisticii, sonurile nu aveau pentru știință nici o genese hotărâtă: 'les voyelles ne font rien, et les consonnes fort peu de chose,, după falmăsa glumă a lui Voltaire; formele gramaticale se expunea atunci în paradigme, regulate sau neregulate, dar fără nici o analiză genetică; regulile sintactice constituiau de asemenea un fel de codice dogmatic; doctrina semnificațiilor nu exista de loc; a deriva dară o vorbă dintr'o altă vorbă, sau—cel mult—a o deriva din ore-carl elemente constitutive înțelese în modul cel mai confus, iată tot ce făcea și tot ce putea face *etimologia*. Astăzi însă, când *Linguistica* derivă nu numai cuvintele, ci încă sonurile, formele gramaticale, construcțiunile sintactice, semnificațiunile, ori-ce alt ingredient al limbei, se cuvine ore ca 'etimologia, să mai rămână închisă nestrămutat în cercul cel strimt al 'cuvintelor, ?

Și totuși anomalia nu încetază.

Curtius începe clasică sa operă prin acela că: 'etimologia 'este știința menită a urmări originea cuvintelor și filiațiunile lor reciproce., ¹⁴⁷⁾ Pentru Pott, etimologia este: 'descompunerea cuvintelor în radicale și elemente formative., ¹⁴⁸⁾ Când cităm pe un Pott și pe un Curtius, ajunge. În fond,

¹⁴⁶⁾ Cfr. Littré, *Études et glanures*, Paris, 1880, p. 9.

¹⁴⁷⁾ Curtius, *Grundzüge der griechischen Etymologie*, ed. 3, Leipzig, 1869, p. 3: 'Denn unabwieslich ist trotz alles Zweifels und Spottes das Streben dem Ursprung der Wörter und ihrer Verwandtschaft unter einander nachzuspüren. 'oder wie es der Name unsrer Wissenschaft so treffend bezeichnet, das έτυμον, 'das seiende, den wahren und eigentlichen Gehalt derselben, zu ergründen... — Cfr. Tobler, *Versuch eines Systems der Etymologie*, in *Zeitschr. f. Völkerpsych.*, t. 1, p. 355.

¹⁴⁸⁾ Pott, *Etymologische Forschungen*, ed. 2. t. 2, part. 1, Lemgo, 1861, p. 185: 'die Etymologie, d. h. die Lehre freilich nicht bloss von den Wurzeln, sondern 'auch von den Bildungselementen, die zu ihnen, und es fragt sich, unter welcherlei Bedingungen, hinzutreten...

tot așa înțelegeau etimologia *Ménage* și chiar Cicerone.

Hovelacque a scris un paragraf întreg, intitulat: 'Pericolele etimologiei', în care ne spune, între celelalte, cum-că există o 'etimologie filologică, (*étymologie philologique*) și o 'etimologie lingvistică, (*étymologie linguistique*), ambele foarte primejdioase. El aduce ca specimen de cea de'ntău derivațiunea lui *cadaver* din *caro data vermibus*, iar ca specimen de cea a doua pe latinul *forma* din grecul *μορφή*.¹⁴⁹⁾ Cea ce a speriat atât de mult pe Hovelacque și l-a produs chiar un fel de confușiune în spirit, se pare a fi tocmai identitatea cea fundamentală, pe care am constatat-o noi mai sus, în rolul cel mărginit al 'etimologiei, la cei vechi și la cei noi. La cei noi și la cei vechi de o potrivă scopul este derivațiunea unui cuvânt; totă deosebirea consistă în procedură. Un Pott sau un Curtius, negreșit, întemelază o derivațiune lexică pe fonologie și pe ideologie, ba încă mai recurg nu o dată la sintaxă, urmărind întrebuințarea cuvântului în frază; dar derivațiunea sonului și derivațiunea sensului, în ori-ce cas, îl preocupă abia pe un plan secundar, numai ca un instrument, ca un mijloc metodic de a ajunge la țintă.

Nedomerirea trebuia curmată o dată. Dacă *etimologia* este derivațiune, atunci ea nu formează o știință separată și nu face parte dintr-o singură ramură a științei, ci aparține Lingvisticii întregi. Ori-unde lingvistul nu se mulțumesc de a înregistra un fapt, ci caută a stabili raportul între o cauză și un efect, fie pe terenul sonurilor, fie pe al formelor gramaticale, al sintaxei, al semnificațiunilor, al cuvintelor etc., iar generalmente cauzele și efectele se impletecesc pe toate aceste terenuri, une-ori abătându-se chiar peste sfera Lingvisticii,— el face o etimologie.

Să luăm pe francesul *dirai*. Aceste două silabe se descompun în *dire-ai*, derivând din latinul *dicere habeo*. Transițiunea lui *dicere-habeo* în *dirai* constituă o etimologie fonetică prin *r*

¹⁴⁹⁾ Hovelacque, *La linguistique*, p. 18-9.

din *cr=cēr-* etc.; o etimologie morfologică, prin scăderea lui *habeo* la un simplu sufix, întocmai ca *-bo* în *dicebo* sau *-σω* în *λέγω*; o etimologie ideologică, de vreme ce sensul de prezente se schimbă în sensul de viitor; o etimologie lexică, fiindcă *dirai* este un singur cuvânt; am mai pute adăuga încă o etimologie tonică, căci pierderea lui *ce* în *dire=dicere* se datoresce conservării accentului de pe prima silaba latină, ca și în reducerea lui *habeo* la *ai*. Dacă e atât de omnilaterală derivațiunea disilabicului *dirai*, apoi cu cât mai virtos ne va fi imposibil de a menține etimologiei un caracter numai lexic, când ne vom apuca de mexicanul *nollazomahuizteopircatatzin*, care, deși nu e decât un cuvânt, se traduce totuși prin: 'prêtre vénérable que je chéris comme mon père, !'¹⁵⁰⁾

În scurt, Fonologia se ocupă cu *sonurî*, Morfologia cu *forme gramaticale*, Lexiologia cu *curînte*, Ideologia sau Semasiologia cu *semnificațiuni* etc.; cât se atinge însă de Etimologie, ea reprezintă în genere *derivațiunea* în ori-care ramură a științei limbii. Cu același temel, cu care un dicționar poate fi etimologic, poate fi etimologică și o gramatică. Este un fel de contradicțiune, când Brachet, de exemplu, intitulază o carte a sa: 'Dictionnaire étymologique de la langue française,, iar o altă carte: 'Grammaire historique de la langue française,, deși ambele cărți sînt absolutamente de același direcțiune derivativă. Vîrînd cine-va să-și explice originea francesului *fais* din *facio*, n'o găsește în 'Dicționarul etimologic,, ci trebuie să alerge la 'Grammatica istorică, !

Etimologia actuală, cea adevărat științifică, cată nu numai să îmbrățișeze un câmp fără asemănare mai vast decât etimologia cea empirică din trecut, care se închidea ôre-cum ermeticesce în cercul lexic, dar tot-o-dată trebuie să tindă a fi reconstitutivă, adică a găsi pentru fie-care fenomen, întru cât el este diferențiat în mai multe exemplare, câte un prototip comun, rezultând din corelațiunea divergențelor.

¹⁵⁰⁾ A. Humboldt, *Essai politique sur le royaume de Nouvelle Espagne*, p. 61. ap. Pott, *Wurzel-Wörterbuch*, t. 5, p. XXII.

Iată încă un punct de controversă, a cărui limpedere e cu atât mai necesară aci, la începutul studiului lingvistic, cu cât opozițiunea noastră mai sus, în §-ul 20, contra unor apucături ale lui Schleicher, și mai ales contra *caturilor* celor etimologice ale lui Fick, ar pute face pe unii să ne bănușcă de adversar al așa numitel 'reconstrucțiuni', în Lingvistică.

Pott nu reconstruiesce nici o dată prototipurile lexice. El constată, bună oră, că latinul *ser*, grecul *ῥῆξ*, sanscritul *ṣas*, zendicul *khšças* etc. sînt forme colaterale; dar nu le urcă prin comparațiune la un părinte comun *ksaks*, din care trebuia să se fi născut toate. Școala lingvistică germană cea numită nouă, cu Brugman în frunte, se arată une-ori chiar ostilă reconstrucțiunii, dar iarăși numai pe terenul lexic.

Să examinăm.

Oricine respinge în Lingvistică o reconstrucțiune de un fel, este dator a respinge tot-o- dată ori-ce altă reconstrucțiune, căci nu se poate invoca în favoarea unei singure specii de reconstrucțiune nici un argument, care să nu militeze în același timp pentru reconstrucțiunea în genere.

El bine, toți lingviștii pînă la unul admit reconstrucțiunea fonetică: din corelațiunea sanscritului *bh* cu grecul *φ*, cu goticul *b*, cu latinul *f* etc., se reconstruiesce, de exemplu, prototipul *bh*.

Cuvintele însă fiind compuse din sunuri, reconstrucțiunea fonetică duce necesarmente la reconstrucțiunea lexică, cea-ce se poate demonstra tocmai asupra școlei lui Brugman, care se pare căte o dată a fi atât de ne'mpăcată în această privință.¹⁵¹⁾

¹⁵¹⁾ Brugmann-Osthoff, *Morphol. Untersuch.*, t. 1. p. IX... "nur derjenige, welcher sich für immer lossagt von jener früherhin weit verbreiteten, aber auch jetzt noch anzutreffenden Forschungsweise, nach der man die Sprache nur auf dem Papier betrachtet, alles in Terminologie, Formelwesen und grammatischen Schematismus aufgehen lässt etc., — Cfr. Leskien, *Die Deklination im Slavisch-litauischen und Germanischen*, Leipzig, 1876, p. 39. "Man hat sich nach dem ganzen Entwicklungsgange dieser Disciplin (der Sprachwissenschaft) daran gewöhnt, bei den einzelnen Formen der Einzelsprachen immer zunächst an die Ursprache zu denken etc.,

[illegible][illegible]

“italien a cette acception), puis bon, beau, bien habillé...¹³³⁾ Când noi auzim la Operă strigându-se *bravo* în loc de ‘fôrte bine’, săd chiar *bravissima* în semn de cea mai deplină mulțumire sufletescă pentru arta unei gingașe cantatrice, nu ne gândim, negreșit, la sensul primitiv de ‘selbatec’, care este o reconstrucțiune ideologică aprópe tot atât de îndrăzneță, iar în ori-ce cas de același natură, ca și un $k_2a_1twAa_2ra_1s$ pentru *quatuor*!

Reconstrucțiunea lexică, care nu se pôte despărți de cea morfologică, cuprinde în sine pe cea fonetică și implică pe cea ideologică. Admițând dară pe una din ele, admitem *eo ipso* pe toate. De acela însuși Pott, deși nu reconstruesce nici o dată cuvintele, nu contestă totuși legitimitatea reconstrucțiunii lingvistice în genere, cerënd însă, cu multă dreptate, ca ea să fie pe cât se pôte mai metodică, să nu amestece cele sigure cu cele nesigure, să se întrebuințeze atunci când trebul săd acolo unde trebul, și să resulte numai din date positive.¹³⁴⁾ Cam tot acésta, în fond, o doresee șcôla lui Brugman, insistând anume asupra pericolului unor reconstrucțiuni pripite.¹³⁵⁾

¹³³⁾ Littré, *Dict.* I, p. 412. — Cfr. Diez, *Etymologisches Wörterbuch*, Bonn, 1861, t. 1, p. 83.

¹³⁴⁾ Pott, *Wurzel-Wörterbuch*, t. 3, p. 119: “Auch habe ich nichts dawider, dass man, so weit dies möglich, auf Ermittlung derjenigen Urzustände Bedacht nehme, in welchen sich die Sprache, sei es nun als unserem gesammten Indo-germanischen Sprachstamme vorausgegangene allgemeinsame Urmutter, oder als Mann bloss einzelner Faunien innerhalb desselben betunden haben mag. Es wird aber dringend nothig sein, dass man mit enthaltsamer Bescheidenheit verfähre, und nicht, wie leider noch so oft geschieht, Gewisses mit Ungewissem oder gar Falschem, nicht thatsächlich Gegebenes und bloss Erschlossenes oder wohl gar nur leichtsinnig Ersonnenes und Geheissches mit wilder Haft und ohne Unterscheidung beständig durcheinander rütteln und schütteln.”

¹³⁵⁾ Brugman, *Nasalis sonans*, in Curtius, *Studien*, t. 9 (1876), p. 320 nota: “Wer die Sprachurformen, ehe er an die Ursprache denkt, immer zuerst darauf ansieht, ob sie nicht analogische Neubildungen sind, begeht bei weitem nicht so leicht folgenschwere Irrthümer wie ein solcher, der sich immer erst durch den unmittelbaren und offenkundigen Augenschein so zu sagen darauf stossen lässt, an Associationsbildung zu denken, und im Uebrigen alles, was sich lautgesetzlich aus einer denkbaren ursprachlichen Form herleiten lässt, sofort auch daraus herleitet. Denn wer irrig eine Associationsbildung statuirt, irrt nur insofern, als er eine einzelne Form oder eine Reihe von Formen noch nicht an der richtigen Stelle untergebracht hat, wer dagegen von den historischen Formen aus sogleich zur Ursprache überspringt und mit Hilfe dieser Formen Grundformen erschliesst, die nie bestanden, irrt nicht bloss in Hinsicht auf jene einzelnen historischen Bildungen, sondern auch in Hinsicht auf alles Weitere, was er auf der erschlossenen Grundform aufbaut.”

Cel întâlu, fără îndoelă, care emisese principiul reconstruc-
 țiunii în Linguistică, mai în speciă a reconstrucțiunii lexice,
 a fost Chavée; ¹⁵⁶⁾ cel întâlu însă, căru i se datorește aplica-
 țiunea acestui principiu pe o scară vastă, este Schleicher. ¹⁵⁷⁾
 Cu toate astea, Ascoli probază într'un mod iresistibil că: 'Re-
 'construcțiunea în stare latentă e cuprinsă în ori-ce compa-
 'rațiune stabilită pe criterie rigurose. Când Bopp, combinând
 'formele și elementele diverselor limbi ario-europce, ne arată
 'mereu, cum ele, când una, când alta, represintă mai bine
 'cutare sau cutare condițiune originală, astfel că toate se com-
 'pletază ore-cum reciprocamente, el lucră în fapt la o ne'n-
 'cetată reconstrucțiune, deși nu se'ncercă a ne da rezultatele
 'acestei operațiuni sub o formă lexică expresă. Așa, de exem-
 'plu, alăturându-se costă la costă acești trei nominativi: san-
 'scritul *aṅan*, grecul *ἄγων* și latinul *agens*, față cu tulpinele
 'lor respective: *agant-āyont-agent*; apoi fiind constatat că vo-
 'cala cea primitivă se păstrează mai bine în sanscrita, că con-
 'sóna guturală în grăca și'n latina e mai veche decât consóna
 'palatală în sanscrita, și că din grupul *t+s*, adevă finalul tul-
 'pinei și desinința casuală a nominativului, sanscrita n'a măn-
 'ținut nimic, grăca a compensat pierderea totală prin lungirea
 'lui o în ω, pe când în latina a ramas s, lată că avem dela
 'sine reconstrucțiunea *agant-s...*, ¹⁵⁸⁾

În dezvoltările ce preced, din toate ramurile Linguisticii noi
 n'am atins numai sintaxa, în privința cărei, de asemenea, eti-
 mologia câtă să tindă a fi reconstructivă.

Reconstrucțiunea poate fi expresă ca în Schleicher, în Fick
 și'n cei-l'alți, ori sub-înțelăsă ca în Bopp și în Pott; recon-
 strucțiunea cea expresă, la rîndul ei, poate fi concretă, ca
 în cazurile de mai sus, ori abstractă. O reconstrucțiune

¹⁵⁶⁾ Chavée, *Lexilogie indo-européenne*, Paris, 1849, p. XI-XII.

¹⁵⁷⁾ Pentru prima oară, ca o încercare 'ipotetică, (mutmassliche Grundform),
 în *Die Formenlehre der kirchenslawischen Sprache*, Bonn, 1852, p. V.

¹⁵⁸⁾ Ascoli, *Studj critici*, II, p. 9.

abstractă este aproape singură posibilă pe terenul sintactic, unde ne interesează într-o măsură mai puțin cuvintele cele întrebuințate decât modul distribuirii categoriilor gramaticale sau a celor logice, ori-care ar fi altminterea expresiunea lor cea concretă. Astfel, bună-ori, luându-se dicala :

Rom. A cumpăra mătă în sac ;

Ital. Comprare la gatta in sacco ;

Fr. Acheter chat en poche ;

Germ. Die Katze im Sacke kaufen ;

nu ne trebui și nu sîntem în stare de a da o reconstrucțiune concretă a frazei romanice față cu cea germană, ci ne ajunge vre-o formulă abstractă, din care să se vedă pe de o parte ceia-ce este comun sintaxei romanice generale în opozițiune cu cea germană, de exemplu pozițiunea verbului, iar pe de alta să se arate divergențele între sintaxele romanice cele speciale, de exemplu la întrebuințarea articolului.

Un $S+A$ este o reconstrucțiune sintactică abstractă pentru un grai, în care norma cere punerea substantivului înainte de adjectiv; un $A+S$, pentru o normă contrariă; un $\overset{A}{S}+\overset{S}{A}$ pentru o normă indiferentă. Un $S+A$ este pentru *om bun, cal alb, mînd dréptă* etc. o etimologie sintactică întocmai cu același drept, cu care latinul *auricula* este o etimologie lexică pentru rom. *ureche*, ital. *orecchia*, fr. *oreille*, provenç. *aurelha* etc., ambele dobândite prin reconstrucțiunea unui prototip comun din comparațiunea faptelor omogene positive.

Să ne întrebăm acum : care este valoarea reconstrucțiunii în Linguistică ? În ce anume se cuprinde utilitatea ei, și chiar necesitatea ? Care sînt marginile sferei sale de acțiune ?

O reconstrucțiune etimologică corectă, întemeiată pe un material suficient, nu este *ipoteză*, dar iarăși nici *exactă*, ci tot-d'a-una *aproximativă*. Ipoteză se cheamă o presupunere la mijloc între două observații : prima observațiune, accidentală, dă naștere presupunerii ; a doua observațiune, intențională, verifică presupunerea. O presupunere o dată verificată luce-

teză de a fi ipotesă, devenind fapt. Verificarea poate fi completă, ori numai aproximativă. Aproximațiunea nu răpescă faptulul caracterul său științific pozitiv. În Mecanică, de exemplu, așa numita lege a lui Mariotte, cumcă 'temperatura fiind 'egală, forța elastică a unui gaz variază în rațiunea inversă 'a volumului pe care-l ocupă,, conservă o deplină valoare, deși Regnault a demonstrat că ea nu este decât aproximativă.¹⁵⁹⁾ În Linguistică, sute de experimente confirmă reconstrucțiunea ario-europeului *bh* din grecul φ — sanscritul *bh* — latinul *f* — goticul *b* etc. Totuși nu este nici ea exactă, ci aproximativă. În loc de *bh* poate să fi fost *ph*, sau ce-va intermediar între *bh* și *ph*. Argumentul că $\varphi = ph$ se află numai la Greci nu e decisiv, după cum nu e decisiv contra primitivității lui *a* într'un grup de cuvinte ario-europene cazul când îl păstrează numai sanscrita. Aproximațiunea *bh*, explicând o mulțime de fenomene, fără a fi în disarmonie cu vre-unul din ele, servă în Linguistică tot așa de bine ca legea lui Mariotte în Mecanică.

Aproximațiunea are graduri. Etimologia, în opera sa de a reconstrui prototipurile, ajunge la un grad de aproximațiune cu atât mai înalt, cu cât comparațiunea cea metodică se exercită asupra unui număr mai mare de fenomene periteticе și anateticе înrudite. Să reluăm, ca exemplu, cuvântul *ureche*. Comparându-l cine-va numai cu italianul *orecchia*, ar trebui să reconstruiescă un prototip special italiano-român *orechio*, care ar fi de tot greșit față cu macedo-românul *uricle*, după cum se mai dicea încă și în Moldova nu mai departe decât în secolul XV,¹⁶⁰⁾ și față cu italianul colateral *oreglia*. Pe de altă parte, dacă vom compara numai formele occidentale: span. *oreja*, portug. *orelha*, reto-rom. *ureiglia* și franc. *oreille*, vom imagina un prototip special franco-spano-portugues *orelia*, pentru care am găsi, ca paraleluri fonetice, pe fr. *merveille* = portug. *maravilha* = reto-rom. *marveiglia* din *mirabilia*, pe sp

¹⁵⁹⁾ Naville, *La logique de l'hypothèse*, Paris, 1880, p. 7.

¹⁶⁰⁾ Hasdeu, *Arhiva istorică*, t. 1, part. 1, p. 140.

paja din *palea* etc. Cam de felul acesta sînt, în reconstrucțiunea cea fragmentată a lui Fick, închipuitele prototipuri speciale greco-italice, slavo-letto-germanice etc., pe cari noi le-am combătut mai sus în §-tul 20. Pentru ca o reconstrucțiune să fie adevărat științifică, însușind un înalt grad de aproximațiune, trebuî să ne urcăm dela formele cele sigure, dela nesce fapte bine constatate, d'a-dreptul la o concluziune, la un prototip comun, care astfel să rezulte imediat dintr'o realitate așa ȳicînd concentrată, totală, întregă, iar nu bucătită. Daco-românul *ureche* cu forma cea veche *urêcle*, macedo-rom. *urêcle*, ital. *orecchia* și *oreglia*, formele sarde *orija*, *origa* și *oreccia*, fr. *oreille* cu formele dialectale *areille*, *airoaille*, *oraille* și altele, sp. *oreja*, portug. *orelha*, reto-rom. *ureiglia*, provenç. *aurelha* etc. reconstruiesc tôte la un loc prototipul comun romanice aproximativ *orecla*—*aurecla* 'ureche', corespunȳător diminutivului latin *auricula* 'urechîlôră', care deja la Romani șovăia spre *oricula*. Tot așa sanscritul *ahis*, zend. *azhi* gr. *ἄχις*, lat. *anguis*, litv. *angis*, vechîu-germ. *unc*, vechîu-slav. *ꙗꙗ* etc. ne dau un prototip comun ario-europeu *aghis*—*anghis* 'șerpe', ce-va de cea mai înaltă aproximațiune, a cărei valoare scade cu desăvîrșire prin trunchierea materialului în prototipurile cele intermediare ale lui Fick. Un pretins prototip leto-slavic *aman* 'nume', alături cu un pretins prototip greco-italic *gnôman* 'nume', în loc de un singur prototip ario-europeu *guâman*—*nâman*, este—mai repetăm încă o dată—întocmai ca pretinsul prototip româno-italic *orechia* lingă pretinsul prototip franco-spano-portuges *orelia* în loc de un singur prototip romanice *orecla*—*aurecla*.

Unii linguiști pretind, că fără prototipuri intermediare parțiale n'ar fi cu putinȳa a reconstrui un prototip definitiv total. 'Fără o tréptă mijlociă greco-italică *feronti*—ȳice Leo Meyer '—nici grecul *φέρωντι*, nici latinul *ferunt* nu se reduc la 'prototipul *bhâranti*.'¹⁶¹⁾ Este o învederată eróre. Când ni

¹⁶¹⁾ L. Meyer. *Vergleichende Grammatik der griechischen und lateinischen Sprache*, Berlin, 1861, t. 1, p. 22.

se înfățișează nesce forme positive ca gr. $\tau\acute{\epsilon}\rho\omicron\upsilon\tau\iota$ cu doricul $\tau\acute{\epsilon}\rho\omicron\upsilon\tau\iota$, latinul *terunt*, sanscritul *bhāraṇti*, zendicul *bārenti*, vechiu-slav. берѣти (=berontī) etc. ne ajunge a sei din fonologia că $\tau = f = b$ represintă un son primitiv transcris prin *bh*, pentru ca să reconstruim d'a-dreptul, fără nimic intermediar, un prototip comun ario-europeu aproximativ, care însă nu este *bhāraṇti*, ci *bhēraṇti*, sau cel puțin ambele împreună.

Reconstruind un prototip în două fețe, bună-ora *aghis*—*anghis*, noi sintem departe de a-l micșura aproximațiunea, de oră-ce, după cum am constatat-o la pag. 112, ori-ce gralu primordial cuprinde deja divergințe dialectale. Pe lingă *aghis*—*anghis* n'ar fi de mirare să mai fi existat o nuanță *aghus*—*anghus*, prin care s'ar explica latinul *anguis*, căci lat. *pinguis*= $\pi\alpha\chi\acute{\upsilon}\varsigma$, lat. *brevis* din *breguis*=gr. $\beta\rho\chi\acute{\upsilon}\varsigma$, lat. *tenuis*=gr. $\tau\epsilon\nu\acute{\upsilon}\varsigma$, lat. *suavis* din *suaduis*=sanscr. *svāduṣ*, lat. *gravis* din *garuis*=scr. *gurus*=gr. $\gamma\alpha\rho\acute{\upsilon}\varsigma$, lat. *levis* din *leguis*=scr. *laghus*=gr. $\epsilon\lambda\alpha\chi\acute{\upsilon}\varsigma$ etc., corespund toate unor prototipuri cu *-us*.

‘Reconstrucțiunea.—dice Delbrück—nu ne procură nici un material nou, dar servă a da o expresiune plastică rezultatul cercetărilor noastre. Ea joacă în Linguistică același rol ca curbele și alte procedimente intuitive analoage în Statistică. Este un mijloc de expositiune foarte util, pe care cată a nu-l nesocoti. În același timp, indemnul de a reconstrui formele fundamentale silesce pe linguist a sta purure la cumpănă pentru a nu lua cum-va o formațiune modernă drept o formațiune primitivă; și mai ales, îl împedecă de a trece cu ușurință peste dificultăți fonetice și de altă natură, a căror deplină învingere e necesară pentru ca să pôtă reuși într-o reconstrucțiune.’¹⁰²⁾

Paralelismul reconstrucțiunii cu curbele din Statistică nu e corect. Dacă este în Statistică ce-va asemănat cu reconstrucțiunea în Linguistică, apoi numai dără termenul-mediu, care resumă un șir de expresiuni cifrice diverginți de același ordine.

¹⁰²⁾ Delbrück, op. cit. p. 53.

Un exemplu. O moșiă a adus proprietarului ei în curs de cinci ani următorul venit :

Anul	I	fr. 4500
,	II	, 4620
,	III	, 2800
,	IV	, 4718
,	V	, 5000

Venitul anual în termen-mediū este dară de fr. 4327 $\frac{2}{3}$, o cifră aproximativă către care convergesc toate cifrele cele concrete, diferențiate prin concursul unor împrejurări speciale explicabile, precum secetea într'un an, abundența într'un alt an etc. Cu cât expresiunile cifrice sînt mai numeroase, cu atât și termenul-mediū, scos din ele, este de o aproximațiune mai înaltă. Fără termen-mediū, Statistica n'ar pute să reducă diferitele ordinii de fenomene la câte o unitate colectivă, pe care lesne s'o compare apoi cu altele obținute pe același cale. Prin reconstrucțiune, Linguistica capătă și ea unități colective, cari o ajută în comparațiunea ulterioară, și tot-o dată — după cum a observat-o foarte bine Delbrück — pînă la un punct o controlează. Lipsa de ori-ce reconstrucțiune, fie dis în parentesi, este acela care face atât de a-nevoie controlul grupurilor etimologice în operele lui Pott și mai cu sémă ale lui Dieffenbach.

Cuvîntul reconstrucțiune pe terenul linguistic nu e tocmai fericit. El s'a luat din paleontologie, ca și când lingvistul ar fi și el un fel de Cuvier reconstruind ființele cele ante-deluviane. ¹⁰³⁾ Însă între reconstrucțiunea etimologică și reconstrucțiunea paleontologică nu se află în fapt nici o asemănare. Paleontologului i se dau nesce fragmente de oase, pe cari să le figurăm prin : *t, n, a, s, d, o*; el le coordonă într'un schelet neisprăvit : *-astod-n-*, de unde apoi, studiând lacunele și completându-le cu *m, o, t*, reconstruesce pe *mastodont*.

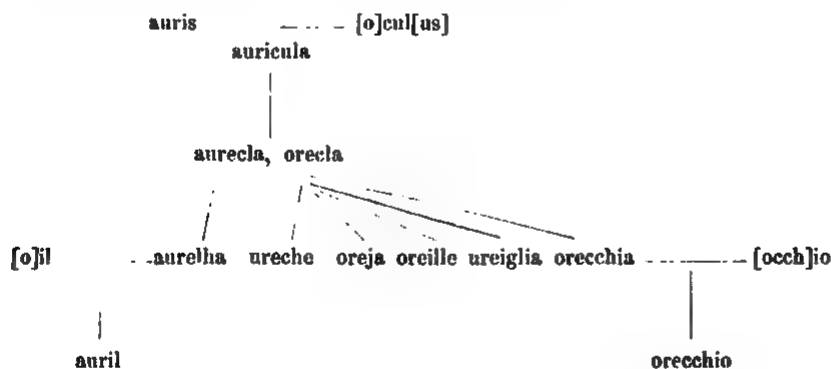
¹⁰³⁾ V. mai sus nota 115. — Cfr. Sayce, *Introduction*, t. 1, p. 346.

Ore tot așa procede etimologia în ceea ce se cheamă ‘reconstrucțiune,’ ? Din *ureche—oreja—oreille* etc. lingvistul nu poartrevesce un singur corp lipit bucată cu bucată într-o ordine ore-care determinată, după cum face paleontologul, ci extrage prin analiză din întreaga serie un termen-mediū, prin care o caracterisă în totalitate și de care se apropia orî-ce membru al ei în parte, deși nici unul pôte să nu coincidă exactamente cu acea expresiune generală aproximativă.

Particularitatea cea distinctivă a ‘termenului-mediū, în Linguistică, de unde l-a și venit numele de ‘reconstrucțiune,, este de a fi privit ca izvor al grupului omogen de elemente concrete, cari toate împreună îl implică. Izvorul totuși e foarte șovăitor în fluiditatea sa. Astfel termenul-mediū pentru formele romanice *ureche—oreja—oreille* etc. se clatină nu numai între *orecla* și *aurecla*, dar mai admite încă probabilitatea masculinului *oreclu—aureclu—auriclu*, represintat prin italianul *orecchio* și provençalul *auril*. Tocmai acest exemplu însă ne arată reversul medaliei în reconstrucțiunea etimologică în genere. Forma masculină, care ar corespunde unui latin *auriculus*, pôte fi de o provenință posterioară, născându-se la Italiani și la Provențali prin analogiă cu ‘ochiū,, italianesce *occhio*, provențalesce *oil*, masculin în toate graiurile romanice. Intima corelațiune între *ochiū* și *ureche*, ca două părți ale capului și ca organe ale celor două sensuri principale, ¹⁶⁴⁾ va fi adus mai târziu uniformarea lor sub raportul genului în Italia și’n Provența, fără ca acesta să se fi întâmplat și pe aluri, deși lesne putea să se întâmple ori-unde pe o cale independentă. În acest mod, *orecchio* după *occhio* fiind specific italian și *auril* după *oil* fiind specific provençal, noi nu avem dreptul de a le căuta un prototip romanic. Ce-va mai mult. Prin aceeași co-

¹⁶⁴⁾ Cfr. Haase, *Vorlesungen über lateinische Sprachwissenschaft*, Leipzig, 1874-80, t. 1, p. 48: ‘Die Analogie der Wahrnehmungen durch Gesicht und Gehör zeigt sich sehr häufig; z. B. *hell* wird von der Farbe gebraucht, aber das Ursprüngliche ist ein heller Ton von *hallen*. In der Malerei spricht man von Farbtönen. *Clarus* wird sowohl bei *clara vox* als *clara lux* gebraucht etc.,

relațiune, ‘ochiul, se pare a fi exercitat o influință lingvistică asupra ‘urechei, încă la Romanii, dar nu în schimbarea genului, ci în modificarea sensului. Romanicul *orecla*—*aurecla* înseamnă ‘ureche,, iar nu ‘urechiloră, ca latinul clasic *auricula* sau *oricula*, deminutiv dela *auris*. Prototipul ideologic pentru ‘ureche, să fie ore ‘urechiloră, ? Pote da, însă poate și nu. La Romanii ‘ochiul, este *oclu*, clasic *oculus*, deminutiv dela un perdut *ocus*, unde nuanța deminutivală despăruse cu desăvârșire deja în cea mai veche limbă latină cunoscută. Corelațiunea între ‘ochiul, și ‘ureche,, între *oculus* și *auris*, va fi împins graful poporului roman la uniformarea sufixurilor, sau mai bine a terminațiunilor, fără a se atinge diferența genurilor, așa că *auris* ‘ureche, a trecut d’a-dreptul în *auricula* ‘ureche,, nu ‘urechiloră,, prin simpla analogie cu *oculus* ‘ochiul,, nu ‘ochișor,, în care poporul a luat drept sufix pe *-culus*, ca în *homin-culus*, *pauper-culus*, *arti-culus* etc., deși *c* în *oculus* aparține tulpinei. În acest cas, reconstrucțiunea ideologică: ‘ureche, din ‘urechiloră, ar fi o greșelă, de vreme ce romanicul *orecla*—*aurecla* nu va fi avut nici o dată vre-un sens deminutival, ci numai își va fi adaptat un sufix feminin corespunzător terminațiunii masculine devenite incoloră din *oculus*. Iată dară că’n loc de un prototip, de o reconstrucțiune, de un termen-mediă, ori-cum s’ar numi, noi căpătăm o genealogie foarte complicată :

În această genealogie, forma cea reconstruită *aurecla*—*orecla*

este prototip pentru *ureche*—*oreja* etc., dar nu și pentru *auril*. la nascerea cărui s'a amestecat *oil*, și nu pentru *orecchio*, născut prin amestec cu *occhio*.

Utilitatea metodică a 'reconstrucțiunii, în Linguistică apare dară chiar acolo unde, ca în cazul de mai sus, tragerea unui termen-mediū este împedecată de factori etimologici de altă natură. În adevăr, numai prin reducerea grupului întreg la un singur prototip *aurecla*—*orecla* ese la ivelă cu o deplină plasticitate în formele cele nereductibile *auril* și *orecchio* o abatere interesantă, pe care linguistul ar fi dispus altfel a o trece cu vederea ca ce-va de tot indiferente. Nu mai puțin simțite sînt serviciile procedimentului reconstructiv în cea-l'altă ramură a filologiei comparative, în cea-ce noi am numit etno-psicologă, unde aprópe în același mod, printr'o rigurosă alăturare peritetică și anatetică a literaturilor poporane sau a obiceielor, se pot reconstrui prototipurile lor, după cum ne-am încercat de a face noi înșine, bună oră, în privința baladel 'Cucul și tur-turica, sau a 'Poveștili numerelor, .¹⁶⁵⁾

Reconstrucțiunea este, ca să dicem așa, instrumentul cel mai perfecționat al filologiei comparative în genere, și mai ales al Linguisticii; un instrument, prin care etimologia contimpurană, aplicată la totalitatea limbii, iar nu numai la cercul curat lexic, se depărtază de etimologia cea trecută mai mult decum se depărtază în științele fizice și biologice observațiunea microscopică de observațiunea cu ochiul gol. Această prețioasă uneltă, precum am vedut în cele ce preced, nu se adaptază însă la toate fenomenele linguistice. În multe cestiuni, sîntem siliți a o întrebuința numai în parte; în altele, cată să n'o întrebuințăm de loc.¹⁶⁶⁾ Și acesta nu e tot. Fórte adesea trebui să ne abținem dela orî-ce etimologă, adecă dela orî-ce derivațiune linguistică, mărghinindu-ne a constata faptul, a-l trece în registru ca un simplu material, sau ca o problemă a cărei explicațiune să remănă în sarcina viitorului.

¹⁶⁵⁾ *Cuente den bātrānī*, t. 2, p. 501—608.

¹⁶⁶⁾ Cfr. excelentele observațiuni ale lui Johannes Schmidt, *Die Verwandtschaftsverhältnisse*, p. 28—31.

Turgot, pe care l'am citat la începutul acestui paragraf, a spus de de-mult, că ceea ce e mai de căpetenie în etimologie, este de a ști unde să se oprească. 'Le grand objet de l'art 'étymologique—adaugă el—n'est pas de rendre raison de l'origine de tous les mots sans exception, et j'ose dire que ce 'serait un but assez frivole. Cet art est principalement re-'commandable en ce qu'il fournit à la philosophie des maté-'riaux et des observations pour élever le grand édifice de la 'théorie générale des langues: or, pour cela, il importe 'bien plus d'employer des observations certaines, 'que d'en accumuler un grand nombre.'¹⁶⁵) Apröpe tot acela ȃice Curtius: 'Scopul științei nu este de a satis-'face curiozitatea saă de a găsi loc pentru jocul unor pre-'supuneră mai mult saă mai puțin ingenioase, ci de a mări 'sfera adevărului și de a restringe cercul ero-'rilor.'¹⁶⁶)

A pretinde cine-va, că a găsit derivațiunea a tot ce se află într'un graă, fie chiar numai a tuturor cuvintelor în sensul cel îngust al etimologiei din trecut, este o pré-multă ușurință în privința subiectivă și un bogat repertoriu de greșeli sub raportul obiectiv. Asupra acestui punct însă noi vom avé a reveni mai jos, în rubrica consacrată 'Metodei și metodelor,.

Din cele ȃise rezultă că:

1°. Prin etimologie se înțelege în Linguistică ori-ce derivațiune, fie fonetică, fie morfologică, fie lexică, sintactică, ideologică;

2°. Etimologia, în generalitatea operațiunilor sale, tinde a se servi mai cu sémă de reconstrucțiunea unui prototip pentru fie-care grup omogen de fenomene, întru cât condițiu-

¹⁶⁵) Turgot, op. cit. p. 744.

¹⁶⁶) Curtius, *Grundz.*, p. 44: 'Die Wissenschaft hat nicht den Zweck die 'Neugier zu befriedigen oder für mehr oder minder geistreiche Muthmaassungen 'einen Spielraum zu gewähren, sondern das Reich der Wahrheit zu mehren und 'das des Irrthums in engere Gränzen einzuschliessen.'

nile particulare ale fenomenelor n'o silesc a recurge la alte procedimente ;

3°. Sînt multe casuri rebele nu numai la reconstrucțiune, ci chiar la etimologia în genere, lingvistul mărginindu-se d'o cam dată a descrie faptul așa cum este.

§ 23.

R E S U M A T.

Sub rubrica intitulată 'Linguistica în genere, noi am voit a cuprinde noțiunile cele necesare pentru ca să putem ajunge la o definițiune a științei limbii; fără a intra în divisiunile și sub-divisiunile ei, a căror stabilire privesce 'Linguistica în specie',; fără a atinge apoi legile, forțele și accidentele ce se manifestă în 'Viața limbii',; fără a ne opri, în fine, asupra 'Metodologiei',; toate acestea avînd a fi desbătute în restul operei de față.

Principiele generale de Linguistică posedă deja o literatură destul de bogată, în care, din lunga listă de peste șapte-zece de lucrări (§ 13), vom mai indica încă o dată operele lui Humboldt, Max Müller, Sayce, Whitney, Baudouin de Courtenay, Heyse, Pott etc.; afară de mai multe publicațiuni periodice, menite a reprezenta curentul științific, precum sînt revista lui Kuhn, cea a lui Steinthal, memoriile Societății Linguistice din Paris și altele.

Numele cel mai răspândit și cel mai propriu al științei limbii, orî-cîte obiecțiuni i s'ar pute face, ¹⁶⁷⁾ este Linguistica (§ 14).

'Limba,, ca obiect al Linguisticii, ni se prezintă sub două puncturi de vedere : *in abstracto* și *in concreto*.

Limba *in abstracto* este manifestarea vocală nativă a sufletului (§ 15).

Limba ne-vocală, după cum e gestul, și limba ne-nativă,

¹⁶⁷⁾ Cfr. Stoddart, *Glossology*, p. 338—40.

după cum sînt *jargonurile* cele mai mult sau mai puțin artificiale: cel școlăresc, argotul, afectatiunea în literatură etc., pot interesa pe linguist numai într'un mod incidental, întru cât e nativ materialul lor sau întru cât procesele lor sînt în legătură cu ale limbei native.

Sub vocalisațiune se înțelege atât graful viu, precum și cel scris, litera nefiind alt ce-va decât un semn al sonului; și se înțelege atât sonul articulat, precum și cel nearticulat, care joacă un rol caracteristic mai cu sémă în primele faze din istoria limbei.

Simțirea și cugetarea manifestându-se de o potrivă prin graful, este o greșelă capitală de a suprima în definițiunea limbei simțirea, lăsând numai cugetarea: limba este o manifestațiune vocală nativă a simțirii și a cugetării tot-o-dată; ea mai exprimă încă un al treilea element óre-care neclasificabil, nici tocmai simțire, nici tocmai cugetare, ce-va însă ce se cuprinde împreună cu simțirea și cu cugetarea în suflet.

Orî-ce cugetare fiind o emanațiune a sufletului, definițiunea noastră a 'limbei *in abstracto*, póte fi primită în principiu chiar de către linguștii cei mai transcendentali din școla spiritualistă. 'Unde sufletul nu lucrează—dice Steinthal—, acolo 'nu póte fi limbă,. ¹⁶⁹⁾ Intocmai așa credem și noi; dar fără nici o rezervă mentală.

Întru cât 'limba *in abstracto*, este manifestațiunea vocală nativă a sufletului, multe animale inferióre o posedă și ele, lipsindu-le același grad, același perfecțiune sau mai bine perfectibilitate, dar nu același fond, nu același punct de plecare. ¹⁶⁹⁾ 'Dela o comparațiune sciințifică a limbei umane cu 'limba celor-lalte animale—observă Baudouin de Courtenay— 'se pot aștepta nesce rezultate de tot noue,. ¹⁷⁰⁾

¹⁶⁹⁾ Steinthal, *Abriß*, p. 323: 'Wo die Seele nicht wirkt, kann keine Sprache sein.

¹⁶⁹⁾ Cfr. Darwin, *L'expression des émotions*. trad. Pozzi-Benoit, Paris, 1874, p. 84 sqq.

¹⁷⁰⁾ Baudouin de Courtenay, *Нѣкоторыя общія замѣчанія*, p. 12 nota 1.

Modul nostru de a înțelege ‘limba *in abstracto*, indică linguistului o direcțiune desbrăcată de acel exclusivism preconcepțut, de acea pedecă sistematică, care, prin nesce rațiuni cel mult nebulóse, îl opresce de a vedé realitatea întrégă. A goni din noțiunea generală a graiului partea cea nearticulată a vocalisațiunii și partea cea necugetată a sufletului, după cum fac unul după altul toți începând dela Bernhardi,¹⁷¹⁾ este a reduce Lingvistica la un cerc convențional, la un criteriu necomplet, prin care ea se va pune fórté ades în contradicțiune cu ‘limba *in concreto*’.

‘Limba *in concreto*, (§ 16) e tot-d’a-una dialect, adecă tot-d’a-una este o formă diverginte dintr’un complex omogen compus de mai multe asemenea forme diverginți, pe cari tóte linguistul le compară unele cu altele, tindénd a reconstitui unitatea în multiplicitate.

Cu alte cuvinte, studiul ‘limbei *in concreto*, este dialectologie.

Lingvistica urmăresce diferitele dialecte în sensul peritetic, când alătură pe cele sincronice imprăștiute în spațiu, și’n sensul anatomic, când studiază de jos în sus fazele lor succesive în timp. Peritesa, περίσεις, este ‘desfășurare în lat, (Entfaltung in die Breite); anatesa, ἀνάσεις, e ‘desvoltare în lung, (Entwicklung in die Länge), după expresiunea lui Schleicher.¹⁷²⁾

Dialectul este de două feluri: etnologic și antropologic.

Intru cât toți ómenii se bucură de același aparat vocal omenesc pentru a manifesta același suflet omenesc în același mod nativ omenesc, tóte graiurile omenesci de pe scórța pământului sint dialecte antropologice față unul cătră altul.

¹⁷¹⁾ Bernhardi, *Anfangsgründe d. Sprachwiss.*, p. 1: ‘Dasjenige Ganze von artikulirten Lauten, durch welches der Mensch seine Vorstellungen darstellt, wird Sprache genannt.’

¹⁷²⁾ Schleicher, *Über den Werth der Sprachvergleichung*, in Lassen, *Zeitschr.* t. 7, p. 33.

Limbile cele mai eterogene, între cari nu se poate bănuia vre-o filiațiune genetică și nici măcar vre-un contact pre-istoric, se asemănă adesea prin combinațiuni analoge fonetice, morfologice, sintactice, ideologice, une-ori chiar lexicologice, destăinuind astfel lingvistului prețioase trăsuri din comunitatea naturii umane. ‘Când selbategul—dice Ascoli—zugrăvesce simpatia ‘prin două inimă unite cu o liniă, face el oare alt ce-va ‘decât a scrie pe latinul con+cordia?, ¹⁷³⁾

Un dialect antropologic, foarte interesant prin luminele ce aruncă asupra originii graiului omenesc în genere, este limba copilărească, acele prime încercări ale pruncului de a vorbi, cărora lingvistul va trebui să le acorde din ce în ce o mai multă atențiune, căci de acolo și numai de acolo se poate căpăta soluțiunea unora dintre cele mai delicate probleme. La Ario-europei, de exemplu, existând o radicală pronominală *i* ‘acela, sau ‘acolo, și o radicală verbală *i* ‘a merge,, Wüllner susține identitatea primitivă a ambelor prin sensul bilateral al sonului *i* în gura copiilor. ¹⁷⁴⁾

Limba copilărească are particularitatea de a fi numai antropologică. Chiar când copilul începe deja a vorbi destul de bine în dialectul poporului din care face parte, totuși modificările ce le introduce în fonetică, în forme gramaticale, în construcțiuni sintactice, în legătura ideilor, toate acestea ne servă ca material pentru începuturile graiului în genere, nici decum pentru istoria în specie a cutărui grai particular. Dacă copilul vorbește despre sine mai tot-d’a-una în a treia persoană, ba încă într-un mod nominal, iar nu prin pronumele personal: ‘*Ghiță* umblă, sau ‘*Ghiță* mănâncă, în loc de: ‘*eă* umblu, sau ‘*eă* mănânc,, acesta dovedesce că în graiul

¹⁷³⁾ Ascoli, *Studj orientali*, I, p. 9 nota.

¹⁷⁴⁾ Wüllner, *Über Ursprung und Urbedeutung der sprachlichen Formen*, Münster, 1881, p. 40: ‘Kinder stossen diesen Laut sowohl bei Hinweisung auf einen ‘vorliegenden Gegenstand aus, als auch wenn sie Bewegung andeuten oder ver- ‘langen., — Cfr. Benloew, *De quelques caractères du langage primitif*, Paris, 1863, p. 38.

în genere pronumele personal, mai ales cel de prima persoană, este mai nou decât numele,¹⁷⁵⁾ deși graul particular al lui Ghiță, cel românesc bună-ora, n'a fost nici o dată fără *ea*, după cum însăși vechia latină n'a fost nici o dată fără *ego*, fiind însă foarte probabil că'n limba primordială ario-europeă, care pentru familia noastră lingvistică reprezintă lăgănul graului în genere, pronumele de prima persoană *agham* sau *agam* s'a născut cam târziu.

Afară de cea copilărească, ori-care 'limbă *in concreto*, este nu numai dialect antropologic, dar și etnologic în același timp, întru cât aparține unui complex de grauri înrudite, cari constituă la un loc un grup dialectal, cuprins împreună cu alte grupuri dialectale congenere în totalitatea unei familii lingvistice.

Termenii 'dialect,, 'grup dialectal,, 'familie lingvistică,, au o valoare relativă, fiind a-nevoie a decide, unde se isprăvesce *dialectul* și unde se începe *grupul dialectal*, despre care iarăși nu se scie cu precizie, când anume îl putem considera ca *familie lingvistică*. Graul picard, de exemplu, aparține grupului dialectal frances, dar este tot-o-dată el-insuși un grup dialectal, compus dintr'o mulțime de dialecte picarde; grupul dialectal frances, alături cu cel provençal, cel italian, cel spaniol etc., nu este decât un dialect în sinul grupului dialectal romanic; grupul dialectal romanic s'ar pute numi familie lingvistică latină față cu familia lingvistică germanică sau cu cea slavică, cari toate însă nu sînt, în fine, decât grupuri dialectale sau chiar dialecte din familia lingvistică ario-europeă; ba pînă și familia lingvistică ario-europeă pôte fi privită ca un simplu grup dialectal, dacă cine-va admite, ca Ascoli și alții, o familie lingvistică ario-semitică. Acastă confuziune terminologică dispare, când prin *dialect* noi înțelegem o varietate etnologică mai jos de care nu ne pogorîm, iar prin

¹⁷⁵⁾ Adam Smith, *Essai sur la première formation des langues*, trad. Manget, Genève, 1809, p. 55.

familia lingvistică o unitate etnologică mai sus de care nu vom a ne urca, grupul dialectal fiind atunci o sub-diviziune a familiei lingvistice sau o rubrică a dialectelor.

Intre toate dialectele unui grup dialectal, între toate grupurile dialectale ale unei familii lingvistice, există — în sens peritetic și în sens anatetic — o neîntreruptă continuitate dialectală. ¹⁷⁶⁾

‘Când observăm de aproape — dice Napoleone Caix — constatăm că natura în formațiunea limbii, ca și pe aliori, procedează treptat, astfel că acolo, unde lucrurile au urmat cursul lor firesc, nu vedem nicăieri salturi dintr-o limbă în alta. ci numai un lung lanț de verige impletecite. Dela franceza, de exemplu, noi trecem la spaniola printr-o mulțime de dialecte, în cari, dacă vom urmări ori-ce schimbare cât de mică, descoperim de-ntălu într-un mod sporadic, apoi reproducându-se mai des din loc în loc, principalele trăsuri ale spaniolei... Și mai departe: ‘Cine ar voi să reprezinte prin culori pe o mapă împărțirea limbilor neo-latine, n’ar trebui să distingă fie-care regiune printr-o singură culoare uniformă, separată cu precizie de toate celelalte, ci ar fi mai bine a nuanța culorile gradat, așa ca ori-ce culoare să fie mai pronunțată numai în puncturi centrale, unde sînt mai pronunțate caracteristicile distinctive ale unei limbi, apoi să se depărteze dela acele centruri tot scădînd cu încetul, pînă a se confunda cu culoarea regiunilor învecinate.’ ¹⁷⁷⁾

Continuitatea dialectală cea neîntreruptă este și mai evidentă în succesiunea cronologică a dialectelor decât în corelațiunea lor geografică. Dacă nu ne-ar lipsi multe faze intermediare, noi ne-am putea sui pas la pas dela dialectele

¹⁷⁶⁾ Joh. Schmidt, *Zur Geschichte des indogermanischen Vokalismus*, t. 2, Weimar, 1875, p. 191: ‘ununterbrochene Kontinuität des Sprachgebietes.’

¹⁷⁷⁾ Caix, *Saggio sulla storia della lingua e dei dialetti d'Italia*, Parma, 1872, p. 10—12: — Cfr. A. della Barba, *Sul parlare dei Sardi*, Reggio d'Emilia, 1880, p. 27: ‘Nessun filologo può con sicurezza e precisione indicare dove un dialetto o suddialetto cessa e un altro ne principia, perchè la pronuncia va di paese in paese modificandosi con tanto lenta gradazione da passare inosservata...’

ex-emples actuale pînă la germenii lor din limba ario-eu-ropă cea primitivă, aprópe cu același ușurință cu care dela franceza de astăzi trecem la francesă la Rabelais. Intr'un arbore genealogic al dialectelor, ca și într'o clasificățiune a lor sincronică, dela un centru pînă la un alt centru, căci în orice caz există din când în când centruri mai condensate, se conduce pe nesimțite o diferențiere imperceptibilă.

N'interupta continuitate dialectală, ca ori-ce în natură, înămpină unele puncturi de resistință, unele forțe contra cărora se luptă, pe cari mai adesea le învinge, nu însă fără a se altera întru cât-va prin luptă și chiar prin victoriă. Astfel sînt, mai cu sémă: 1°. amestecul limbilor eterogene; 2°. unificarea națională a dialectelor dintr'un grup; 3°. onomastica.

Sub limbă amestecată (§ 16) noi avem în vedere nu numai amestecul secundar, care consistă în împrumutul unor elemente externe, mai ales al cuvintelor gata, împestrîndu-se un graiu fără a se schimba cît de puțin organismul lui, ori-cît de numérose ar fi ingredientele cele altoite, ci înțelegem mai cu deosebire amestecul primar, în puterea căruia nesce gralurî diverse, de tot străine unul altuia sau de o înrudire pré-de-părtată, se amalgaméză dând nascere unui graiu nou, asemănat cu ambele și diferit de ambele.

În amestec primar două dicționare și două gramatice se reduc, printr'o cernere reciprocă de afinitate electivă, la un singur dicționar și o singură gramatică. Este un endosmos-exosmos, sau mai corect s'ar puté dice un fel de cela ce se cheamă în biologie "absorpțiune vitală", elementele cele din afară fiind modificate prin țesetura în care intră, primite în ea mai încet sau mai lute, une-ori respinse. Fonetica, morfologia, sintaxa, ideologia, toate se combină pe un nou plan, toate se transformă mai mult sau mai puțin.

Când două popóre, fie cît de eterogene, bună-óră un trib negritén și un trib ario-europeu, sînt puse într'un contact atât de îndelungat și atât de intim, încât fie-care ajunge a

înțelege și a vorbi limba celui-l'alt pe lingă a sa proprie, e aprópe peste putință ca o asemenea bilinguitate să nu se încheie printr'o treptată fusiune a ambelor graturí. De aci însă o consecință fórté gravă. Pînă atunci unul din ele era dialectul α^3 din grupul dialectal A din familia lingvistică S ; altul era dialectul γ^7 din grupul dialectal Γ din familia lingvistică Σ . Amestecându-se α^3 cu γ^7 , grupurile dialectale A și Γ perd de o potrivă câte un membru, a cărora lipsă produce o întrerupere, peritetică și anatică tot-o-dată, în continuitățile dialectale respective ale familiilor lingvistice S și Σ .

E mai mult decăt probabil, că felurile perturbațiunii, pe cari sciința le constată pe a-locuri în continuitatea dialectală cea ne'ntreruptă a familiei lingvistice ario-europee, fără a ne mai atinge de alte familie lingvistice, se datoresc într'o mare parte amestecului ibrid dintr'o epocă immemorială al unora din dialectele sale.

E nu mai puțin adevărat totuși că — în tesă generală — fusiunea se întâmplă în nesce condițiuni pré-favorabile pentru unul din cele două ingrediente, de exemplu pentru α^3 , din a cărui precumpănire covrșitoare în amalgamă resultă că limba cea nouă nu încetéză, în apucăturileí cele mai ostensibile, a fi un dialect din grupul A ; dialectul γ^7 din grupul Γ nici el însă nu pere de tot, ci'n parte se conservă ascuns sub vélul, une-ori destul de transparente, al învingătorului seú. În acest mod se póte dice, pînă la un punct, că se continuă în același timp două grupuri dialectale saú două familie lingvistice.

Ceă ce face limba amestecată prin fusiunea unor grupuri dialectale óre-cum disparate, și mai ales a unor familie lingvistice eterogene, aprópe tot acela tinde a produce limba națională în sfera unui singur grup dialectal, a cărui ne'ntreruptă continuitate o turbură prin stăruința de a unifica toate dialectele, de a șterge saú cel puțin a slăbi provincialismele, de a spori puterea graturí din Statul întreg printr'o centralisare cam analógă cu centralisarea cea menită a mări forța administrațiunii (§ 17).

Din dată ce unul dintre cele multe dialecte ale unui grup reuşeşte, ori în ce chip ar fi, a ajunge organ general al oficiului şi mai cu seamă al şcolii, al literaturii, al societăţii alese, toate graţurile cele provinciale, mari şi mici, încep a se modela după dînsul, modelându-se ore-cum şi el după dînsule, astfel că—după expresiunea unui eminent romanist — ‘limba ‘naţională încetăză de a fi un dialect special pentru a deveni ‘compendiul tuturor dialectelor,. ¹⁷⁸⁾

În Revoluţiunea francesă, se ştie că celebrul abbate Grégoire propusese Convenţiunii o exterminare radicală a dialectelor franceze şi chiar a celor provenţale, lăsând în picioare numai limba naţională, adică dialectul parisian. Un alt revoluţionar de atunci, nu mai puţin renumit, ex-capucinel François Chabot, din péna cărula eşia *Le catéchisme des Sans-Culottes*, scria cu entuziasm la 1790 : ‘aujourd’hui que nous ‘ne sommes plus ni Rouergas, ni Bourguignons etc., que nous ‘sommes tous Français, nous ne devons avoir qu’une même ‘langue, comme nous n’avons tous qu’un même cœur., ¹⁷⁹⁾ Patetic ! Dacă graţurile s’ar fi putut trimite la guilotină, negreşit că’n momentul de faţă nu mai exista de de-mult, graţiă lui Grégoire şi lui Chabot, continuitatea cea ne’nteruptă a dialectelor franceze, continuitatea cea ne’nteruptă a grupurilor dialectale frances şi provençal, apoi a celor provençal şi spaniol, şi’n fine a celor provençal şi italian. Faptul însă este, că acţiunea ‘limbei naţionale,, ori-cât de energică, va fi tot-d’a-una numai o tendinţă, o tendinţă nu fără efect, dar cu un efect pré-môle şi pré-imprăştiat.

Factorul cel mai activ al ‘limbei naţionale, este limba literară, care lucrăză la unificarea dialectelor mai ales prin şcolă şi prin limba poetică (§ 21). Acéstă din urmă mai în specia, când o mănuesc ómenî de geniū, de cari se glorifică

¹⁷⁸⁾ Caix, *La formazione degli idiomi letterarii*, în *Nuova antologia*, 1874, settembre, p. 19—20.

¹⁷⁹⁾ *Revue des langues romanes*, t. 5 (1874), p. 79.

națiunea întrégă, concurge a turbura ne'nterupta continuitate dialectală, amestecând dialectele peritetice și pe cele anatotice ale grupului, fără ca să mai vorbim de inovațiuni de propria sa fabrică.

Limba poetică însă are pentru linguist o însemnătate mai mare sub raportul *antropologic* decât sub cel *etnologic*. Ea completează óre-cum 'limba copilărească, pentru a ne da o noțiune despre începuturile graului omenesc în genere, din care nu reproduce ca copilul prima fasă de tot rudimentară, ci repercută printr'un fel de echo o a doua fasă, ulterioară, mai dezvoltată.

Interjecțiune, onomatopeiă, pleonasm, prosopopeiă, inversiune, trop, toate acele trăsuri specifice prin care *exundă* și *exuberă* limba poetică, fără ca să uităm însăși melodia, caracterisă orî-ce graiu primitiv și elementele câte mai rămân primitive ale graiurilor celor înaintate.

Adesea unicul mijloc de a înțelege modul de formațiune al unor expresiuni poporane este de a recurge la limba poetică, fie dintr'o țară cât de depărtată. Un singur exemplu. La Românii din Transilvania *pénă*, printr'o îndrăsnéță asociațiune de idei, însemnează nu numai penele păsărilor, dar și 'flóre, saú 'buchet,. O florărie se chiamă: 'grădină de pene,. ¹⁸⁰⁾ Próza póte să ne'ntrebe: ce are a face paserea cu flórea? El bine, prin același metaforă mai amplificată, la cea-altă margine a lumii latine marele poet al Spaniei numesce o pasere: 'flóre înpénată, și 'buchet înaripat,:

Nace el ave, y con las galas
Que le dan belleza suma,
Apenas es flor de pluma,
O ramillete con alas... ¹⁸¹⁾

Pe lângă limba amestecată și limba națională, a treia cauză importantă de perturbațiune în continuitatea dialectală cea ne'nteruptă este limba onomastică (§ 18).

¹⁸⁰⁾ *Lexicon Budanum*. p. 195.

¹⁸¹⁾ Calderon, *La vida es sueño*, I. 3.

În fie-care dialect, mai virtos în fie-care grup dialectal, există o imensă proviziune de numi proprii, locale și personale, într-o mare parte provenite din fel de fel de graiuri străine și din fel de fel de epoce, iar prin urmare în contradicțiune cu orî-ce neînreruptă continuitate dialectală, peritetică sau anatetică.

Grupul consonantic - $\kappa\alpha$ -, ca să luăm un exemplu, e antipatic urechii române. Cuvinte ca *nedejde* sau *primejdie*, două-trei peste tot, lesne pot fi înlăturate. Cum vom alunga însă acest grup din nomenclatura personală și locală a Românului? Un sat de lingă Hațeg în Transilvania se cheamă de vécuri $\chi\kappa\alpha\alpha\kappa$, și tot așa se numește o familie din Basarabia, stabilită de secolî lingă Hotin.¹⁸²⁾ Acest nume, personal și local tot-o-dată, întins dela Hotin pînă la Hațeg, derivă, probabilmente, din vechîl slav $\chi\kappa\alpha\alpha\kappa$ 'meșter', , $\tau\epsilon\chi\nu\acute{\iota}\tau\eta\varsigma$, *artîfer*, despărut chîiar din dialectele slavice moderne.¹⁸³⁾ Grupul consonantic - $\kappa\alpha$ - pôte fi gonit la noi de pretutindenî din graiul comun, dar totuși într'un nume propriu el va ave dreptul cel mai necontestabil de a împeștrî în permanință limba română.

Doă împregiurări, mai cu deosebire, apără continuitatea dialectală cea neînreruptă contra ibridismului și anacronismului limbei onomastice: pe de o parte, cele mai multe numi proprii se transfigurează succesivamente după geniul specific al fie-cărui dialect, mascându-se óre-cum anomalia de loc și de timp; pe de alta, presința lor e puțin simțită prin raritatea relativă a acestui element în vorbirea de tóte țilele, adecă în circulațiune, un principiu de o însemnătate capitală pentru Lingvistica în genere.

Precum în economia politică două exemplare din același monetă au o valóre utilă fôrte diferită, dacă unul din ele circulă de 10 sau de 100 de orî mai mult decăt cel-l'alt, tot așa prin mai multă circulațiune un element lingvistic pôte

¹⁸²⁾ *Letopiseșele Moldovei*, ed. I, t. 1, p. 307.

¹⁸³⁾ Miklosich, *Lex. palaeoslov.*, p. 1101.

avé o valóre utilă îndecîtă sau însutită decît un alt element linguistic de același natură brută (§ 20).

Fisionomia unui grațu, caracterul seî tipic, rezultă din trăsăturile sale cele mai în circulațiune: sunurile cele mai dese, cea mai desă accentuațiune, cele mai dese forme gramaticale, construcțiuni sintactice, categorii ideologice.

Cela-ce dicea Rousseau despre fisionomia individuală: 'On croit que la physionomie n'est qu'un simple développement de traits déjà marqués par la nature: pour moi, je penserais qu'outre ce développement, les traits du visage d'un homme viennent insensiblement à se former et à prendre de la physionomie par l'impression fréquente et habituelle de certaines affections de l'âme,,¹⁸⁴⁾—se aplică pe deplin la fisionomia unei limbi, pe care el ar fi putut s'o explice: 'par l'impression fréquente et habituelle de certains phénomènes matériels et psychiques,.

Circulațiunea și numai circulațiunea dă o desmințire aforismului lui Humboldt, cumcă fisionomia unui grațu, ca și a unui individ, ar fi nedescriptibilă.¹⁸⁵⁾ O fisionomie e nedescriptibilă, în adevăr, dacă noi ne mărginim a cunoște natura brută a elementelor sale; ea se descrie însă așa dicînd dela sine, din dată ce se constată printr'o proporțiune aproximativă valórea cea utilă a fie-cărui din acele elemente.

În privința unei fisionomie individuale, nemiî nu scie acêsta mai bine decît un caricaturist, în opera cărula, sub liniile cele mai grotesce, noi recunoșcem la moment originalul, tocmai pentru că artistul, desprețuind amărunte secundare și terțiare, a isbutit a surprinde elementele cele mai în circulațiune ale figurei.

Sub raportul lexic, o limbă pôte fi compusă, ca cea englesă de exemplu, din cuvinte romanice mult mai numeroase decît

¹⁸⁴⁾ Rousseau *Emile*, IV.

¹⁸⁵⁾ Humboldt, *Werke*, t. 6, p. 44—5.

cele germane, și totuși să albe o fisionomie lexică curat germană, fiind-că cuvintele romanice circulă în graiu de două sau de trei ori mai puțin decât cele germane. Tot așa limba română, ori-cât de multe cuvinte străine s'ar furișa într'însa, n'ar perde prin această fisionomie sa lexică curat latină, pe care l-o asigură circulațiunea cea de tot covârșitoare a cuvintelor latine.

Dicem 'fisionomie lexică,, căci ori-ce limbă este un *biceps* sau *triceps*, a cărui fie-care față poate să albe câte o fisionomie deosebită, toate fisionomiile cele parțiale concordând însă într'o singură fisionomie totală. Fisionomia lexică latină a francesei, de exemplu, e tot atât de evidente ca și a românei; ei bine, accentuațiunea graiului frances, fisionomia lui cea tonică, pare a fi eminentemente celtică.¹⁸⁶⁾ În *âge* din *aetidicum*, bună-ură, accentul latin s'a mântinut, dar nu după norma latină, ci pe penultima silabei feminine, precum o cerea accentuațiunea celtică. S'a operat astfel în stinul graiului frances o întregire prin compromis între fisionomia lexică latină și fisionomia tonică celtică.

Atât ne'ntrerupta continuitate a dialectelor etnologice în peritesă și'n anatesă, împreună cu cele trei principale pedee ale sale: limbă amestecată, limbă națională și limbă onomastică, precum și circulațiunea, fără care nu se poate înțelege fisionomia unui graiu, pot fi urmărite într'un mod foarte imperfect în sfera limbilor antice, fragmente majestose, dar totuși numai fragmente, remase dintr'o ruină venerabilă, dar totuși numai ruină.

Direcțiunea aprópe exclusivamente archeologică, inaugurată de către fondatori Linguisticii, trebuí înlocuită printr'o direcțiune integrală; integrală nu numai prin constanta

¹⁸⁶⁾ D'Arbois de Jubainville, *L'accent breton*, în *Mém. de la Soc. de Linguist.*, t. 2, p. 280: 'Je crois donc aujourd'hui que dans les langues néo-celtiques "comme en français la syllabe originaiement accentuée est la dernière dans les "syllabes masculines, la pénultième dans les syllabes féminines, que le Vannetais "et la portion limitrophe de la Cornouaille ont gardé l'accent néo-celtique primitif, qu'ailleurs les lois actuelles de l'accent sont modernes...'

unire a peritesei cu anatesa, ci mai ales prin acela că studiul dialectelor moderne, pline de viață și avute în tot felul de material, câtă să ne serve ca temelie, de unde să ne urcăm apoi din treptă în treptă, întru cât ne vor permite mijlocele, până la punctul cel mai depărtat al anticității (§ 19), constatând pretutindeni după putință, în întregul unei familii lingvistice, iar nu într'un singur segment, cele două atribute fundamentale ale dialectelor etnologice: ne'nterupta continuitate dialectală și circulațiunea.

Tóte în limbă, ca și'n natura în genere, sînt efecte saū rezultante datorite unor cauze saū unor complexuri de cauze. Pe lingă cele două atribute fundamentale de mai sus, mai există dară în Linguistică un al treilea atribut fundamental: derivațiunea (§ 22). Când noi dicem că latinul *aurichalcum* vine din grecul *ὀρίχαλκον*, dănd sémă despre trecerea lui *ὀρί-* dela *ὄρος* 'munte, în *auri-* dela *aurum* 'aur, etc., aci nu este continuitatea dialectală cea ne'nteruptă, nu este nici circulațiune, ci e derivațiune.

Ne'nterupta continuitate dialectală și circulațiunea n'aū putut fi nici măcar presimțite înainte de nascerea Linguisticii; ba chiar astăzi cea de'ntălu nu este încă generalmente recunoscută. Iar pe cea-l'altă am formulat'o noi înși-ne pentru prima oră. Cea ce s'a știut însă pînă la un punct înainte de Linguistică și cea ce nu încetăză de a constitui pînă 'n momentul de față preocupațiunea cea de căpeteniă a linguistului, este *derivațiunea*, pentru care s'a mănținut vechiul termen de 'etimologie, de'mpreună cu greșita lui aplicațiune tradițională numai la sfera lexică.

Tot ce derivă în limbă, un son derivat, o formă gramaticală derivată, un cuvînt, o frasă, o semnificațiune, forméză de o potrivă obiectul 'etimologiei,, care însă, în accepciunea sa actuală, diferă de 'etimologia, cea de altă dată nu numai prin această mai mare întindere a cercului de acțiune, ci încă prin secundul procediment al reconstrucțiunii.¹⁸⁷⁾

¹⁸⁷⁾ Cfr. Ascoli, *Cours de glottologie*, t. I, Torino, 1870. p. 4—6.

Când un fenomen se prezintă în mai multe exemplare divergenți, lingvistul trage din ele prin comparațiune un termen-mediū, în care toate varietățile sînt implicate și spre care convergesc toate. Acest termen-mediū este de o valoare aproximativă tot atât de înaltă, ca și acela pe care-l capătă Statistica dintr'un șir numeros de fapte cifrice de același ordine. Fără el, în Linguistică ca și în Statistică, incomoda multiplicitate nu s'ar pute reduce la o expresiune mai mult sau mai puțin simplă, adesea chiar la o unitate, care se compară apoi cu alte reducțiuni dobîndite pe același cale, înlesnind astfel științei vaste operațiuni acolo unde ea s'ar perde în labirintul individualităților...

§ 24.

CONCLUȘIUNEA.

Desvoltările precedinți ne permit a da următoarea definițiune:

Linguistica este știința manifestățiunii vocale native a sufletului omenesc, urmărite prin peritesă și prin anatesă în ne'nterupta continuitate, în circulațiunea și în derivațiunea dialectelor, pe cari tinde a le reconstrui în unități etnologice și într'o unitate antropologică.

Cunoscînd astfel, din însăși definițiunea Linguisticii, *obiectul*, *atributele* și *idealul* acestei științe, — să ne'trebăm acum: cari sînt părțile ei constitutive?

THE HISTORY OF THE
CITY OF BOSTON

From the first settlement of the
English in 1630 to the present
time. By SAMUEL JOHNSON.
In two volumes. The first
volume contains the history
from 1630 to 1780. The
second volume contains the
history from 1780 to the
present time. The first
volume is now in the
possession of the
Library of Congress.
The second volume is
now in the possession of
the Library of Congress.
The first volume is now
in the possession of the
Library of Congress.
The second volume is
now in the possession of
the Library of Congress.

